

ZORGEN

VOOR

ZEKERHEID!

DE BASIS MOET OP ORDE

VERKIEZINGSPROGRAMMA 2025

nsc

INHOUDSOPGAVE

1. Bestaanszekerheid	Pagina 5
2. Oplossen van de wooncrisis	Pagina 11
3. Goed Bestuur	Pagina 17
4. Weerbare samenleving	Pagina 25
5. Nederland in de wereld	Pagina 30
6. Identiteit en Cultuur	Pagina 35
7. Demografie en Migratie	Pagina 40
8. Eerlijk werk in een sterke economie	Pagina 47
9. Goed Onderwijs	Pagina 54
10. Toegankelijke gezondheidszorg	Pagina 60
11. Onze fysieke leefomgeving	Pagina 69
12. Onze digitale omgeving	Pagina 78
13. Veiligheid en Leefbaarheid	Pagina 83
14. Overheidsfinanciën op orde	Pagina 89

ZORGEN VOOR ZEKERHEID! DE BASIS MOET OP ORDE

Onze wereld verandert in een razend tempo. Waarden en tradities zoals we die kenden, staan onder druk. Er is oorlog in Europa. De digitale revolutie dient voort. Al deze veranderingen in de maatschappij kunnen mensen onzeker maken. Ook in hun eigen leven worstelen mensen met grote uitdagingen: door de woningnood is een (betaalbare) woning niet te vinden, de zorg kampt met lange wachtlijsten, de boodschappen blijven duur en de energieprijzen hoog. Een vaste baan en een stabiel inkomen zijn voor veel mensen allang geen vanzelfsprekendheid meer. Daarom wil Nieuw Sociaal Contract vechten voor een beleid dat mensen zekerheid, bescherming en hoop op een betere toekomst biedt.

HART VOOR MENSEN

Nieuw Sociaal Contract kiest voor bestaanszekerheid voor gewone mensen, gezinnen en hardwerkende ondernemers. Zij moeten centraal staan in de beslissingen die de politiek neemt. De overheid moet mensen dienen, niet andersom. Dat vraagt om politieke focus op oplossingen waar mensen echt iets aan hebben: voldoende woningen, een eerlijk inkomen, beperking van migratie en drastische versterking van onze nationale veiligheid en weerbaarheid. Tegelijk komt Nieuw Sociaal Contract op voor de Nederlandse identiteit en cultuur, geschiedenis en traditie. Nederland moet een land zijn van gedeelde waarden en gemeenschapszin. We kerend ons af van het neoliberalisme, waarin het eigenbelang centraal staat en de sterksten alles krijgen. En we zijn wars van populisme, wat gouden bergen belooft maar niets waarmaakt. We staan voor realistische politiek en een zorgzame samenleving met trotse burgers.

VECHTEN VOOR VERANDERING

Pieter Omtzigt heeft samen met ons twee jaar geleden Nieuw Sociaal Contract opgericht. Een beweging van bevlogen en bezorgde mensen. Het doel: het vertrouwen in de overheid herstellen en concrete problemen van mensen oplossen. En dat hebben we, te midden van alle tumult, ook gedaan. We hebben de eerste stappen gezet voor een eerlijke, integere overheid, sociale wetgeving en aanpak van migratie. We hebben gezorgd voor financiële ondersteuning waardoor minder mensen naar de voedselbanken hoefden te gaan. En we hebben ingezet op het herstel van onrecht door het Toeslagenschandaal, de aardbevingsschade in Groningen en de foute berekeningen van het UWV. Nieuw Sociaal Contract gaat daarmee onvermoeibaar door. In dit verkiezingsprogramma leest u hoe we dit doen.

ECONOMISCH SOLDAIR EN CULTUREEL WAARDEVAST

De idealen waarvoor onze partij is opgericht, zijn onveranderd. We moeten elkaar niet verder kwijtraken in ons mooie land. Nederland moet weer een land worden waarin sociale binding en bescherming van het kwetsbare vanzelfsprekend zijn. Waarin bezielde mensen zorgdragen voor elkaar. En waarin iedereen recht heeft op bestaanszekerheid. Dat betekent dat we een economisch solidair beleid willen voeren en onze culturele waarden willen vasthouden.

DIT WILLEN WE BEREIKEN VOOR NEDERLAND

De afgelopen tientallen jaren heeft het neoliberale beleid de problemen in dit land eerder versterkt dan opgelost. We zien het in de zorg, wonen en bij sociale zekerheid. Het ontbreekt aan slagkracht en betrouwbaarheid bij de overheid. We vechten daarom voor verandering, een betere en betrouwbare overheid. En we willen mensen zekerheid bieden. Mensen kunnen alleen volwaardig meedoen aan de maatschappij als er een stevige bodem onder hun bestaan ligt. Daarvoor is nodig een goed inkomen en een geschikt huis.

WAT BETEKENT BESTAANSZEKERHEID? ZORGEN DAT DE BASIS OP ORDE IS:

- Voldoende en betaalbare woningen voor ouderen, gezinnen en jongeren.
- Een toereikend minimumloon van € 18,- zodat werken weer loont.
- Vast contract is de regel; tegen schijnzelfstandigheid.
- Een koopkrachtig pensioen voor ouderen en indexatie AOW.
- Toegankelijke gezondheidszorg: preventie en chronisch zieken hebben prioriteit.
- Een veel eenvoudiger belasting- en toeslagenstelsel.

WE INVESTEREN IN EEN WEERBARE SAMENLEVING EN EEN ZELFBEWUST NEDERLAND:

- We grijpen deze kans aan om de samenleving sterker te maken door € 1 miljard te investeren in een weerbare samenleving. Denk aan onderlinge (buren)hulp, burgersteunpunten, zorgnetwerken en cyberveiligheid.
- Ons leger moet ons land en NAVO-gebied goed kunnen verdedigen.
- We zetten eerste stappen naar een militaire dienstplicht naar voorbeeld van Zweden. Iedereen die 18 wordt, moet verplicht een vragenlijst invullen en heeft een gesprek over geschiktheid en motivatie.
- We dragen actief bij in Europa, maar waken voor uitholling van de nationale soevereiniteit.

WE STAAN VOOR EEN STRENG EN REALISTISCH MIGRATIE- EN INTEGRATIEBELEID:

- Minder arbeidsmigratie. We pakken misstanden en uitbuiting streng aan. Onderbetaalde arbeidsmigranten (zoals in delen van de vleessector) mogen geen verdienmodel zijn.
- Minder privileges voor kennismigranten (expats).
- Minder studiemigratie. Nederlandse studenten hebben voorrang en er komen flink minder Engelstalige opleidingen.
- Minder asielmigratie. Door strenge en realistische maatregelen met opvang in de regio.
- De Nederlandse taal moet weer de norm zijn op straat en op de werkvloer.

BURGERS TELLEN MEE BIJ EEN BETROUWBARE OVERHEID:

- Een betrouwbare overheid en nieuwe politieke cultuur zijn nodig om onze problemen met bestaanszekerheid, weerbaarheid en migratie op te lossen. Meer inhoud en minder ophef.
- Begrijpelijke brieven van de overheid en persoonlijk contact met de overheid bij vragen.
- Invoering van het recht op vergissen, zodat mensen niet in de knel komen bij een foutje.
- Herstel van onrecht: de overheid heeft te veel mensen in de steek gelaten.
- Meer aandacht voor gewone mensen die geen lobbygroep of belangenvereniging hebben.
- Regionaal kiesstelsel en Grondwettelijk Hof om burgers te beschermen.



EDDY VAN HIJUM

1. BESTAANSZEKERHEID



nsc

1. BESTAANSZEKERHEID

Bestaanszekerheid is een grondwettelijke taak van de overheid. Mensen moeten (zicht op) werk hebben en financieel kunnen rondkomen. De stijgende kosten voor wonen, energie, zorg en boodschappen maken dat voor sommige mensen heel lastig. Jaren van neoliberaal beleid hebben burgers te veel aan hun lot overgelaten. Zelfs de middenklasse raakt in Nederland steeds meer in de knel. Werken moet lonen en mensen mogen niet door de bestaansvloer zakken. Tegelijkertijd kan niet iedereen voldoende zekerheid verwerven door werk; ziekte, beperkingen, ouderdom of pech maken dat onmogelijk. Daarom moeten we blijven omkijken naar mensen en ons sociale stelsel en de zorg solidair, toegankelijk en betaalbaar houden. Nieuw Sociaal Contract neemt belangrijke maatregelen om mensen zekerheid te geven over werk en inkomen.

HOOFDPUNTEN:

1. Wie werkt, moet een eerlijk loon verdienen en niet afhankelijk zijn van toeslagen.
2. We zorgen voor een koopkrachtig pensioen voor ouderen.
3. We gaan voor een flinke vereenvoudiging van ons toeslagen- en belastingstelsel.
4. Mensen mogen niet worden vermorzeld door regels en uitvoeringsinstanties. We maken de regels begrijpelijker en uitvoerbaarder.
5. Voor mensen die arbeidsongeschikt zijn, maken we het systeem eerlijker en overzichtelijker.

Iedereen moet voldoende inkomen hebben

Voor Nieuw Sociaal Contract staat voorop dat bestaanszekerheid begint bij een goed inkomen en lage kosten.

1. Bestaanszekerheid betekent allereerst dat mensen genoeg kunnen verdienen. Het wettelijk minimumloon en de daaraan gekoppelde uitkeringen moeten toereikend zijn om de dagelijkse kosten te kunnen betalen. **We verhogen het minimumloon stapsgewijs naar € 18** en koppelen dit aan een stelselvernieuwing, zodat het loon weer de basis is van het inkomen.
2. We **verhogen het minimumjeugdloon** zodat jongeren meer gaan verdienen. We willen dat uiteindelijk het jeugdloon vanaf 18 jaar wordt vervangen door het minimumloon. We zorgen ervoor dat mbo-studenten die werk combineren met opleiding (de zogeheten bbl-opleiding) het volledige jeugdloon verdienen.
3. We voeren een verplichte belastingvrije **stagevergoeding** in voor mbo-, hbo- en wo-studenten, die € 450 per maand bedraagt. Dit is ook het minimum voor een fulltime stage. Deze vergoeding geldt voor stages van ten minste 6 weken. Mkb'ers of non-profit organisaties zoals stichtingen en verenigingen met een klein budget kunnen hiervoor ondersteuning aanvragen.
4. Bestaanszekerheid is juist belangrijk voor mensen die met pensioen zijn of niet (meer) kunnen werken. We handhaven de koppeling van AOW en andere uitkeringen met het minimumloon zodat deze ook meegroeien met de gemiddelde stijging van de contractlonen.

5. Bestaanszekerheid betekent ook **betaalbare energie**. We voeren een sociaal tarief in op de energiebelasting, waardoor het verwarmen van uw huis goedkoper wordt. Gas uit de Noordzee wordt gebruikt om gas betaalbaar en beschikbaar te houden zolang we nog in de overgangsfase naar duurzame energie zitten.
6. We zetten in op een **structurele oplossing voor hoge energieprijzen**. De energietransitie moet betaalbaar en toegankelijk zijn voor iedereen. We zetten ons in voor duidelijke informatievoorziening en ondersteuning zodat huishoudens duurzame keuzes kunnen maken. Hoe minder energie je gebruikt, hoe goedkoper het is. We geven subsidie voor het isoleren van huizen via gemeentelijke energieloketten. En we financieren organisaties zoals de Fix Brigade en energiebank. Wie de energierekening echt niet kan betalen, kan een beroep doen op het **energienoodfonds** dat structureel beschikbaar komt.
7. Het **verduurzamen** van woningen is van belang om de energiearmoede terug te dringen en om de aarde goed achter te laten voor volgende generaties. De nationale opbrengst van de veiling van CO2-rechten voor de gebouwde omgeving (ETS2) moet met voorrang worden besteed aan de isolatie van woningen.
8. Het hebben van **onderdak** is een basisvoorziening. Het aanpakken van de woningnood heeft voor ons een hoge prioriteit en wordt uitgewerkt in hoofdstuk 2.

WE ZORGEN VOOR EEN FLINKE VEREENVOUDIGING VAN INKOMENSBELEID

*Geen mens mag kopje onder gaan in de regels. En toch gebeurt dat regelmatig in het huidige Nederlandse stelsel van belastingen, toeslagen en inkomenondersteuning. Vooral mensen met een laag of middeninkomen worden onevenredig hard geraakt door de gevolgen. Voor mensen die (deels) arbeidsongeschikt zijn werkt het stelsel verlammend en stressverhogend, en brengt het hen geen stap dichter bij een baan. Daarom moet wat Nieuw Sociaal Contract betreft het **stelsel op de schop**.*

9. We kiezen voor een **sterk vereenvoudigd stelsel** voor de sociale zekerheid. Ons nieuwe stelsel is gebouwd op vijf principes: zekerheid voor iedereen, eenvoud en transparantie, de sterkste schouders dragen de zwaarste lasten, motiverend om bij te dragen en weerbare gezinnen. Een stijging van het minimumloon is daar onderdeel van. Tegelijk werken we stapsgewijs toe naar een systeem zonder veel te ingewikkelde toeslagen en kortingen, zodat het loon zelf weer de basis van het inkomen wordt. De lasten voor werkgevers worden verlaagd om de stijging van de loonkosten te compenseren.
10. Werken moet lonen. Niet alleen op papier, maar ook in de praktijk. Ons nieuwe inkomensstelsel stimuleert meedoen op de arbeidsmarkt en economische zelfstandigheid. **We verlagen de belasting op arbeid**. We vereenvoudigen het systeem van toeslagen en fiscale kortingen zo dat mensen meer overhouden van iedere extra verdienende euro.
11. Gezinnen krijgen een overzichtelijk en toegankelijk **kindpakket**. De kinderbijslag en kindgebonden budget moeten voorspelbaar en toegankelijk zijn voor alle gezinnen, geïnspireerd door het Vlaamse model. Hierbij geldt het uitgangspunt 'hebben is houden'.
12. We bouwen de **kinderopvangtoeslag** af en vervangen die door directe financiering van kinderopvanginstellingen. Dat geeft rust en duidelijkheid voor gezinnen. We zorgen ervoor dat ook kleinschalige gastouderopvang behouden blijft en laten ruimte voor opvangvoorzieningen in dorpen en krimpregio's.
13. **Onderlinge en informele hulpverlening** is het cement van de samenleving. Het kan niet zo zijn dat mensen gekort worden op hun uitkering als ze bijvoorbeeld boodschappen krijgen van familie, vrienden of buren. Die regels gaan we zoveel mogelijk schrappen.

14. We zetten in op een wettelijke verankering van het **recht op vergissen**. Iedereen kan een foutje maken, maar wetten en regels gaan nu bijna automatisch uit van fraude. We kiezen voor een reëel en menselijk uitgangspunt: een vinkje verkeerd zetten mag niet leiden tot sociaal onrecht.
15. De overheid moet gericht en actief mensen met geldzorgen gaan helpen. Niet afwachten tot mensen om hulp vragen, maar er zelf op afstappen. Te veel mensen met geldzorgen weten niet dat ze recht hebben op financiële ondersteuning, of durven die uit angst niet aan te vragen. Daarom voeren we het wetsvoorstel **proactieve dienstverlening** uit om armoede te verminderen. Onderdeel daarvan is dat er een grondslag moet komen voor proactieve **gegevensdeling** in het belang van de burgers. Elke burger heeft het recht te weten welke informatie met wie wordt gedeeld, en mag die gegevensdeling ook weigeren.
16. **Een vast contract moet de norm zijn.** Een vast contract biedt zekerheid op werk en inkomen en een betere toegang tot sociale regelingen. We zorgen ervoor dat minimaal 7 op de 10 werkenden straks een vast contract heeft.
17. Ruim 40% van de beroepsbevolking werkt als zelfstandige, uitzendkracht of met een tijdelijk contract. Als zij werkloos of arbeidsongeschikt worden, rest vaak alleen de bijstand. We willen een **sociaal collectief vangnet** zoals WW en WIA, voor alle werkenden behouden en keren ons tegen een minimummodel waarin mensen tot de bijstand veroordeeld zijn.
18. De rijksoverheid is verantwoordelijk voor het inkomensbeleid. **Gemeentelijk armoedebeleid** is bedoeld om in individuele gevallen maatwerk te leveren. Nu is er per gemeente nog een woud aan lokale regelingen, die ook nog eens per gemeente verschillen. Dat moet minder en eenvoudiger. Gemeentelijk armoedebeleid is een sluitstuk van het inkomensbeleid van het Rijk.
19. We kiezen voor **één betaaldag** van alle vaste lasten. Dat geeft mensen meer grip op hun geld.

WE VECHTEN VOOR EEN KOOPKRACHTIG PENSIOEN

Bestaanszekerheid vraagt om een **koopkrachtig pensioen**. De AOW heeft haar koopkracht behouden door de koppeling aan de lonen. Maar dat geldt niet voor de aanvullende pensioenen. Gepensioneerden met een aanvullend pensioen zagen hun uitkering jarenlang niet stijgen en soms zelfs dalen. Het is hoog tijd om hun koopkracht structureel te verbeteren.

Geert (87): krijgt elk jaar minder pensioen. Geert is gepensioneerd en heeft een pensioenuitkering bij het ABP. De afgelopen 20 jaar is zijn koopkracht met maar liefst 22% gedaald doordat zijn pensioen niet voldoende is verhoogd om de inflatie (prijsstijgingen) bij te kunnen houden. Hij houdt daarom elk jaar minder geld over om zijn boodschappen te doen en zijn energierekening te betalen. Nieuw Sociaal Contract wil daarom dat in wetgeving veel beter op koopkracht wordt gestuurd zodat gepensioneerden een eerlijk pensioen krijgen.

20. De AOW blijft de basis onder het pensioenstelsel. **We zorgen voor ervoor dat de AOW blijft meegroeien met onze welvaart.** We blijven de implementatie van de Wet toekomst pensioenen (Wtp) kritisch volgen. We houden vast aan een AOW-leeftijd die geleidelijk meestijgt met de levensverwachting, zoals afgesproken in het Pensioenakkoord. We willen het aantal mensen dat nauwelijks of geen aanvullend pensioen opbouwt terugdringen.
21. **Inflatierisico** is één van de grootste risico's voor gepensioneerden. Het nieuwe pensioenstelsel moet meer sturen op **koopkracht**. Hiervoor verkennen meerdere opties, waaronder het inzetten van solidariteitsreserve. **Wetgeving voor een betere sturing op koopkracht** wordt zo spoedig mogelijk gemaakt.

- 22.** De wetgeving voor aanvullende pensioenen moet simpeler en minder ‘blind’ op wiskundige modellen sturen. **Geen modellenwerkelijkheid maar een realistische benadering dus:** meer open normen om ook met onvoorziene omstandigheden om te gaan. Dit zorgt voor lagere kosten en een betere sturing op een goed pensioen. We maken daarom een wettelijke standaard voor het gebruik van modellen.
- 23.** De overgang naar een nieuw pensioenstelsel kost geld. Pensioenfondsen moeten **transparanter** zijn en deelnemers volledig inzicht geven in de totale kosten. Na de overgang naar het nieuwe stelsel stellen we duidelijke grenzen aan hoeveel beheers- en beleggingskosten een pensioenuitvoerder mag maken om de regeling uit te voeren.
- 24.** We blijven **duurzame inzetbaarheid** stimuleren zodat mensen zinvol en gezond langer aan het werk kunnen blijven. Voor mensen met zware beroepen moet het mogelijk blijven om eerder met pensioen te gaan. We zijn er trots op dat het Vroegpensioenakkoord gesloten is en beschouwen dat als basis.
- 25.** Het **nabestaandenpensioen** en de pensioenverdeling bij scheiding willen we verbeteren. De vormgeving van de wetgeving rondom nabestaandenpensioen werkt grote verschillen bij pech en geluk in de hand en leidt tot onverklaarbare situaties. Ook de pensioenverdeling bij scheiding is nog niet goed geregeld, het is belangrijk dat hier snel nieuwe wetgeving voor komt.
- 26.** Brussel mag de Nederlandse pensioenfondsen niet als geldmachine voor investeringen in Europa gebruiken in het kader van de Europese **Spaar- en Investeringsunie**. Pensioenfondsen moeten zelf de keuze houden waar ze het kapitaal van deelnemers beleggen, om rendement en een goed pensioen te kunnen beschermen.

WE MAKEN HET ARBEIDSONGESCHIKTHEIDSSTELSEL TOEKOMSTBESTENDIG

Het arbeidsongeschiktheidsstelsel is volledig vastgelopen en vormt één van de grootste probleemdossiers in Nederland. Oorzaken van de problemen zijn de wirwar aan ingewikkelde wet- en regelgeving en een falende uitvoering. Het gevolg: tienduizenden mensen zijn de dupe, waardoor het UWV nu noodgedwongen grootschalige hersteloperaties uitvoert. Nieuw Sociaal Contract werkt daarom aan een fundamentele hervorming van het stelsel en herstel voor gedupeerden.

Robin (48): werd 3,5 jaar geleden geveld door ‘een griepje’. Maar het bleek corona te zijn. Sindsdien lijdt hij aan ernstige long covid. Tot augustus 2025 krijgt hij nog 70% van zijn laatstverdiende loon, daarna gaat hij naar € 900 per maand. Robin heeft hiertegen bezwaar gemaakt maar hij wacht nu al meer dan anderhalf jaar op de uitslag. Nieuw Sociaal Contract neemt voor mensen als Robin maatregelen om het stelsel van arbeidsongeschiktheid grondig te hervormen.

- 27.** We **hervormen het arbeidsongeschiktheidsstelsel** grondig om zo de WIA eerlijker, begrijpelijker en uitvoerbaarder te maken. Tegelijk maken we het aantrekkelijker voor werkgevers om deels arbeidsongeschikte werknemers in dienst te houden of aan te nemen, onder meer door een verruiming van de no-riskpolis. **De bestaanzekere WGA-vervolguitkering wordt afgeschaft** en vervangen door werkimpulsen die zowel voor werkgevers als werknemers stimulerend zijn. Daarnaast verlagen we de **WIA-drempel naar 25%** om te voldoen aan internationale verplichtingen (ILO-verdrag).
- 28.** De hersteloperaties bij het UWV moeten snel, zorgvuldig en volledig worden afgerond. Daarbij is het essentieel dat de gemaakte fouten in de berekening van WIA-uitkeringen zoveel en zo snel mogelijk worden hersteld. Mensen die de dupe zijn van een foute sociaal-medische beoordeling moeten een herbeoordeling krijgen en indien gewenst een second opinion. Mensen die door een fout van de overheid te veel WIA-uitkering hebben ontvangen, hoeven dit niet terug te betalen. Als mensen door de hersteloperatie recht hebben op een nabetaaling, dan moet dat zo min mogelijk nadelige gevolgen hebben op bijvoorbeeld hun toeslagen.

- 29.** De instroom in de WIA is afgelopen jaren te hoog, waardoor zowel de uitvoering als de betaalbaarheid van het sociale stelsel verder onder druk zijn komen te staan. Het is daarom belangrijk dat werknemers in de eerste periode van hun ziekte al beter re-integreren. Werkgevers hebben hierin een belangrijke rol. **We hervormen de Wet verbetering poortwachter om dat te bereiken.** Daarnaast moet preventie een centrale rol krijgen binnen de sociale zekerheid, onder meer via een actuele, effectieve en goed uitvoerbare Risico-Inventarisatie en Evaluatie. We nemen gerichte maatregelen om de stijgende instroom terug te dringen.
- 30.** Een betrouwbare uitvoering is essentieel voor het functioneren van de sociale zekerheid. Burgers moeten bij elk besluit (beschikking) van de overheid recht hebben op persoonlijk contact met de overheid, per e-mail, telefonisch of in persoon, inclusief een duidelijke toelichting. De huidige praktijk laat zien dat een fatsoenlijke behandeling van burgers lang niet altijd vanzelfsprekend is.

PROBLEMEN MET SCHULDEN PAKKEN WE AAN

Steeds meer mensen kampen met problematische schulden. Door boetes en incassokosten belanden veel mensen in een «schuldenfuik». Door inzet van Nieuw Sociaal Contract is al een aantal maatregelen in gang gezet, zoals vroegsignalering, een pauzeknop bij incasso. Dat is nog niet genoeg. Afgelopen jaren zijn ook steeds meer mensen in problemen gekomen door de 'koop nu, betaal later'- praktijken.

- 31.** We willen een verbod op 'koop nu, betaal later'-diensten voor jongeren tot 21 jaar. Reclame voor deze diensten moet verder aan banden worden gelegd en indien mogelijk worden verboden.
- 32.** De wettelijke normen voor de maximale rente en maximale incassokosten worden fors aangescherpt, zodat kleine schulden niet kunnen oplopen tot een onbetaalbare schuldenberg. We verbieden het stapelen van boetes bij publieke schuldeisers.
- 33.** Werkgevers die te maken krijgen met loonbeslagen en die hun werknemers met problematische schulden willen helpen, krijgen meer armslag. Er komen duidelijke regels wanneer hulp niet als belastbaar loon beschouwd wordt. Hierbij kan worden gedacht aan een budgetcoach en juridische hulp.
- 34.** Wie werkt aan herstel via hulpverlening, schuldsanering of re-integratie, verdient rust. Daarom zorgen we voor tijdelijke bescherming tegen nieuwe boetes en incasso's tijdens zo'n traject.
- 35.** We erkennen de onevenredige studieschulden waar studenten uit de pechgeneratie mee te maken hebben gekregen. Naast de gerealiseerde extra tegemoetkoming voor studenten uit de pechgeneratie, willen we dat voor studenten die in die periode hun studieschuld hebben opgebouwd de rente definitief op 0% bevrioven wordt.
- 36.** De overheid en semipublieke organisaties zijn grote schuldeisers, maar de afhandeling van schulden vindt versnipperd plaats. Overheidsorganisaties moeten ervoor zorgen dat mensen op één plek hun schuld bij Rijk, Belastingdienst, DUO en CJIB kunnen aflossen. De Belastingdienst en andere organisaties houden zich aan de beslagvrije voet, het absolute minimum dat iemand nodig heeft om van te kunnen leven.
- 37.** Kwijtschelden van lokale lasten moet ook achteraf mogelijk worden voor werkenden met een laag inkomen. De vermogensnorm om lokale lasten kwijt te kunnen schelden moet verhoogd worden tot de vermogensnorm in de bijstand.

2. OPLOSSSEN

VAN DE WOONCRISIS



nsc

2. OPLOSSSEN VAN DE WOONCRISIS

Bestaanszekerheid begint bij onderdak in een betaalbaar en passend huis. Door het enorme tekort aan woningen stijgen de huren snel en is een koopwoning onbereikbaar geworden voor starters en middeninkomens. Die woononzekerheid raakt iedereen: jongeren, studenten, gezinnen én ouderen. Steeds meer mensen stellen hun kinderwens uit, zien af van een studie, moeten een baan laten schieten of blijven na een scheiding noodgedwongen samenwonen door het gebrek aan betaalbare woonruimte. Het is onacceptabel dat mensen hun leven op pauze moeten zetten, omdat ze geen geschikte woning hebben. De overheid moet daarom meer regie nemen en besluiten afdwingen om meer huizen te bouwen. Nieuw Sociaal Contract zet daarbij vol in op de bouw van sociale huurwoningen en betaalbare huur- en koopwoningen zodat iedereen een passend huis kan vinden.

HOOFDPUNTEN:

1. Versnellen van de woningbouw door verkorte procedures, een versnellingsfonds van €2 miljard en een crisiaanpak.
2. De Rijksoverheid moet knopen kunnen doorhakken bij knelpunten, bijvoorbeeld bij het aanwijzen van bouwlocaties om te komen tot een bouwprogramma met meer betaalbare woningen.
3. Bouwen van extra betaalbare huurwoningen en koopwoningen door corporaties en marktpartijen.
4. Huurders beschermen: een maximum stellen aan huren in de sociale huursector en midden-huur en het invoeren van een huurregister.

WE BOUWEN MEER WONINGEN

De wooncrisis is vooral een uitvoeringscrisis. Nieuw Sociaal Contract wil sneller kunnen bouwen door bureaucratische barrières weg te nemen en besluiten af te dwingen. Het is nodig om jaarlijks 100.000 woningen te bouwen (waarvan 30% sociaal en 2/3^{de} betaalbaar, maatwerk per regio).

Irene (40): gescheiden maar niet vrij. Sinds haar scheiding woont Irene met haar twee kinderen in het koophuis dat nog op naam van haar ex staat. Hij vertrok naar het buitenland, maar komt geregeld langs "omdat het ook zijn huis is". Ze voelt zich er niet meer thuis. Ze wil weg, een plek voor zichzelf en de kinderen, maar er is niets te huur. De wachtlijst voor een sociale huurwoning is 7 jaar. Urgentie krijgt ze niet. Ze voelt zich gevangen in haar eigen huis. Nieuw Sociaal Contract neemt maatregelen zodat er meer betaalbare huurwoningen worden gebouwd, zodat ook mensen met een smalle beurs een woning kunnen vinden.

1. We zorgen ervoor dat geschillen tussen gemeenten en provincies binnen de wettelijk gestelde termijn worden opgelost. Lukt dat niet, dan neemt de minister van Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening de regie en **hakt de knoop door**.
2. Locaties die vanwege de wooncrisis zeer snel moeten worden bebouwd volgen een **verkorte (bezwaar)procedure**. Provincies krijgen een belangrijke stem in het aanwijzen van deze versnellingslocaties.
3. De gemeentelijke goedkeuring van bouwplannen wordt aan **strakte termijnen** gebonden en de mogelijkheden voor bezwaar en beroep worden ingeperkt. Waar nodig geven we gemeenten mensen, kennis en middelen om processen te versnellen.
4. We investeren € 2 miljard extra in een **versnellingsfonds voor de woningmarkt**. Met het geld worden woningbouwprojecten sneller uitgewerkt, concrete knelpunten aangepakt en vergunningen eerder verleend.
5. De minister van Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening houdt **regie op de volkshuisvesting** en krijgt een taakstelling voor het aantal woningen dat jaarlijks gebouwd moeten worden. De minister stuurt en monitort strak via **kwartaalrapportages** hoeveel woningen in verschillende prijsklassen gepland staan of al gebouwd zijn. Zo kunnen we problemen vroegtijdig signaleren en waar nodig bijsturen.
6. Het Rijk maakt **afspraken** met provincies en gemeenten over het aantal te bouwen woningen. En ziet erop toe dat in provinciale en gemeentelijke omgevingsvisies en volkshuisvestingsplannen voldoende nieuwbouwlocaties worden aangewezen. Grote nieuwbouwlocaties komen in principe rond de middelgrote en grote steden, op plekken die per trein en via de snelweg goed bereikbaar zijn. In dorpen en kernen moet gebouwd kunnen worden voor de lokale behoefte. Barrières om aan de randen van steden en dorpen 'een straatje erbij' te kunnen bouwen worden weggenomen.
7. Het moet eenvoudiger **worden om woningen te splitsen, op te toppen, of om leegstaande kantoorpanden te transformeren naar woonruimte**. Waar mogelijk vergunningsvrij. Het is doodzonde dat in de huidige schaarste bestaande gebouwen niet benut worden. Dat vraagt om creatief denken. Vernieuwende ideeën van overheden en marktpartijen moeten niet langer stuklopen tegen een muur van wetten en regels. We investeren in **innovatieve woonoplossingen** zoals conceptbouw, fabriekswoningen en modulaire bouw. Zo kunnen woningen kwalitatief goed en toch snel worden gebouwd.
8. **Rijksgronden kunnen prima woonlocaties zijn**, we zetten ze actief in bij gebiedsontwikkelingen.
9. Er komt een gemeentelijke heffing om grondspeculatie tegen te gaan. Als grond in waarde stijgt, moet dat extra geld gaan naar de gebiedsontwikkeling of sociale woningbouw. Daarnaast maken we het mogelijk om verouderde terreinen te onteigenen van het huidige gebruik, zodat grondspeculanten er geen woekerprijzen voor kunnen vragen.
10. We willen **ontwikkelaars ruimte geven** om, samen met de lokale bevolking, een goed stedenbouwkundig plan te maken. Toetsing van een breed gedragen plan aan het gemeentelijk beleid moet eenvoudiger worden, zodat snel tot uitvoering kan worden overgegaan. Gemeenten kunnen geen extra eisen stellen dan vastgelegd in het Bouwbesluit.
11. In het bouwplan moet ook aandacht zijn voor investeringen in **groen en natuur**. Als het plan is opgesteld samen met lokale natuurorganisaties, wordt dit beloond met een vrijstelling van kostbaar en tijdrovend nader ecologisch onderzoek.
12. Om de woningbouw te versnellen zetten we in op twee **bewezen strategieën**: de bouw van flexibele, modulaire woningen en het forceren van doorbraken in bestaande plannen die al in de pijplijn zitten.
13. We verlenen hoge prioriteit aan vergunningverlening voor woningbouwprojecten, ook in relatie tot stikstof. Circulaire bouwinitiatieven voor jongerenwoningen verdienen extra aandacht en versnelde procedures.
14. Nederland moet actief monitoren of nieuwe **EU-regelgeving** het realiseren van nationale beleidsdoelen in de weg zit. Het parlement moet tijdig worden geïnformeerd over mogelijke uitzonderingen of aanvullende richtlijnen.

- 15.** We zien dat de overheid ook regie moet voeren op **andere onderdelen** die de woningbouw kunnen belemmeren, zoals stikstof, netcongestie, drinkwaterproblemen. Zie daarvoor het hoofdstuk over de fysieke leefomgeving.

WE BOUWEN BETAALBARE WONINGEN

*De woonlasten nemen een steeds grotere hap uit de portemonnee. Veel huishoudens zijn 40% of meer van hun inkomen kwijt aan woonlasten. Het is dus noodzakelijk dat er **snel meer betaalbare woningen** komen; we streven naar een aandeel van 30% sociale huur en van 2/3de betaalbare koop en midden-huur.*

- 16.** Het is van groot belang dat marktpartijen in beweging komen om meer (betaalbare) koopwoningen en woningen in het segment van de midden-huur te bouwen. Dat helpt starters maar ook ouderen die een kleinere woning zoeken. We verlagen het bedrag wat er verstaan wordt onder een betaalbare koopwoning, zodat ook eenverdieners toegang krijgen tot de woningmarkt. We stimuleren startersleningen, koopgarantconstructies en erfachtalternatieven, waaraan het Rijk meebetaalt. We handhaven voor starters de vrijstelling van de overdrachtsbelasting.
- 17.** Om huren betaalbaar te houden, worden **huurverhogingen in de sociale sector gemaximeerd** op inflatie. Voor midden-huur en de vrije sector geldt een maximum van inflatie plus 1%. Zo kunnen we **buitensporige huurstijgingen voorkomen** en beschermen we huurders tegen hoge woonlasten.
- 18.** Wie een koophuis binnen drie jaar na aankoop doorverkoop, moet een heffing op overdrachtsbelasting betalen. Zo maken we speculatie met woningen minder aantrekkelijk en worden prijzen minder opgedreven.
- 19.** Voor mensen met een middeninkomen is het steeds lastiger om een **betaalbare huurwoning** te vinden. Dankzij de wet Goed Verhuurderschap is ongewenst verhuurgedrag beter aan te pakken. We zorgen voor voldoende gemeentelijke handhavingscapaciteit zodat deze wetten effect hebben in de praktijk. Ook komt er een **landelijk huurregister** waarin gemeenten in elk geval kunnen zien wie actief zijn op de particuliere huurmarkt, welke huizen ze verhuren en wat de punten van deze huizen zijn.
- 20.** De **funderingen** van met name woningen voor 1970 zijn vaak kwetsbaar. Bij de Nationale Aanpak Funderingsproblematiek is het van belang dat woningeigenaren met weinig geld een eerlijke financiële oplossing krijgen aangeboden. Cofinanciering door het Rijk en een evenwichtige verdeling tussen publieke en private kosten is daarbij noodzakelijk.
- 21.** Jaarlijkse ingrepen in de huursector lossen maar tijdelijk iets op. Huizen **verduurzamen** verlaagt de energielasten structureel en biedt huurders op de lange termijn meer voordeel.

WE BEVORDEREN DE DOORSTROOM EN SOCIALE COHESIE

Veel mensen wonen in een huis dat niet goed past bij hun wensen en behoeften. Dat geldt zowel voor jongeren, starters, gezinnen als ouderen. De mogelijkheid om door te stromen naar een passende woning en een passende sociale woonomgeving ontbreekt echter vaak.

Harry (75): oud in een buurt die niet meer van hem is. Harry woont al 45 jaar in zijn sociale huurwoning, maar zijn buurt is niet meer wat het was. De sfeer is veranderd: waar vroeger buren elkaar groetten, kijken mensen nu minder naar elkaar om en er is veel lawaai. Hij wil kleiner wonen, en rustiger, maar dat is financieel niet haalbaar met alleen AOW. Verhuizen betekent meer betalen voor minder ruimte. Nieuw Sociaal Contract wil dat er meer seniorenwoningen komen, zodat Harry naar een geschikte woning kan verhuizen en zijn grotere woning weer vrijkomt voor een jong gezin.

- 22.** Op het moment dat iemand te groot woont, moet het mogelijk worden om van woning te ruilen met iemand die te klein woont. Dit zien we als gewenste **woningruil**. We verwachten van woningcorporaties en gemeenten dat zij dit mogelijk maken. We stimuleren hiervoor de ontwikkeling van een landelijk dekkend platform om woningruil binnen en tussen partijen te stimuleren.
- 23.** Om ervoor te zorgen dat mensen die al langer in een buurt wonen en mensen die nieuw komen elkaar kunnen ontmoeten, zijn **leefbaarheidsactiviteiten** nodig. Gemeenten, woningcorporaties en zorg- en welzijnsorganisaties maken hiervoor samen buurtplannen die onderdeel worden van de lokale prestatieafspraken.
- 24.** Het moet eenvoudiger worden om een **tijdelijke woonunit** te plaatsen bij een bestaande woning. Bijvoorbeeld om voor een familielid te zorgen (en zo de zorg te onlasten). Onder bepaalde voorwaarden kunnen mensen vergunningsvrij een extra woonunit bij hun koopwoning plaatsen. We verkennen hoe we de kostendelersnorm kunnen aanpassen, zodat deze niet meer als boete op samenwonen wordt ervaren.
- 25.** Het is nodig om meer **geschikte seniorenwoningen** te bouwen met voorzieningen zoals ICT, domotica en nabije zorg, waarin senioren zo lang mogelijk zelfstandig kunnen blijven wonen. Gemeenten moeten daarvoor afspraken maken met woningcorporaties en zorgpartijen. Ook initiatieven om ouderen en jongeren samen te huisvesten juichen we toe, zeker als jong en oud zo een positieve invloed op elkaar's leven hebben (bijvoorbeeld door het tegengaan van eenzaamheid bij ouderen en een gevoel van zingeving bij jongeren).
- 26.** Initiatieven om ouderen en jongeren samen te huisvesten juichen we toe, zeker als jong en oud zo een positieve invloed op elkaar's leven hebben (bijvoorbeeld door tegengaan van eenzaamheid bij ouderen en een gevoel van zingeving bij jongeren).
- 27.** Voor bepaalde doelgroepen kunnen **flexwoningen** uitkomst bieden. Op basis van de Omgevingswet kunnen tijdelijke woningen snel worden geplaatst. Zulke woningen moeten wel voldoende kwaliteit hebben: we stellen daarom voor om de terugverdientijd voor tijdelijke woningen op te rekken van maximaal 30 naar minimaal 40 jaar.
- 28.** Misbruik van het puntensysteem bij **kamerverhuur**, met torenhoge huurprijzen tot gevolg, moet worden tegengegaan. Een huurder kan eenvoudiger een lagere huur afdwingen als de verhuurder zich niet aan het puntensysteem houdt. De mogelijkheid om gezamenlijke huurcontracten te sluiten die alleen maar bedoeld zijn om regels te omzeilen wordt geschrapt.
- 29.** Veel mensen hebben één of meer kamers over. We stimuleren **hospitaverhuur** door de kamervrijstelling te verhogen en tijdelijke verhuur makkelijker te maken. Zo helpen we woningnood te verminderen.
- 30.** In **collectieve woonvormen** zoals wooncoöperaties, collectief particulier opdrachtgeverschap en geclusterde woonvormen voor ouderen leven mensen samen en krijgen buurten een impuls. We juichen dit soort initiatieven van harte toe, ze verdienen een plek in de bouwplannen.
- 31.** Gemeenten maken afspraken over gemeenschappelijke **ontmoetingsplekken**, zowel binnen (bijvoorbeeld buurthuiskamers) als buiten (wijkhuizen).
- 32.** We steunen de wijziging van de Huisvestingswet die gemeenten de ruimte geeft om een deel van de beschikbare huur- of koopwoningen toe te wijzen aan mensen met bepaalde beroepen (bijvoorbeeld verpleegkundigen of agenten) of met een **sociale binding** aan de gemeente.
- 33.** Honderdduizenden woningen in Nederland staan op **erfpacht**. Erfpacht is in veel gevallen ingewikkeld, duur, onduidelijk en onvoorspelbaar. Om plotselinge en buitensporige stijgingen van de erfpacht te voorkomen en mensen meer zekerheid te geven over hun woonlasten komt er wettelijke bescherming voor erfpachters. Erfpacht dient tenminste te voldoen aan de NHG-criteria (Nationale Hypotheek Garantie). Bij gebrek hieraan zijn aanpassingen van de canon gemaximeerd op de indexatie met inflatie van het oorspronkelijke canonbedrag.

- 34.** We maken ons zorgen over de toename van het aantal (jonge) **daklozen** in de crisisopvang. Iedereen telt mee, ook mensen die nu wollig als 'zelfredzame dakloze' worden omschreven. **Gemeenten krijgen een opgave en middelen** om deze groep op te vangen en te ondersteunen. Dakloze gezinnen met minderjarige kinderen moeten met voorrang een huis krijgen.

WE CREËREN RUIMTE VOOR INVESTERINGEN

Het is de wettelijke taak van woningcorporaties om huizen te bouwen en te beheren voor mensen met een bescheiden inkomen. Maar ze krijgen in de praktijk te maken met maatregelen die de kosten verhogen en de bouw vertragen. Ook institutionele beleggers en ontwikkelaars hebben daar last van. Woningbouw is een kwestie van de lange adem. Daarom moet het beleid zekerheid bieden en voorspelbaar zijn.

- 35.** We willen langjarige **verplichte afspraken** maken met woningbouwcorporaties over de bouw van nieuwe woningen tot 2035. Deze prestatieafspraken tussen Rijk en woningcorporaties zijn gekoppeld aan heldere woningbouwdoelen per regio. Die doelen zijn gebaseerd op de woonwensen. We zetten nadrukkelijk in op de bouw van sociale huurwoningen en betaalbare midden-huur en -koopwoningen.
- 36.** De **financiële armslag** van corporaties is al verruimd door het afschaffen van de verhuurdersheffing. Om ervoor te zorgen dat woningcorporaties ook in de toekomst kunnen investeren in duurzame woningbouw worden voor corporaties fiscale heffingen die bedoeld zijn voor commerciële partijen, op korte termijn verlaagd of afgeschaft. Ook is een optie om met een herbestedingsreserve binnen de vennootschapsbelasting te werken.
- 37.** Daarnaast willen we het voor corporaties weer mogelijk maken om **lage- en midden- huurwoningen** te bouwen. Dit onder heldere voorwaarden en met garanties van het Waarborgfonds Sociale Woningbouw (WSW) en verruimde Europese staatssteunregels.
- 38.** EU-wetgeving heeft grote invloed op het Nederlandse woningbeleid. Daarom willen we een **Europese uitzondering op staatssteunregels** voor midden-huur (vergelijkbaar met de vrijstelling voor sociale diensten van algemeen economisch belang DAEB) en een Europees Woningfonds. Daarnaast zetten we ons in om in Europa overal gelijke definities van sociale en betaalbare woningen te hanteren, zodat grensoverschrijdende investeringen soepel en zonder juridische belemmeringen kunnen verlopen.
- 39.** Om investeren in woningbouw te stimuleren nemen we belastingmaatregelen die de investeringscapaciteit van woningbouwcorporaties en private investeerders vergroten.
- 40.** We verlagen de **overdrachtsbelasting**. We behouden de **hypotheekrenteafrek**.
- 41.** Regio's die minder sociale huurwoningen hebben dan het landelijk gewenste gemiddelde moeten in hun nieuwbouwprogramma minstens **30% sociale huur** opnemen.
- 42.** Locaties die bestemd zijn voor sociale huurwoningen hebben altijd een sociale grondprijs. Dit is bijvoorbeeld een vast percentage van de grondwaarde. Indien nodig worden er per locatie subsidies verstrekt.
- 43.** We willen een Woningbouw Investeringsgarantie openstellen (WIG), waarbij het Rijk garant staat voor afzet bij grote gebiedsontwikkelingen met gemengde bouwprogramma's.
- 44.** **Grondinstrumentarium** moet ingezet worden om tot taxatie van de waarde van grond te komen op basis van huidig gebruik. Waardestijgingen die uitsluitend voortkomen uit bestemmingswijzigingen worden afgeroomd voor het publieke belang. Overheden nemen ook risicodragend deel aan gebiedsontwikkeling, bijvoorbeeld via een grondbank of vergelijkbare publieke faciliteit.
- 45.** Het wordt aantrekkelijk voor **pensioenfondsen** in Nederland om langjarig in woningen te investeren. Op deze wijze kunnen zij bijdragen aan maatschappelijk rendement voor hun verzekerden. Er komt een gelijk speelveld voor investeerders (particulier en institutioneel, binnenlands en buitenlands) op het gebied van belastingen.
- 46.** We stimuleren dat **werkgevers**, in het kader van goed werkgeverschap, woningen kunnen bouwen voor hun werknelmers.

3. GOED BESTUUR



nsc

3. GOED BESTUUR

De overheid hoort er te zijn voor iedereen: dienstbaar, betrouwbaar en gericht op het algemeen belang. Maar de werkelijkheid is anders.

De politiek slaagt er al jaren niet in om grote problemen in Nederland op te lossen. De politiek is verworden tot een ophefmachine zonder richting. Langetermijnvisie en inhoudelijk debat ontbreken. Als de huidige politiek zich met een onderwerp bemoeit, gaat het voor gewone mensen vaak eerder achteruit in plaats van vooruit. Tegelijkertijd zien we dat de overheid met al haar instituties te veel naar binnen is gericht. Beleid wordt gebaseerd op modellen en burgers worden behandeld als klanten. De doorgeslagen managementcultuur ziet alleen cijfers en niet de mensen achter die getallen.

We zijn de weg kwijtgeraakt tussen populisme en technocratie. Grote vraagstukken als woningbouw, migratie, stikstof en globalisering benaderen we eenzijdig zonder verbinding met de samenleving. De zorgen van de burgers die de meeste klappen opvangen blijven buiten zicht: mensen zonder lobbygroepen, zoals de ouders in het Toeslagenschandaal en benadeelden van het UWV. Juist voor deze verweesde groepen moet de overheid opkomen. Dáár ligt de kern van Goed Bestuur en Tegenmacht.

We zetten daarom stappen naar een betrouwbare overheid en een nieuwe cultuur. Een cultuur waarin het niet draait om ophef of korte termijn, maar om inhoud en eerlijk debat. We bouwen aan een overheid die mensen en waarden centraal stelt en niet de abstracte modellen. Waar de stem van de burger zwaarder weegt dan die van lobbygroepen of belangenorganisaties. En waarin de overheid weer zichtbaar en betrokken is in dorpen en wijken.

Het vergt een lange adem om de vastgeroeste culturen binnen de politiek en de overheid te veranderen, maar het is wel nodig om de problemen in Nederland op te lossen.

HOOFPUNTEN:

1. We investeren in een andere politieke cultuur met meer inhoud en open debat.
2. Een betrouwbare overheid heeft duidelijke en voorspelbare regels.
3. We geven meer zeggenschap aan burgers en herstellen de tegenmacht.
4. De overheid moet de mensen vertrouwen. Iedereen heeft het recht op vergissen, met kleine boetes voor kleine fouten.
5. We versterken en beschermen grondrechten met toegang tot sociale advocatuur.
6. Burgers hebben rechten met verantwoordelijkheden die daarbij horen. We mogen van hen verwachten dat ze zich eerlijk gedragen, dat ze een fatsoenlijke houding hebben in de openbare ruimte en opstaan tegen racisme, vernielingen en discriminatie.

EEN ANDERE POLITIEKE CULTUUR MOET: MEER INHOUD EN OPEN DEBAT

Goed bestuur begint met een andere politieke cultuur in de Kamer. Al jaren ontbreekt het aan voldoende inhoud en diepgaand debat in de Kamer. Daardoor blijft de aanpak van grote, maatschappelijke problemen uit. Wat Nederland nodig heeft, is een parlement dat verder kijkt dan de waan van de dag, investeert in inhoud en ruimte maakt voor een stevig debat over waarden. Inhoud is nodig om met doordachte voorstellen te komen. En open debat is onmisbaar, omdat politiek draait om keuzes en dus om botsingen van waarden en mensbeelden. Alleen zo komt de politiek weer dichter bij haar kerntaak: het dienen van het algemeen belang. We willen oplossingen, geen ophef.

- 1.** Alleen met **kennis en inhoud** kan de politiek problemen oplossen. De Kamer moet daarom meer gebruikmaken van denktanks, experts en mensen met praktijkervaring. Ook moet het gebruikelijker worden om ambtenaren te raadplegen die belast zijn met de uitvoering. We pleiten voor een uitbreiding van de ondersteuning van de Kamer, onder meer met een **Bureau voor Technologie en Bureau Begroting en Verantwoording**.
- 2.** Onze Kamerleden zullen ministers en ambtenaren kritisch volgen op inhoud en resultaat, zonder politieke vooringenomenheid. We streven naar een **leer- in plaats van een afrekencultuur** waarin de nadruk in eerste instantie ligt bij de onderliggende problemen en niet bij de poppetjes.
- 3.** Een **levendige en inhoudelijke discussie** in de Tweede Kamer moet de norm zijn. De regering regeert en zoekt steun voor voorstellen in een constructieve en open discussie met het parlement, die verder gaat dan alleen de coalitiepartijen. Ook oppositiepartijen moeten actief bij het debat in de Kamer betrokken worden.
- 4.** De Kamer moet minder reageren op ophef en **meer aandacht aan structurele problemen** besteden. Onze Kamerleden zullen zich daarom richten op hun kerntaken: het behandelen van wetten en begrotingen, het controleren van de regering en het vertegenwoordigen van het volk. Onze Kamerleden staan voor een respectvolle omgang met inwoners, collega-parlementariërs, bewindspersonen en ambtenaren.
- 5.** De politiek is **strengh voor de burgers maar mild voor zichzelf** bij kwesties rondom **integriteit**. Daarom werkt Nieuw Sociaal Contract aan een initiatiefwet voor integriteitsregels voor bewindspersonen. We pleiten voor een verplicht en openbaar **lobbyregister** voor contacten met ministers, ambtenaren en Kamerleden. Het moet duidelijker worden hoe lobbykantoren hun invloed uitoefenen op de politieke besluitvorming. We steunen de Wet regels vervolgsfuncties bewindspersonen, maar we willen wel dat daarin strikte handhaving en effectieve sancties worden opgenomen. Daarnaast voeren we de aanbevelingen van de Raad van Europa (GRECO) uit door deze om te zetten in duidelijke wet- en regelgeving.
- 6.** **Kamerleden moeten hun werk serieus nemen en aanwezig zijn**, anders functioneert het parlement niet. We zijn daarom streng voor Kamerleden die bijna nooit aanwezig zijn. We verkennen of we duidelijke regels en sancties kunnen instellen, bijvoorbeeld inhouding van salaris – de zogeheten schadeloosstelling – of onkostenvergoeding bij veelvuldige afwezigheid. Daarbij houden we oog voor het vrije mandaat dat bij het Kamerlidmaatschap hoort.
- 7.** De regering en het parlement zijn verantwoordelijk voor **integrale afwegingen** in het algemeen belang van het land. De regering kan en moet uiteraard overleggen met relevante organisaties in de samenleving om goed beleid te kunnen ontwikkelen. Maar het parlement is geen stempelmachine voor akkoorden met sectortafels. Het afwegen van brede maatschappelijke belangen is voorbehouden aan de politiek.
- 8.** Om een goed debat te kunnen voeren, moet de informatie die de regering verstrekt aan de Kamer juist, tijdig en volledig zijn. Nieuw Sociaal Contract werkt aan een initiatiefwet om de **inlichtingenplicht** uit artikel 68 Grondwet wettelijk te verankeren.

9. Belangrijke wetten moeten **in detail behandeld** worden en per artikel. Een kleine fout in een wetsartikel heeft immers grote gevolgen. Kennis hebben over de gevolgen van wetten is daarom essentieel.
10. **Coalitieakkoorden** moeten zich beperken tot hoofdlijnen van beleid en financiële kaders. Ze leggen niet precies vast hoe de doelen bereikt worden. Er moet ruimte zijn voor debat en om in te spelen op veranderende omstandigheden; geen dichtgetimmerde afspraken dus.
11. Het moet normaal zijn voor een regering om ook **vakministers** te hebben die geen lid zijn van een politieke partij.

WE HERSTELLEN DE MACHT EN TEGENMACHT

De besluitvorming in Nederland is vaak ondoorzichtig en dient niet altijd het algemeen belang. Nieuw Sociaal Contract pleit voor een nieuwe relatie tussen overheid en burgers. Daarbij hoort ook een duidelijke rolverdeling met voldoende tegenmacht om onze rechtsstaat en samenleving weerbaarder te maken.

12. We willen de band tussen kiezer en Kamerlid versterken door een **regionaal kiesstelsel** in te voeren met meervoudige kiesdistricten. In dit stelsel wordt een vast aantal Kamerzetels aan districten toegedeeld (denk aan 100-125). Elk kiesdistrict stuurt zijn eigen volksvertegenwoordigers naar Den Haag, waarbij districten met veel kiezers meer Kamerleden kunnen afvaardigen dan regio's met minder kiezers. De overgebleven zetels worden zo toegewezen dat er sprake blijft van evenredige vertegenwoordiging. De zorgen en belangen van mensen uit alle delen van het gehele land worden zo beter gehoord in het parlement.
13. Het beleid in Den Haag steunt te veel op een **modellenwerkelijkheid** waardoor besluiten objectiever lijken dan ze zijn. Modellen speelden een dubieuze rol in zowel de stikstofcrisis, de gascrisis, het toeslagenschandaal als in de coronacrisis. Ook worden modellen te pas en te onpas gebruikt om het effect van fiscale regelingen op het gedrag van burgers te voorspellen. We willen daarom een verplichte wetenschappelijke standaard voor het gebruik van modellen en algoritmen door de overheid. Deze standaarden moeten openbaar en navolgbaar zijn. Algoritmische risicoprofilering moet periodiek onderworpen worden aan een kritische kwalitatieve en kwantitatieve toets om te voorkomen dat mensen gediscrimineerd worden of ten onrechte als fraudeur worden aangemerkt. Vastlegging in het algoritmeregister wordt verplicht.
14. Ambtenaren, werknemers of anderen die misstanden melden, moeten als **klokkenluider** worden beschermd in overeenstemming met de aanbevelingen van de Raad van Europa. De voorstellen in onze initiatiefnota ter bescherming van klokkenluiders zijn hiervoor leidend.
15. We steunen de invoering van een **correctief wetgevingsreferendum**. We beschouwen zo'n referendum als een aanvulling op de representatieve democratie. Het referendum wordt ingezet om de vraag te beantwoorden of een door het parlement aangenomen wet wel of niet van kracht moet worden.
16. Beleidsmakers, toezichthouders en andere instellingen moeten structureel ruimte maken voor **praktijkdeskundigen en het perspectief van de burger**. Beleidsvorming en controle mogen niet beperkt blijven tot juridische en bestuurlijke invalshoeken. Juist deze instellingen moeten in verbinding staan met de (onderkant van de) samenleving en in het bijzonder met mensen die de nadelige gevolgen van beleid dagelijks ervaren.
17. Politieke partijen vervullen een essentiële rol in onze parlementaire democratie. We steunen de Wet op de Politieke Partijen, die duidelijke eisen stelt aan transparantie en integriteit. Daarnaast moeten er ook minimumeisen komen voor **interne partijdemocratie** om voldoende inspraak en tegenspraak te organiseren.

18. Het **Inlichtingenbureau (IB)** koppelt gegevens van overheidsinstanties om gemeenten te helpen bij het opsporen van uitkeringsfraude, maar valt buiten directe democratische controle. Deze ondoorzichtige positie past niet bij de norm van een betrouwbare en verantwoordbare overheid. Daarom wordt het Inlichtingenbureau omgevormd tot een publieke uitvoeringsorganisatie onder het Ministerie van Sociale Zaken, met duidelijke toezichtstructuren en publieke verantwoording over het gebruik van algoritmen en modellen.
19. De **Afdeling Bestuursrechtspraak** van de Raad van State wordt volledig afgesplitst en verzelfstandigd en ondergebracht bij de rechterlijke macht. Daarmee moet er eindelijk een betere scheiding tussen advisering en rechtspraak komen. Deze verzelfstandiging maakt de rechtsstaat weerbaarder.
20. Niemand mag boven de wet staan. Wie **strafbare feiten** pleegt – ook namens de overheid – moet daarvoor aansprakelijk zijn. De wet moet dit ondubbelzinnig vastleggen, gelet op de Pikmeer-arresten. Verder heeft de kwestie-Arib weer aangetoond dat de wetgeving over **ambtsmisdrijven** voor politici gemoderniseerd moet worden.
21. Een onafhankelijke rechterlijke macht is essentieel voor een weerbare rechtsstaat. In de Grondwet wordt een extra **veiligheidsslot** opgenomen: belangrijke wetten over de onafhankelijkheid van de rechterlijke macht kunnen alleen wijzigen met een 2/3de meerderheid van het parlement. Daarnaast zal bij de benoeming van raadsheren in de Hoge Raad de lijst van kandidaten die de rechterlijke macht opstelt, voortaan beslissend zijn.
22. De minister van Justitie en Veiligheid wordt meer op **afstand geplaatst** van de rechterlijke macht. De rechterlijke macht krijgt een eigen begroting.
23. We versterken de onafhankelijkheid van de **inspecties en toezichthouders** bij het toezicht op de uitvoering van take en naleving van wetten en regels. Rapportages van de inspecties mogen niet blootstaan aan politieke of departementale invloeden. De inspectie en toezichthouders moeten volledig onpartijdig zijn. Inhoudelijke kennis van het beleidsterrein, aantoonbare expertise binnen de uitvoering en verbinding met de burger is cruciaal bij de Inspecties. We zetten de wet op de rijksinspecties door en zorgen voor een betere waarborging van de onafhankelijkheid, conform de initiatiefnota ‘Voorstellen ter versterking van de onafhankelijkheid van rijksinspecties’.
24. Ook de **archivering** van overheidsdocumenten moet op orde worden gebracht. We werken aan een betere uitvoering van de Wet Open Overheid (Woo), maar zijn tegen de afzwakking van de wet. Overtreding van de archiefwet wordt gesanctioneerd.
25. We handhaven de **constitutionele monarchie** als staatsvorm, maar het is niet meer van deze tijd dat de koning vrijgesteld is van het betalen van inkomstenbelasting. Deze vrijstelling in de Grondwet wordt opgeheven.

WE HERSTELLEN DE RELATIE MET DE BURGER

Nieuw Sociaal Contract wil dat de Rijksoverheid oog heeft voor alle mensen in de samenleving, niet alleen de mensen die het beste vertegenwoordigd zijn of het hardste schreeuwen. Het toeslagenschandaal en het Groningenschandaal hebben pijnlijk blootgelegd dat niet iedereen in ons land gelijkwaardig wordt behandeld.

26. De overheid moet algemene lessen trekken uit alle **hersteloperaties**, zodat het wiel niet steeds opnieuw moet worden uitgevonden. Nieuw Sociaal Contract heeft daarom een Hersteltop georganiseerd en werkt aan een algemene herstel-en compensatieregeling. Nieuw Sociaal Contract wil dat de herstel- en versterkingsoperatie in **Groningen en Noord-Drenthe** nauwlettend gemonitord wordt op voortgang en doeltreffendheid; het streven moet blijven dat de operatie in 2028 is voltooid. Ook moet de afhandeling van de mijnbouwschade in Zuid-Limburg snel van start gaan. Veel te lang zijn de beloftes niet nagekomen.

- 27.** We streven naar een **vermindering van het aantal rijksoambtenaren**. Tussen 2018 en 2024 is hun aantal met ruim 40.000 ambtenaren (fte) toegenomen, terwijl steeds minder van hen betrokken zijn bij de kernwerkzaamheden van de overheid. We ontzien hierbij explicet de uitvoerende organisaties. We koppelen deze taakstelling aan het creëren van meer ruimte en minder administratieve lasten voor burgers en bedrijven, uitvoerende organisaties en aan het tegengaan van verkoking.
- 28.** De Rijksoverheid moet haar **Randstad-focus doorbreken**. In 2024 werkten ruim 210.000 ambtenaren (fte) van de 353.000 bij de Rijksoverheid in de Randstad, tegenover slechts 15.400 ambtenaren in Overijssel en 3.100 ambtenaren in Zeeland. Inspecties en eventueel ook ministeries moeten verhuizen naar de regio's buiten de Randstad. Er moet een **bindende verhuisnorm** komen want anders verandert er niets. Vooral bij ambtenaren die het beleid vormgeven is het belangrijk dat zij perspectieven uit het hele land meenemen. Verder moeten commissievergaderingen in de Tweede Kamer vaker in het land plaatsvinden.
- 29.** De rijksoverheid moet beter aansluiten bij de praktijk en de zorgen van **praktisch geschoolden**. Nu komen beleidsmakers vaak uit dezelfde stedelijke en hoogopgeleide bubbels, wat zorgt voor afstand en verkoking. We willen daarom dat bij vormgeving en toetsing van beleid actief rekening wordt gehouden met zorgen van praktisch geschoolden.
- 30.** We juichen initiatieven toe waarin **burgers actief deelnemen aan maatschappelijke discussies**. We hechten daarbij aan een goede vertegenwoordiging van meningen, zodat er een breed en open debat kan plaatsvinden. We stimuleren maatschappelijke initiatieven; burgers nemen steeds vaker het initiatief om aan de slag te gaan met het aanpakken van publieke vraagstukken, zoals de energietransitie.
- 31.** Communicatie met de overheid dient altijd in **begrijpelijk Nederlands** opgesteld te zijn. Er komt een direct loket waar burgers onbegrijpelijke brieven naartoe kunnen sturen en dat het bestuursorgaan aanspreekt en kan verplichten een nieuwe brief te schrijven. Formele correspondentie bevat contactgegevens van de behandelend ambtenaar, zodat burgers bij vragen en opmerkingen persoonlijk contact kunnen opnemen. . We maken overheidsinstanties toegankelijker, begrijpelijk en nabijer: op deze manier kunnen (ook kwetsbaardere) burgers goed deelnemen aan de samenleving.
- 32.** We versoberen en hervormen de **ambtelijke dienst**. De selectie van topambtenaren moet voortaan weer plaatsvinden op basis van affiniteit met en (ervarings)deskundigheid op het betreffende beleidsterrein. We verkleinen daarom de Algemene Bestuursdienst (ABD). Het baantjes-hoppen van de ene naar de andere dienst moet worden doorbroken.
- 33.** We investeren in een rijksbrede aanpak om de **omgang met burgers** bij uitvoeringsorganisaties te verbeteren. Te veel mensen voelen zich weggezet als fraudeur of worden niet gehoord. Tevredenheidsnormen moeten omhoog, in het bijzonder bij klachten en bezwaar. Signalen uit de uitvoering moeten leiden tot verandering.
- 34.** Ambtenaren werken in het **algemeen belang** voor onze samenleving. De ambtenaren-eed mag niet vrijblijvend zijn. Dat geldt extra sterk voor topambtenaren; er moeten ook consequenties zijn wanneer zij de ambtseeds schenden. Als uiterste maatregel raken zij hun baan kwijt.
- 35.** Het dienen van de **publieke zaak als ambtenaar** is een grote verantwoordelijkheid en moet uitdagend en motiverend zijn; goede arbeidsvooraarden, opleidingen en loopbaanperspectieven zijn daarom cruciaal. We zetten een stevige rem op externe inhuur en nemen waar nodig flexwerkers in vaste dienst, zodat deskundigheid en ervaring binnen de overheidsorganisaties blijven.
- 36.** De overheid borgt haar **juridische expertise** binnen de eigen organisatie in een eigen juridische dienst. Op korte termijn zal een ander kantoor als landsadvocaat moeten optreden, of zullen de overheidsopdrachten breder verdeeld moeten worden over meerdere advocatenkantoren.

37. We onderkennen het belang van een toegankelijke samenleving waarin iedereen, ongeacht beperking, volledig kan participeren. Daarom zetten we ons in voor een volledige implementatie van het **VN Verdrag Handicap** in nauwe samenwerking met lagere overheden en belangenorganisaties. Bijvoorbeeld door actief drempels weg te nemen in de fysieke leefomgeving en de toegankelijkheid van het openbaar vervoer te verbeteren.

WE BESCHERMEM ONZE GRONDRECHTEN

Burgers moeten zich aan de wet houden. Maar al te vaak zien we dat de overheid het zelf niet zo nauw neemt met grondrechten van burgers. We willen de grondrechten van mensen beter beschermen door overheidsbevoegdheden strakker te begrenzen en door de positie van de burger te versterken.

38. We zijn het enige land in Europa waar de rechter wetten niet kan toetsen aan de Grondwet. Recent is de eerste stap genomen met het wetsvoorstel tot het gedeeltelijk opheffen van het verbod op toetsing aan de Grondwet. **De belangrijkste rechten van mensen moeten snel worden beschermd.** Ook moet er een Grondwettelijk Hof komen dat als hoeder van de grondrechten van Nederlanders optreedt.
39. De Kamer heeft de grondwettelijke plicht om wetten te toetsen aan de grondrechten. We willen de **commissie grondrechten en constitutionele toetsing**, die dankzij Nieuw Sociaal Contract is ingesteld, permanent maken. Deze commissie toetst actief of de uitvoering van de wet- en regelgeving in overeenstemming is met de grondrechten.
40. Door de uitvoering van wetten kunnen onvoorzien **hardheden** ontstaan die burgers hard raken en hun leven zelfs kunnen ontwrichten. Daarom komt er elk jaar een openbaar rapport hardheden, zodat structurele problemen aan het licht komen en kunnen worden hersteld.
41. Voor burgers moet het eenvoudiger zijn om gemaakte (procedurele) fouten laagdrempelig en in alle fasen te herstellen of bijzondere omstandigheden te melden. We willen een **correctiemogelijkheid** (de zogeheten 'burgerlus') opnemen in de Algemene wet bestuursrecht.
42. De poort naar de rechtsstaat moet open staan voor iedereen. De **sociale advocatuur** heeft daarin een essentiële rol en daarvoor is op initiatief van Nieuw Sociaal Contract ook structureel meer geld beschikbaar gesteld. Jonge mensen moeten worden gestimuleerd om die rol te pakken, ook in fiscale zaken, en zeker ook in het socialezekerheidsrecht. De eigen bijdrage moet kunnen worden kwijtgescholden. Regionale spreiding en daarmee bereikbaarheid van rechtshulp is wezenlijk.
43. We geven burgers volledig digitaal **toegang tot hun (fiscale) gegevens**, zodat zij weten wat de overheid allemaal over hen bewaart. De overheid moet ervoor zorgen dat de Algemene Verordening Gegevensbescherming (AVG) wordt nageleefd op een manier die recht doet aan de belangen van burgers. In de praktijk zien we dat de overheid te vaak doorschiet naar twee uitersten: of ze schendt de privacy van burgers, of ze past de privacyregels zo rigide toe dat burgers daardoor worden geschaad.
44. Artikel 1 van de Grondwet verbiedt **discriminatie**. Het leidt tot diep persoonlijk leed en het ontwricht de samenleving. De uitzondering dat eenzijdig overheidshandelen niet onder de wetgeving over gelijke behandeling valt, heffen we daarom op. Ook de overheid moet aangesproken kunnen worden bij discriminatie.

WE BENUTTEN DE KRACHT VAN DE REGIO

Gemeenten, provincies en waterschappen vormen het fundament van onze democratie. In onze gedecentraliseerde eenheidsstaat kunnen burgers en organisaties zo actief meebeslissen over lokale en regionale vraagstukken. Lokale overheden verdienen meer ruimte voor zelfbestuur, in plaats van te worden gezien als verlengstuk van uitvoeringsinstanties van het Rijk.

45. Gemeentelijke en provinciale herindeling kunnen alleen plaatsvinden als hiervoor **draagvlak** bestaat bij de bevolking; schaalvergroting leidt niet per definitie tot beter bestuur en gaat in de praktijk vaak ten koste van de menselijke maat.
46. Een goed functionerende **lokale en provinciale democratie** vraagt om een goede ondersteuning van de volksvertegenwoordiging bij zijn controlerende taak, onder meer door een stevige griffie en onafhankelijke Rekenkamers. Ook moet er voldoende inspraak zijn voor burgers, bijvoorbeeld via een bindend correctief referendum op lokaal niveau.
47. Om samen te kunnen optrekken bij het aanpakken van grote problemen hebben decentrale overheden duidelijkheid nodig over hun **financiën**. Daarnaast moeten cultuurgelden eerlijker verdeeld worden over het land.
48. We formuleren een duidelijke visie op welke **wettelijke taken** nu echt bij decentrale overheden thuishoren en wat (meer) passende meerjarige financiering is. We willen een eigen belastinggebied voor de centrale overheden handhaven, zodat zij ook autonoom taken kunnen oppakken en zaken in hun gebied kunnen regelen.
49. Er moet een herbezinning komen op de lappendeken aan **regionale hulp- en uitvoeringsstructuren** voor gemeenten, die zich aan de directe democratische zeggenschap en controle door gemeenteraden onttrekken. Beleidsrijke taken horen bij gemeenten of provincies te liggen, zodat gemeenteraden en provinciale staten zelf integrale afwegingen kunnen maken. Dit uitgangspunt moet ook gevolgen hebben voor de relatie tussen vakdepartementen en decentrale overheden: in wetgeving en bestuur geen uitvoerende taken neerleggen bij regio's.
50. We pleiten voor **structurele investeringen** in regio's die al jarenlang te maken hebben met sociale en economische achterstanden. Niet als eenmalige impuls, maar vanuit de overtuiging dat brede welvaart alleen mogelijk is als alle delen van het land kunnen meedoen. Het Nationaal Programma vitale regio's is een belangrijke aanpak die steun verdient.

HET KONINKRIJK

We voelen een bijzondere band met de autonome landen Aruba, Curaçao en Sint-Maarten binnen het Koninkrijk der Nederlanden, en met de eilanden Saba, Sint-Eustatius en Bonaire die Caribisch Nederland vormen.

51. De regering moet medeverantwoordelijkheid nemen voor deze gebiedsdelen, die harder worden getroffen door inflatie en klimaatverandering dan elders. Dit betekent niet alleen **financiële hulp** verlenen, maar vooral ook de voorwaarden voor goed bestuur versterken en ondersteuning bieden bij het creëren van een eigen verdienmodel. Aan het lenen van geld worden strenge eisen gesteld.
52. Een speciale verantwoordelijkheid geldt voor de eilanden van Caribisch Nederland. Een groot aantal inwoners leeft daar in **armoeude**. In overeenstemming met de conclusies van de Nationale ombudsman en van de commissie Thodé moet op Saba, Bonaire en St Eustatius vaart gemaakt worden met maatregelen voor bestaanszekerheid en kansengelijkheid.
53. We willen de eilanden helpen met hun 'voortbestaanszekerheid' door actief in te spelen op klimaatverandering. Speciale aandacht verdient de ruimtelijke omgeving en de bescherming van de unieke **onderwaterwereld**.
54. Het is noodzakelijk voor het Koninkrijk dat er een geschillenregeling tot stand komt, waarin de Caribische landen het recht krijgen om bij een **onafhankelijke rechterlijke instantie** in beroep te gaan tegen besluiten van Koninkrijksorganen.

4. WEERBARE SAMENLEVING



nsc

4. WEERBARE SAMENLEVING

We leven in tijden van grote verandering. Wat vanzelfsprekend was, is onzeker geworden. Ons land wordt bedreigd: fysiek, digitaal en hybride. Nieuw Sociaal Contract ziet veiligheid als een gedeelde verantwoordelijkheid van overheid en samenleving.

Nederland moet investeren in defensie en in de bescherming van onze wegen, bruggen en internetkabels. We verhogen daarom de defensie-uitgaven tot de nieuwe NAVO-norm van 3,5% van de economie. Weerbaarheid gaat echter over meer dan materieel en militairen. Nieuw Sociaal Contract ziet juist nu kansen om onze samenleving weerbaarder te maken. We investeren in een samenleving waarin mensen elkaar helpen en de voorzieningen in orde zijn. We bouwen hulpstructuren die bij dreiging opgeschaald kunnen worden, maar die ook in vredetijd actief blijven. Want een weerbare samenleving is ons krachtigste wapen.

We doen in het bijzonder een beroep op jongeren. We hebben jongeren nodig die bereid zijn zich in te zetten voor hun land: in de crisisbeheersing, in de zorg of als (cyber)reservist. We zetten een eerste stap naar een dienstplicht naar Zweeds model door iedereen die 18 jaar wordt verplicht een vragenlijst te laten invullen en daarna uit te nodigen voor een gesprek. Als we verwachten dat jongeren klaarstaan voor hun land, dan moet hun land ook voor hen klaarstaan. De jongere generatie moet veel meer verzekerd zijn van de basis voor bestaanszekerheid: een huis, een baan en voldoende inkomen om rond te komen. Ook hiervoor nemen we maatregelen.

HOOFDPUNTEN:

1. We investeren jaarlijks € 1 miljard in een weerbare samenleving voor meer burgersteunpunten, buurtnetwerken en cyberveiligheid.
2. We beschermen onze belangrijke infrastructuur en willen niet meer afhankelijk zijn van andere landen, vooral op cruciale onderdelen zoals de cloud.
3. We versterken de krijgsmacht en hanteren de nieuwe NAVO-norm van 3,5% voor Defensie-uitgaven en 1,5% voor andere uitgaven zoals versterken van de bruggen.

WE MAKEN DE SAMENLEVING WEERBAARDER

Zonder een weerbare samenleving is Nederland niet te beschermen. Mensen moeten zelf verantwoordelijkheid kunnen nemen als het erop aan komt. Door hierin te investeren gaan we ook eenzaamheid en individualisering tegen in onze samenleving.

1. Bij crises zoals overstromingen zien we gelukkig nu al op verschillende plekken in Nederland dat mensen spontaan in actie komen voor de ander. Die medemenselijkheid willen we stimuleren. Daarom pleiten we voor een **nieuwe variant van de Bescherming Bevolking** (BB 2.0). We investeren in **lokale initiatieven** voor weerbaarheid. Buurtnetwerken en zorgnetwerken van vrijwilligers op wijkniveau staan paraat, in vredestijd ondersteunen zij kwetsbaren, ouderen en hulpbehoevenden.
2. Het is belangrijk dat burgers weten waar ze op voorbereid moeten zijn en weten wat ze moeten doen in crisissituaties. Daarvoor zijn **duidelijke voorlichting en publiekscampagnes** noodzakelijk. Informatie moet burgers ook kunnen bereiken als er geen internet is.
3. In elke wijk of dorp komt een **burgersteunpunt** waar mensen in noodsituaties naartoe kunnen voor informatie, drinkwater, stroom om apparaten op te laden (via aggregaten) en het melden van vermistenden. Dit kunnen brandweerkazernes zijn, maar ook andere noodsteunpunten. In vredestijd kunnen de steunpunten ook ingezet worden.
4. **Jongeren** verdienen een actieve rol in het versterken van onze samenleving. We stimuleren jongeren om zich vrijwillig in te zetten door duidelijke en toegankelijke initiatieven op te zetten waar zij zich bij kunnen aansluiten. Door hen verantwoordelijkheden te geven – bijvoorbeeld bij crisiscommunicatie, noodsteunpunten of zorg – vergroten we hun betrokkenheid bij de samenleving en gaan we polarisatie tegen.
5. Propaganda en **desinformatie** ontwrichten de Nederlandse samenleving en vergroten het wij-zijdenken. Een weerbare democratie vraagt ernaar dat mensen propaganda en desinformatie leren herkennen. Leerlingen moeten op basis- en middelbare scholen les krijgen in mediawijsheid.
6. **Crisiscommunicatie** is essentieel in tijden van nood. Het Waarschuwingssysteem (WAS-palen) blijven in stand naast NL-Alert. Ook heeft het grote prioriteit om de problemen van C2000 aan te pakken zodat de hulpdiensten gegarandeerd veilig en betrouwbaar onderling kunnen communiceren.
7. Het Rijk, provincies, gemeenten, waterschappen en hulpdiensten moeten voorbereid zijn op rampen en crises en dus regelmatig **oefenen**.
8. Een weerbare samenleving vraagt om een Nederland waarin mensen zich met elkaar verbonden voelen en elkaar helpen als dat nodig is. In het hoofdstuk over **Identiteit en Cultuur** staat hoe we de sociale samenhang in wijken, dorpen en steden willen versterken.

WE ZORGEN DAT NEDERLAND STRATEGISCH WEERBAAR IS

Elke dag wordt Nederlandse vitale infrastructuur digitaal aangevallen. Bescherming hiervan moet topprioriteit zijn en niet alleen overgelaten worden aan marktpartijen. Nationale veiligheid gaat soms boven commerciële belangen.

9. Onze **belangrijkste infrastructuur** zoals wegen, bruggen, energievoorraad, internet- en elektriciteitskabels, dijken en waterwerken, drinkwaterleidingen, moeten weerbaar zijn tegen dreigingen. Ook moeten genoeg reserveonderdelen beschikbaar zijn. Er moeten bindende afspraken gemaakt worden tussen overheid en de kritieke sector over de leveringszekerheid van deze belangrijke infrastructuur voor het hele land. Dit vereist centrale coördinatie vanuit de Minister van Justitie en Veiligheid. Ook moet de belangrijkste publieke dienstverlening kunnen doordraaien bij crises. We zien erop toe dat hier voldoende in geïnvesteerd wordt.
10. Nederland is nu te afhankelijk van Amerikaanse technologie. Voor onze weerbaarheid is het noodzakelijk dat we een hogere mate van **digitale autonomie** bereiken, vooral op cruciale onderdelen als cloud-infrastructuur. We hebben al verschillende voorstellen gedaan in onze initiatiefnota 'Wolken aan de horizon' en gaan deze uitvoeren.

11. Nederland is digitaal te kwetsbaar voor cyberaanvallen door hackers. De **cyberweerbaarheid** van ons land moet omhoog. We voeren de Cyberbeveiligingswet en de Wet Weerbaarheid Kritieke Entiteiten snel in om duidelijke cybersecuritykaders voor de overheid en de vitale sector vast te stellen. Ook moet er meer ruimte zijn voor innovatie op het vlak van cybersecurity.
12. Er komt een verbod op **kill switches** bij (consumenten)apparatuur zoals zonnepanelen, laadpalen en warmtepompen, zodat deze niet vanuit het buitenland uitgeschakeld kunnen worden en zo een black-out veroorzaken.
13. Elk systeem dat verbonden is met internet is in principe hackbaar. Daarom moeten er **niet-digitale opslagplaatsen** zijn voor zeer gevoelige gegevens zoals biometrie voor paspoorten. Deze gevoelige gegevens moeten decentraal worden opgeslagen in fysieke kluizen.
14. Met het oog op de bestaanszekerheid van de bevolking vinden we het van belang dat de overheid voldoende **strategische voorraden** aanhoudt van eerste levensbehoeften als water, voedsel, medicijnen, olie, gas en contant geld. Dat maakt ons minder afhankelijk van het buitenland. De aanbevelingen in het rapport van de Algemene Rekenkamer uit 2022 hierover zijn leidend.
15. We willen investeren in een **permanent calamiteitenhospitaal** in samenwerking met defensie, dat binnen 48 uur inzetbaar is bij pandemieën, rampen of (hybride) oorlogen. Het hospitaal krijgt eigen IC-capaciteit, medische voorraden en gemengd militair-civiel personeel, en wordt vast onderdeel van de nationale crisisstructuur. Het neemt jaarlijks deel aan grootschalige oefeningen met scenario's als cyberaanvallen op ziekenhuizen.
16. De minister van Volksgezondheid, Welzijn en Sport moet in uitzonderlijke crisissituaties het mandaat hebben om **tijdelijk in te grijpen bij zorginstellingen**, zoals het coördineren van spreiding van patiënten of het vrijmaken van capaciteit.
17. We zetten de **parlementaire enquête Corona** voort en kijken zeer nadrukkelijk of de overheid zich aan de eisen rondom privacy en transparantie gehouden heeft. We willen dat de uitkomsten leiden tot een beter functionerende crisaanpak met duidelijke rollen, mandaten en communicatie.
18. Om onze overheidsgegevens beter te beschermen, moet de overheid weten waar de digitale infrastructuur staat, wie de **eigenaar** is en hoe data worden beveiligd – en hierop ook toezicht houden. Gevoelige overheidsdata worden zoveel mogelijk lokaal opgeslagen. Voor het delen en verhandelen van deze data tussen verschillende overheidsorganisaties moeten strenge regels gelden.
19. Experts waarschuwen dat een krachtige **quantumcomputer** straks onze huidige encryptie kan breken, met grote risico's voor overheidsdata en vitale systemen. De overheid moet snel overstappen op quantumveilige cryptografie, met prioriteit voor verouderde en vitale systemen.
20. Universiteiten moeten voorkomen dat waardevolle kennis ongewenst in buitenlandse handen valt. **Kennisveiligheid** vereist actief screeningsbeleid en volledige transparantie over financiering van leerstoelen, zeker als geld afkomstig is van bedrijven of buitenlandse mogendheden.
21. Vanwege dreigingen moeten onze **staatsgeheimen** beter beschermd worden. Andere landen mogen nooit toegang krijgen tot uiterst vertrouwelijke informatie over Nederland. Daarom pleiten we voor betere voorzieningen om de meest geheime informatie op te slaan en te delen. Ook willen we de wet aanpassen en een centrale toezichthouder op de staatsgeheimen aanstellen, in lijn met onze initiatiefnota 'De basis van staatsgeheimen'.

WE INVESTEREN IN MILITAIRE WEERBAARHEID

De huidige geopolitieke situatie doet ons maar al te goed beseffen dat vrede en veiligheid niet vanzelfsprekend zijn. Het is van belang om onze krijgsmacht sterker, sneller, flexibel en schaalbaar te maken.

- 22.** Het lidmaatschap van de NAVO is de hoeksteen van ons veiligheidsbeleid. Nederland zal samen met andere Europese landen meer eigen en gezamenlijke verantwoordelijkheid moeten nemen. We committeren ons daarom aan de nieuwe **NAVO-norm** in 2035 van 3,5% van de economie voor Defensie-uitgaven en 1,5% voor gerelateerde uitgaven zoals infrastructuur. We investeren in slagkracht, gereedheid, uitrusting, luchtverdediging en oefeningen.
- 23.** De extra investeringen in defensie zijn noodzakelijk, maar moeten zorgvuldig worden **gedekt**. Daarbij mag de bestaanszekerheid van mensen nooit in het gedrang komen. Een sterke samenleving is immers net zo belangrijk voor onze veiligheid als militaire slagkracht.
- 24.** We zijn voor een krijgsmacht die snel en flexibel is en opgeschaald kan worden bij gevaar. We zetten een eerste stap naar een **dienstplicht** naar Zweeds model door alle 18-jarigen een verplicht in te vullen enquête te sturen om de motivatie en mate van geschiktheid in beeld te brengen. Vervolgens zullen gericht jongeren worden uitgenodigd voor een gesprek. We zijn tegen de generieke opkomstplicht van vroeger, omdat die in de praktijk niet effectief is.
- 25.** We steunen initiatieven als Defensity College en **Dienjaar**, zodat jongeren kunnen ervaren hoe het is om militair te zijn. We willen het dienjaar de komende jaren verder opschalen van 1000 naar 6000 plekken per jaar.
- 26.** We bouwen aan een sterk en veelzijdig **reservistenbestand** met uiteenlopende expertise. Defensie moet actief de samenwerking zoeken met bedrijven en organisaties waar technisch en specialistisch personeel werkt, zoals monteurs, ICT'ers en zorgpersoneel.
- 27.** Moderne oorlogsvoering stelt nieuwe eisen aan Defensie. Nieuw Sociaal Contract zet daarom in op een daadkrachtige **cyberstrategie**. We vergroten de capaciteit van het Defensie Cyber Commando en investeren in een offensief cyberprogramma. Alleen met deze inzet kan Nederland zich effectief verdedigen én actief optreden tegen digitale dreigingen.
- 28.** De oorlog in Oekraïne laat zien hoe belangrijk goed luchtafweergeschut is in de verdediging. We willen daarom dat er op termijn een **Dutch Dome** komt: een luchtverdedigingssysteem gericht op de bescherming van strategisch belangrijke civiele en militaire locaties, zoals de Rotterdamse haven. Zo beschermen we onze vitale infrastructuur beter.
- 29.** Het personeelstekort dwingt ons om anders te denken over inzet en inrichting van onze strijdkrachten. Daarom zetten we in op kleinere bemande eenheden en wendbare onbemande voertuigen. We investeren fors in onbemande voertuigen voor in de lucht – zoals drones – en onder water.
- 30.** We willen toe naar een richtlijn van **maximaal 20% tot 25% officieren**, zodat de focus ligt op de plek waar het er écht toe doet: de militair in het veld.
- 31.** We zetten onze krijgsmacht bij voorkeur in internationaal verband in, maar het nationale parlement houdt het laatste woord over militaire missies. We zijn **tegen de vorming van een Europees leger**. Het uit handen geven van ons geweldsmonopolie aan de Europese Unie ondergraft het fundament van Nederland als zelfstandige staat. Wel vinden we dat Europese landen nauwer moeten samenwerken bij defensieaankopen.
- 32.** Medewerkers van Defensie moeten goed worden **beloond**, vooral vanwege het bijzonder risicovolle karakter van het beroep. Militairen verdienen een passende wedde, een modern loongebouw en toelagen. Goede arbeidsvooraarden en personele voorzieningen voor onze militairen zijn belangrijk. Om bestaande medewerkers te behouden én om nieuwe mensen te interesseren voor een baan bij Defensie.
- 33.** We besteden onverminderd **aandacht aan veteranen**, oorlogsslachtoffers en nationale herdenkingen. Zo blijven we ons bewust welke offers zijn gebracht voor onze vrede en veiligheid. We zetten ons in voor meer erkenning en waardering in de samenleving voor onze veteranen en militaire oorlogs- en dienstslachtoffers, en steunen daarbij initiatieven vanuit het bedrijfsleven.
- 34.** Wij willen de innovatiekracht van de Nederlandse economie benutten om een stimulans te geven aan de ontwikkeling van een **hoogwaardige defensie-industrie** met een accent op strategic enablers (militaire kerncapaciteiten waarvoor we op dit moment nog afhankelijk zijn van de Verenigde Staten).

5. NEDERLAND IN DE WERELD



5. NEDERLAND IN DE WERELD

Nieuw Sociaal Contract staat voor een zelfbewust Nederland. Ons land werkt samen binnen de Europese Unie en met internationale partners. Verdragen versterken onze veiligheid en bestaanszekerheid. Maar Nederland moet baas blijven in eigen land. En we hoeven ook niet het knapste jongetje van de klas te zijn door Europese doelstellingen te overtreffen.

In de wereld waarin we nu leven is de invloed van het Westen niet langer vanzelfsprekend, er is sprake van wrijving tussen wereldmachten en er zijn gewapende conflicten die hun weerslag hebben op ons land. Het is van groot belang dat Nederland onze belangen blijft behartigen en onze waarden blijft verdedigen: veiligheid, vrijheid en democratie. Dat doen we met een realistische blik. We moeten bereid zijn samen te werken met landen die niet altijd dezelfde waarden delen, maar wel van strategisch belang zijn. Alleen door realisme en nuchterheid kan Nederland effectief blijven opereren in een wereld waarin machtsverhoudingen snel verschuiven.

De Europese Unie heeft niet meer de luxe om alleen op de zachte krachten van diplomatie te vertrouwen. Militaire en economische kracht ('hard power') bepalen steeds vaker wie invloed heeft. Europa moet hierin meegaan en investeren in defensie, economische weerbaarheid en strategische zelfstandigheid. Zo staan we sterk in deze roerige tijden.

HOOFDPUNTEN:

1. Hulp blijven bieden aan Oekraïne.
2. Samenwerken met andere (EU-)landen om onze geopolitieke kwetsbaarheid te verminderen.
3. Tegengaan van sluipende uitholling van onze nationale zelfstandigheid.
4. Bijdragen aan internationale samenwerking; Nederland is geen eiland.
5. Ontwikkelingssamenwerking richten op stabiliteit en veiligheid en het verminderen van migratiestromen.

WE BESCHERMEN OEKRAÏNE

We veroordelen met kracht de brute schending van de soevereiniteit van Oekraïne door Rusland. De oorlog verwoest niet alleen de levens van miljoenen mensen in Oekraïne maar heeft ook grote gevolgen voor de stabilitet in Europa, de voedselvoorziening en de energiezekerheid.

1. We bieden actief politieke, militaire, economische, humanitaire en financiële **steun**. We vangen Oekraïense vluchtelingen tijdelijk op en willen actief bijdragen aan de sociale, economische, bestuurlijke en fysieke wederopbouw van Oekraïne.

2. We blijven samen optrekken met andere (EU)-landen bij het opleggen en effectueren van **sancties** tegen Rusland.
3. Oekraïne moet op termijn lid kunnen worden van de **NAVO**. Oekraïne heeft daarnaast de status van kandidaat-lid van de EU. Het land moet wel onverkort voldoen aan de criteria voor toetreding tot de EU. We verwachten daarom niet dat Oekraïne op korte termijn kan toetreden tot de EU.
4. De **misdaden van de oorlog** in Oekraïne moeten bestraft worden. Daarom zijn we voorstander van het Agressietribunaal in Den Haag. Het beginpunt van het onderzoek zou de aanvangsdatum van de Russische annexatie van de Krim in 2014 moeten zijn, zodat ook het neerhalen van MH17 onder de rechtsmacht van het tribunaal valt.

WE HEBBEN EEN REALISTISCH BUITENLANDS BELEID

Het buitenlands beleid moet realistisch zijn en bijdragen aan de belangen van Nederland in de wereld: direct (consulaire bijstand, handelsbevordering) of indirect (ten goede komen aan veiligheid, vrijheid en verdienvermogen).

5. We maken ons grote zorgen over de enorme spanningen en het geweld in het **Midden-Oosten**. Nederland zet zich actief in om bij te dragen aan een betere situatie, het verlichten van leed en het vinden van een oplossing van het conflict', juist ook achter de schermen. In het Israëlisch-Palestijnse conflict blijft Nieuw Sociaal Contract zich inzetten voor een tweestaten-oplossing met een veilig Israël en een onafhankelijke Palestijnse staat, zonder enige betrokkenheid van de terroristische organisatie Hamas. We voelen een grote urgentie om een einde te helpen maken aan de onmenselijke situatie in de Gazastrook. We zijn tegen illegale nederzettingen op de Westelijke Jordaanoever en elders.
6. Conflicten vormen een belangrijke oorzaak van migratie en hogere defensie-uitgaven. We willen daarom dat de Europese Unie investeert in **conflictpreventie en conflictbemiddeling**. We pleiten dan ook voor het opzetten van een Topinstituut voor internationale conflictoplossing.
7. Waar mogelijk dragen we bij aan het bevorderen van de **mensenrechten**, onder meer via de Raad van Europa. We hebben aandacht voor de onderdrukking van vrijheden in landen als Iran, Belarus en Venezuela en voor vervolging van minderheden. We steunen vervolging en berechting van plegers van genocide en oorlogsmisdaden. We zetten ons in tegen vervolging van religieuze minderheden, zoals christenen en Yezidi's. En we maken het mandaat van de Europese speciaal gezant voor godsdienstvrijheid permanent. We hechten aan de naleving van internationaal recht en mensenrechten door onze handelsspartners en laten deze meewegen in onze inzet voor ontwikkelingshulp.
8. We zetten ons actief in voor de versterking van de **internationale rechtsorde**, die essentieel is voor het bevorderen van vrede, veiligheid en mensenrechten wereldwijd. Nederland blijft een betrouwbare partner in samenwerkingen en ondersteunt instellingen zoals het Internationaal Strafhof in Den Haag.
9. We blijven ons inzetten voor de **juridische vervolging** (nationaal en internationaal) voor daden van IS (waaronder genocide tegen het Yezidische volk). We zijn voorstander van een speciale officier van justitie voor de vervolging van misdrijven begaan door IS.
10. Nederland zet zich in om de opgelegde straffen voor het neerhalen van **MH17** uit te voeren. Verder worden de aanbevelingen van de Onderzoeksraad voor Veiligheid (OVV) uitgevoerd.
11. We blijven investeren in de samenwerking met **Suriname**, gezien de bijzondere band tussen beide landen en samenlevingen. We ondersteunen Suriname om visumvrij reizen voor Surinamers binnen Europa mogelijk te maken. We versterken de samenwerking op het gebied van olie-en gasexploitatie, waarbij Nederland kennis, technologie en kapitaal kan inbrengen om Suriname te helpen.
12. Meer dan een miljoen **Nederlanders verblijven langdurig in het buitenland**. We willen meer aandacht voor hun belangen als het gaat om consulaire hulp, verblijfstatus, eigendomsrechten en nationaliteitwetgeving. We zorgen voor het eenvoudiger maken van het verkrijgen van overheidsdocumenten en deelname aan de Kamerverkiezingen in Nederland.

WE WERKEN SAMEN IN EUROPA EN DAARBIJUTEN

Europese samenwerking is voor Nederland van groot belang. De Europese Unie zal zich steviger naar buiten moeten richten: gericht op het versterken van de buitengrenzen, het ontwikkelen van een stabiele ring rond Europa en op bedreigingen en kansen in de wereld. Alleen samen kunnen we geopolitiek tegenwicht bieden tegen de agressie van Rusland en de assertiviteit van China en grip krijgen op migratie. We hechten aan een stevige Europese samenwerking met behoud van onze huidige nationale onafhankelijkheid.

13. We moeten in Europa **samen optrekken** als het gaat om wereldhandel, het verminderen van de afhankelijkheid van strategische goederen en grondstoffen, het afdwingen van een gelijk speelveld voor onze bedrijven en het veiligstellen van technologie.
14. We zijn tegen de ‘ever closer union’. Binnen Europa pleiten we voor een stevige opstelling van Nederland, constructief maar realistisch. Taken, bevoegdheden en budgetten blijven van ons, deze **nationale soevereiniteit** bewaken we. Lidstaten moeten achter ambities blijven staan die ze samen uitspreken, samenwerken in de uitvoering en zich ervan verzekeren dat alle lidstaten de gemaakte afspraken nakomen. De EU mag alleen maatregelen nemen als die doeltreffender zijn dan nationale, regionale of lokale maatregelen (het subsidiariteitsbeginsel).
15. De ingrijpende gevolgen van nieuwe EU-initiatieven worden vaak (te) laat onderkend. De Tweede Kamer screent en beïnvloedt de EU-agenda te weinig. De regering moet de Tweede Kamer **tijdig en actief** betrekken bij nieuwe initiatieven van de EU en bij mandaten voor onderhandelingen. De mening van de Kamer moet veel nadrukkelijker worden meegenomen in het standpunt van de regering in de formele als informele (voor)fases van het Europese besluitvormingsproces, inclusief de Eurogroep.
16. Eerdere bewindspersonen hebben soms de meerderheid van de Tweede Kamer genegeerd bij het stemmen voor of tegen een Europese wet. Europese regels mogen niet als voldongen feiten neerdalen op Nederland, maar kunnen alleen worden ingevoerd als de meerderheid van het Nederlandse parlement het ermee eens is. We willen een parlementair instemmingsrecht in de **Europawet** verankeren.
17. De Tweede Kamer moet EU-beleid en -regelgeving actiever toetsen op subsidiariteit, proportionaliteit en verwachte effecten. We vinden het van belang dat de Tweede Kamer bij grote en potentieel verstrekkende nieuwe EU-initiatieven een **rapporteur** benoemt. Voor deze taak moet voldoende tijd en ondersteuning beschikbaar zijn.
18. Als onderdeel van een verstandig Europees beleid zijn we tegen de ontwikkeling van de EU tot een **transferunie**. Belastingheffing blijft voorbehouden aan de lidstaten. We zijn tegen nieuwe gezamenlijke Europese schulden, tegen “eurobonds” en andere constructies waarmee schulden van EU-lidstaten gemeenschappelijk worden. Verder pleiten we voor herstel en handhaving van de Europese normen voor gezonde overheidsfinanciën (dat wil zeggen een maximaal begrotingstekort van 3% en een maximale staatsschuld van 60%). Als landen zich daar niet aan houden moeten daar consequenties aan verbonden worden zoals het achterhouden van EU-gelden.
19. We zetten ons in voor een **sobere EU-begroting** en zijn tegenstander van een toename van de afdracht aan de meerjarenbegroting (MFK) vanaf 2027. Nieuw Sociaal Contract wil een **EU-begroting** met aandacht voor concurrentievermogen, weerbaarheid, strategische autonomie en migratie. We willen snijden in het verouderde cohesiebeleid dat 1/3e van de EU-begroting bedraagt. We zijn voorstander van een handling-fee op e-commerce, maar niet als eigen inkomstenbron voor de EU.
20. Steeds meer EU-lidstaten, zoals Hongarije en Slowakije, ondermijnen fundamentele rechtsstatelijke principes. Daarom moet de EU een ‘**rechtsstaatslot**’ invoeren: landen die hun rechtsstaat afbreken krijgen geen EU-gelden meer.
21. Daarnaast moet het mogelijk worden om lidstaten die stelselmatig de rechtsstaat ondermijnen of langdurig niet voldoen aan de toelatingscriteria, uit de EU te zetten.

22. Uitbreiding van de EU is op termijn mogelijk, maar we doen geen concessies aan de toepassing van de Kopenhagen-criteria (waarborgen op het gebied van democratie, rechtsstaat en geen corruptie). Mocht een land willen toetreden, dan moet het besluit van het parlement onderwerp kunnen worden van een correctief referendum. Het toetredingsproces van Turkije is terecht bevroren en wordt niet opnieuw opgestart.
23. In Europees verband zetten we in op het sluiten van meer **handelsakkoorden**, zoals het Mercosur verdrag. Zo waarborgen we onze strategische zelfstandigheid, economische weerbaarheid en de bestaanszekerheid van onze burgers. Bij het sluiten van handelsverdragen hebben we oog voor de belangen van Nederlandse bedrijven, zij moeten hetzelfde speelveld hebben als niet-Europese bedrijven.
24. Een derde van onze economie wordt verdiend met **internationale handel**. We blijven investeren in economische diplomatie en verstevigen de positie van het Nederlandse bedrijfsleven in het buitenland actief door handelsmissies en deelname aan wereldtentoonstellingen.
25. We werken samen met onze Europese partners om onze afhankelijkheid van landen zoals China voor **kritieke grondstoffen** te verminderen. Hiervoor investeren we in het opbouwen van slimme en duurzame handelsrelaties met landen in onder andere Afrika en Zuid-Amerika.
26. We blijven werken aan een goede verstandhouding met onze **buurlanden** Duitsland, België/Luxemburg (Benelux) en ook met het Verenigd Koninkrijk en Frankrijk. We hechten aan de bijzondere samenwerking met Vlaanderen vanwege de gemeenschappelijke taal en culturele wortels, alsook met de aangrenzende Duitse deelstaten Nordrhein-Westfalen en Niedersachsen. Niet alleen het kabinet, maar ook de Kamer moet in de relatie met buurlanden investeren. **Grensoverschrijdende samenwerking** moet tot concrete resultaten leiden, zoals goede treinverbindingen en afspraken over sociale zekerheid en belastingen voor grensarbeiders.

ONTWIKKELINGSSAMENWERKING

Ook de inzet voor ontwikkelingssamenwerking vraagt om keuzes in het licht van schuivende wereldverhoudingen en wereldwijde uitdagingen zoals migratie en klimaat. We blijven ons inzetten voor het verminderen van armoede en instabiliteit.

27. Ontwikkelingssamenwerking wordt meer gericht op **verantwoorde groei** van landen; het moet bijdragen aan de duurzame ontwikkeling en meer sociaaleconomisch perspectief. We letten scherp op effectiviteit: belastinggeld moet goed worden besteed.
28. We houden vast aan de sinds 1975 gehanteerde systematiek van de Verenigde Naties om de uitgaven voor ontwikkelingssamenwerking te koppelen aan het bruto nationaal inkomen
29. We maken meer impact als we ons langduriger richten op een beperkt aantal landen. We richten ons op terreinen waar we echt wat te bieden hebben door onze **bijzondere kennispositie**, denk aan voedselproductie en watermanagement. Hierbij verbinden we ontwikkelingssamenwerking aan kansen voor internationale handel.
30. We willen nadrukkelijk een relatie leggen tussen ons ontwikkelingsbeleid en het **migratiebeleid**, met een focus op herkomst- en transitielanden van ongecontroleerde migratie, vooral in het Midden-Oosten, Noord-Afrika en delen van Sub-Sahara Afrika.
31. Bijdragen aan **noodhulp** zoals bij aardbevingen en overstromingen blijven in stand. Hulpverleners werken in veel conflictgebieden onder risicovolle omstandigheden. Zij moeten ongehinderd toegang krijgen tot deze gebieden en beschermd worden volgens internationale normen.
32. In het beleid blijven we aansluiting zoeken bij **initiatieven** vanuit de Nederlandse samenleving en hun directe relaties met ontwikkelingslanden. Dit is ook van belang voor het draagvlak voor ontwikkelingssamenwerking in de samenleving.

6. IDENTITEIT EN CULTUUR



6. IDENTITEIT EN CULTUUR

Een samenleving is alleen weerbaar als we ons met elkaar verbonden voelen en elkaar (willen) helpen als het nodig is. Die sociale samenhang is soms ver te zoeken in ons land. Het moet voor nieuwkomers en Nederlanders duidelijk zijn wat het betekent om Nederlands staatsburger te zijn: waarden omarmen, de taal spreken, rechten én plichten kennen. We staan pal voor westerse waarden zoals vrijheid, democratie, gelijkheid en (religieuze) tolerantie.

Daarom wil Nieuw Sociaal Contract de Nederlandse identiteit uitdrukkelijk verankeren in onze maatschappij. Of iemand hier geboren is, later is gekomen of tijdelijk verblijft, we verwachten dat iedereen zich onderdeel voelt van de samenleving en eraan bijdraagt. Nederland is meer dan een optelsom van individuen; het is een gemeenschap die door generaties is opgebouwd. Die sociale samenhang is geen vanzelfsprekendheid en moet actief worden beschermd.

We zijn daarom kritisch op ontwikkelingen waarbij de Nederlandse taal naar de achtergrond verdwijnt. Daarom komen we met maatregelen om het Nederlands op straat, op de werkvloer, in de klas en collegezaal weer gangbaar te maken. Ook moet individualisering niet langer de norm zijn. In een samenleving waarbij het ieder-voor-zich is, verdwijnt wederzijds begrip en neemt het vertrouwen in de ander af. Dat willen we keren. Bijdragen aan het grote geheel is niet vrijblijvend, maar noodzakelijk voor een stabiel en sociaal Nederland.

HOOFPUNten:

1. Erkennen dat de Nederlandse identiteit is gevormd door onze geschiedenis geworteld in het christendom en humanisme met de daarbij behorende waarden en normen, cultuur, tradities en gemeenschappen.
2. We spreken de Nederlandse taal, bewaren (lokale) tradities en delen welvaart. We kennen onze rechten en plichten.
3. Onze Nederlandse taal, vaderlandse geschiedenis, grondrechten, naaberschap, mienskip en burgerschap delen we met elkaar. Ons land is gebouwd op wederkerigheid.
4. Iedereen die in ons land is, verdient bescherming. Tolerantie en verdraagzaamheid zijn kernwaarden waarop iedereen kan worden aangesproken.
5. De mens staat niet alleen op zichzelf als individu maar is verbonden met anderen en met de omringende wereld.
6. Streektalen zijn belangrijk en verdienen actieve bescherming.

WE RICHTEN ONS OP DE NEDERLANDSE SAMENLEVING

Wie deel uitmaakt van onze samenleving, deelt niet alleen in de vrijheid, maar draagt ook verantwoordelijkheid. In ons land staan waarden als tolerantie en respect hoog in het vaandel. Daarnaast is de Nederlandse taal een belangrijke verbindende factor. Helaas horen we de Nederlandse taal de afgelopen decennia steeds minder vaak, vooral in de Nederlandse steden.

1. Het **verbod op discriminatie** (art. 1 van de Grondwet) is de basis van de democratische rechtsstaat en een waarborg voor menselijke waardigheid. Dit verbod heeft betrekking op ras, godsdienst en geslacht, maar ook op seksuele diversiteit. We bestrijden alle vormen van discriminatie en zetten ons in voor een volwaardige acceptatie van LHBTI'ers in de samenleving.
2. **Burgerschapsvorming** begint al jong. Leerlingen moeten in alle niveaus van onderwijs leren wat het betekent om te leven in een democratische rechtsstaat. Dat betekent ook leren omgaan met verschillen in mening en overtuiging. Leerlingen moeten op de middelbare school meemaken hoe democratie en volksvertegenwoordiging werken; dat kan zowel lokaal als nationaal.
3. Iedereen in Nederland is onderdeel van een **gemeenschap**, met rechten, plichten en verantwoordelijkheden. We vinden het belangrijk dat jongeren het belang van deze gemeenschappen inzien en al jong worden gestimuleerd om hierin een actieve rol te spelen. Dat kan op verschillende manieren zoals door het vervullen van een maatschappelijke stage of het doen van vrijwilligerswerk.
4. Jongeren die 18 worden en de stemgerechtigde leeftijd bereiken, gaan actief meedoen aan onze democratische samenleving. Om dit te benadrukken, willen we dat zij namens de regering een **brief aan 18-jarigen** krijgen thuisgestuurd, waarin staat wat het betekent om democratisch burger van ons land te zijn. De brief kunnen we combineren met de enquête over de dienstplicht.
5. **Sportevenementen**, zoals in voetbalstadions, brengen grote groepen Nederlanders samen. Deze evenementen moeten weer echte familie-evenementen worden, waar ouders met hun kinderen aan de hand veilig en met plezier naartoe kunnen gaan. Relschoppers moeten daarom streng gemonitord en bestraft worden. Zie daarvoor de maatregelen in het hoofdstuk Veiligheid en Leefbaarheid.
6. Bevrijdingsdag (5 mei) wordt voor iedereen een **nationale vrije dag**, waarop we vieren dat Nederland een democratische rechtsstaat is waarin elke Nederlander, ongeacht zijn of haar godsdienst, levensovertuiging, politieke gezindheid, etniciteit, geslacht, handicap of seksuele geaardheid, in vrijheid kan leven.
7. Werkgevers die **kennis- en arbeidsmigranten** naar Nederland halen, hebben een grote verantwoordelijkheid. Zij moeten actief bijdragen aan de integratie van deze werknemers in onze samenleving en ervoor zorgen dat de werknemers de Nederlandse taal leren. We voeren naar Engels voorbeeld een werkgeversheffing in voor arbeidsmigranten. Daarmee worden taalcursussen en opleidings- en ontwikkelingskosten betaald om werkzoekenden in Nederland - waaronder asielzoekers en migranten - aan het werk te helpen.
8. Nieuwkomers moeten goed **ingeburgerd** zijn in de Nederlandse samenleving en de principes van onze democratische rechtsstaat begrijpen en omarmen. Hiervoor is het essentieel dat nieuwkomers de **Nederlandse taal** beheersen. We willen de taaleis voor nieuwkomers aanscherpen naar B1-niveau. Mensen die het Nederlandschap krijgen, ontvangen daarbij een begrijpelijk geschreven publieksversie **van de Grondwet**.
9. Werk is belangrijk om succesvol in te burgeren. Statushouders krijgen bij inschrijving in de gemeente **direct een baan** of verplicht participatietraject aangeboden zodat ze kunnen meedoen in de samenleving, zelfredzaam worden en integreren. Het wordt makkelijker om werken te combineren met het volgen van een inburgeringstraject. Gemeenten krijgen extra middelen om het aantal startbanen voor statushouders uit te breiden, samen met werkgevers en het onderwijs.

10. We erkennen **de vrijheid van ouders en scholen** om een eigen levensbeschouwelijke grondslag te kiezen als basis voor de opvoeding en vorming van kinderen. Hierbij moet worden voldaan aan het reguliere curriculum en aan de wet. De Onderwijsinspectie moet hierop kunnen toezien. We hechten aan artikel 23 van de Grondwet, maar de vrijheid van onderwijs mag niet worden misbruikt.
11. We trekken een duidelijke grens ten aanzien van **fundamentalistische stromingen** die de vrijheden en mensenrechten aantasten. En aan beïnvloeding door buitenlandse regimes. Nederlanders met een migratieachtergrond moeten worden beschermd tegen ongewenste bemoeienis door de regering van hun land van herkomst. Religieuze instellingen worden verplicht om transparant te zijn over hoe ze worden gefinancierd. En we accepteren geen praktijken die haaks staan op onze waarden en vrijheden, zoals huwelijksdwang, genitale verminking, eerwraak, lijfstraffen binnen de opvoeding of polygamie. Om een einde te maken aan deze praktijken in Nederland en om meisjes en jonge vrouwen te beschermen bieden we voorlichting, hulp en gaan we daders strafrechtelijk vervolgen.

WE BESCHERMEN REGIONALE TALEN

Regionale identiteiten en culturen verdienen erkenning, waardering en bescherming. Hierover zijn concrete afspraken gemaakt in het Europees Handvest voor regionale talen of talen van minderheden en in het Kaderverdrag inzake de bescherming van nationale minderheden. Deze afspraken moeten wettelijk worden verankerd en serieus worden nageleefd.

12. We houden ons aan de verplichtingen uit het Europees handvest en het Kaderverdrag om in het onderwijs goed aandacht te besteden aan **regionale geschiedenis, cultuur en taal**, zoals het Fries, Nedersaksisch, Limburgs, Jiddisch en Sinti-Romans. We erkennen het belang van andere Europese (taal)minderheden en bevorderen de samenwerking tussen de verschillende taalregio's.
13. Het Fries is een officiële taal in Nederland en moet in de Grondwet worden erkend. Dat geldt ook voor de Nederlandse taal zelf en daarnaast voor de bijzondere positie van de Nederlandse Gebarentaal en de regionale talen Nedersaksisch, Limburgs en Papiaments. Het Fries moet ook erkend worden als EU taal.
14. We werken vanwege de relatie met de eilanden Aruba, Bonaire en Curaçao actief mee aan het verbeteren van de taalpositie van het **Papiaments**.

STERKE CULTUUR

De democratische rechtsstaat en onze vrijheid zijn zwaar bevochten. We willen dat er meer aandacht komt in het cultuurbeleid voor (regionale) geschiedenis en voor mensen die zich hebben ingezet voor vrijheid en verdraagzaamheid. Cultuur is een bindmiddel van de samenleving en moet daarom overal in Nederland toegankelijk zijn.

15. Een stabiel, meerjarig cultuurbudget geeft rust en ruimte aan instellingen. Daarbij moet er een **eerlijke spreiding** van cultuurgelden zijn: niet alleen in Amsterdam, maar ook provincies als Groningen of Limburg. We pleiten voor een herverdeling van middelen voor kunst en cultuur waarbij extra inzet nodig is in het landelijk gebied.
16. Een aantal culturele instellingen behoort tot de **vaste culturele infrastructuur** van Nederland. Voor hen schrappen we onnodige rompslomp bij herhaalde subsidiering: goed presteren betekent verlenging. Cultuurfondsen krijgen meer ruimte voor vernieuwing en eenmalige projecten.
17. We gaan lokale cultuurinitiatieven, amateurkunst en **bibliotheken versterken**. De bibliotheek is een belangrijke basisvoorziening en moet gratis zijn. Naast leesbevordering, bevorderen van leesplezier en digitalisering heeft de bibliotheek een belangrijke rol in het aanjagen van cultuur en is het een belangrijke ontmoetingsplaats.

- 18.** Er komt een **nationaal historisch museum** waar alle belangrijke onderdelen van onze nationale en regionale geschiedenis te zien zijn. Het museum belicht zowel perioden van vooruitgang en overwinning zoals tijdens de Tachtigjarige Oorlog, als nationale rampen zoals de Watersnoodramp en beladen hoofdstukken zoals het slavernijverleden.
- 19.** Om de totstandkoming van nieuwe **nationale en streekproducties** in toneel, musical en film te bevorderen moet er een apart stimuleringsfonds komen. We stimuleren de organisatie van evenementen die de Nederlandse taal en cultuur promoten, zoals taalfeesten en voorleeswedstrijden. We willen de culturele en taalkundige banden met Vlaanderen verder aanhalen door meer gezamenlijke evenementen te organiseren.
- 20.** Van de Zaanse Schans tot het Achterhuis, van de hunebedden en Rembrandt tot het Planetarium van Eise Eisinga en van de Deltawerken tot de historische zeilvaart. Het landschap, de cultuur en geschiedenis van de lage landen trekken jaarlijks vele miljoenen bezoekers uit binnen- en buitenland. We pleiten voor actief riksbeleid om het **verhaal van Nederland** en haar regio's te vertellen en toerisme goed gespreid te faciliteren.
- 21.** Monumenten vertellen het verhaal van ons Nederland. Het cultuurbeleid ondersteunt de instandhouding van nationaal cultureel erfgoed, musea en tentoonstellingen. **Historische kerkturens en stadsgezichten** moeten actief behouden blijven.

MEDIA

In het programma-aanbod van de publieke omroep komt de diversiteit van de samenleving tot uitdrukking. Maar steeds minder mensen kijken lineair televisie of luisteren naar de radio, vooral jongeren nemen hun informatie via andere kanalen tot zich. Nieuw Sociaal Contract zet zich in voor een goed en veelzijdig media-aanbod.

- 22.** We hechten aan **pluriforme media** daarom willen we een breed omroepbestel met ten minste vijf publieke omroepverenigingen. NOS en NTR fuseren we tot één taakomroep.
- 23.** **Geen grensoverschrijdende beloningen** meer. We willen dat er bij de publieke omroep meer **transparantie** is over nevenfuncties, beloningen en naleving van Wet normering topinkomens (WNT) en eisen inzicht in hoe publieke middelen worden besteed. We willen een wettelijk verankerde journalistieke code, met toezicht en handhavingsbevoegdheden voor het Commissariaat voor de Media.
- 24.** We staan een zorgvuldige uitbreiding van advertentie-inkomsten bij de NPO toe, met name via NPO Start en andere online platforms, met uitzondering van nieuws- en kinderprogramma's.
- 25.** We willen dat er **verschillende stemmen** in de media blijven klinken. Daarom komen er strengere regels voor overnames en zeggenschapsstructuren van mediabedrijven, waaronder kranten.
- 26.** We steunen **lokale en regionale omroepen**. Voor de rechtsstaat is het van belang dat de gehele publieke sector, inclusief de lokale en provinciale democratie, gevolgd wordt door een kritische en onafhankelijke journalistiek. Ook stimuleren we samenwerking tussen regionale, lokale en nationale omroepen.
- 27.** We willen de journalistiek, het fundament van onze democratie, versterken. We pleiten voor meer **onderzoeksjournalistiek** op landelijk, regionaal en lokaal niveau. Onderzoeksjournalistiek biedt niet alleen diepgang en context, maar draagt ook bij aan transparantie, verantwoording en het blootleggen van misstanden. Daarnaast zetten we ons in voor het versterken van de positie van journalisten, zodat zij veilig, onafhankelijk en professioneel hun werk kunnen uitvoeren.

7. DEMOGRAFIE EN MIGRATIE



nsc

7. DEMOGRAFIE EN MIGRATIE

De demografische ontwikkeling van Nederland laat zien dat de bevolking alleen nog maar groeit door buitenlandse migratie. Elk jaar neemt onze bevolking toe met de omvang van een stad als Maastricht. Dit verergerd de problemen op de woningmarkt, vergroot de druk op zorg en onderwijs en leidt tot culturele en religieuze spanningen.

Te lang is migratie in Nederland beschouwd als een natuurverschijnsel dat ons overkomt. Nieuw Sociaal Contract wil af van deze hulpeloze houding. We staan voor een streng en realistisch migratiebeleid. Niet gebaseerd op loze kreten die praktisch niet uitvoerbaar zijn, maar op werkbare en effectieve maatregelen. Dat betekent dat we ons niet alleen focussen op asielmigratie maar alle vormen van migratie aanpakken: arbeidsmigratie, kennismigratie, studiemigratie en asielmigratie.

Voor arbeidsmigratie betekent dit dat we strengere eisen moeten stellen aan uitzendbureaus, zodat zij geen misbruik kunnen maken van buitenlandse arbeidskrachten. Arbeidsmigratie moet passen bij wat Nederland op de lange termijn nodig heeft. Dat betekent: eerlijk durven zijn over welke sectoren toekomstbestendig zijn. Een sector die alleen overeind blijft dankzij lage lonen en slechte werkomstandigheden – zoals delen van de vleessector – is dat niet. We gaan ook naar het Engels voorbeeld een werkgeversheffing invoeren.

Voor kennismigranten zijn de voordelen in het verleden doorgeshoten. We willen die gouden belastingregels versoberen en de toelatingseisen aanscherpen. De forse belastingkorting op een groot deel van hun inkomen moet eerlijker. Bedrijven moeten zelf hun buitenlandse medewerkers passend belonen, zij verdienen er immers aan.

De doorgesloten internationalisering van het hoger onderwijs is mede dankzij onze inzet eindelijk gekeerd. Maar we zijn er nog niet. We moeten kritisch blijven op het hoge aantal internationale studenten. Buitenlandse studenten moeten de Nederlandse taal leren, binding hebben met Nederland en van toegevoegde waarde zijn op de arbeidsmarkt.

Het asielstelsel is overbelast. Daarvoor hebben we drie oplossingen. Allereerst moeten procedures strenger en vooral sneller worden, zodat snel duidelijk is wie recht heeft op asiel. Daarnaast moet het Europese Migratiepact snel worden uitgevoerd voor betere grensbewaking en samenwerking. Tot slot moeten we het asielstelsel moderniseren: een modern asielstelsel betekent geen illegale en inhumane migratiestromen meer, maar opvang in de regio en een legale, gelimiteerde en gecontroleerde migratie naar de Europese Unie.

In het demografiedebat krijgt het groeiende sterfteoverschot minder aandacht terwijl dit wel belangrijk is: sinds enkele jaren overlijden in Nederland meer mensen dan er geboren worden. Dit overschot neemt toe, terwijl het aantal geboortes het laagste niveau bereikt sinds 1901 toen Nederland nog slechts 5 miljoen inwoners had, in tegenstelling tot de huidige 18 miljoen inwoners.

HOOFDPUNTEN:

1. Aanpak arbeidsmigratie door misstanden en uitbuiting tegen te gaan. Afscheid nemen van het verdienmodel laagbetaalde arbeid door een werkgeversheffing.
2. Verdere versoering van de voordelen voor kennismigranten. Bedrijven moeten zelf kennismigranten eerlijk belonen en hun komst moet de innovatie in Nederland stimuleren.
3. Voortzetting beheersing studiemigratie door terugdringen van de wildgroei in Engelstalige opleidingen en voorrang voor eigen studenten.
4. Beperken asielmigratie door strenge, uitvoerbare asielmaatregelen, met nadruk op opvang in de regio.

DEMOGRAFIE

Het is een kerntaak van de overheid - en een basis voor het sociaal contract - om migratie in goede banen te leiden en te letten op de demografie. Het voeren van migratiebeleid is het belangrijkste middel dat een land heeft om de omvang en samenstelling van de bevolking te beïnvloeden. Migratie uit landen met een cultuur die sterk verschilt van onze cultuur in Nederland heeft onmiskenbaar invloed op de sociale samenhang in onze samenleving.

1. We pleiten voor een bewust, actief en selectief migratiebeleid, dat rekening houdt met de draagkracht van de Nederlandse samenleving. Om te komen tot een bevolking van 19 tot 20 miljoen per 2050 zetten we in op een **richtgetal** voor een migratiesaldo van maximaal 50.000 mensen per jaar. De grootste groep migranten is het aantal arbeidsmigranten met ongeveer 40.000 per jaar. Dit toont aan hoe belangrijk het is om meer grip op arbeidsmigratie te krijgen.
2. Er komt een **Wet verantwoorde migratie** die de regering verplicht om aanvullende maatregelen te nemen om de toestroom te verminderen, zodra het maximale migratiesaldo in zicht komt. Er komt een inzichtelijke begroting voor migratiekosten en asielopvang die bij overschrijding aan de Tweede Kamer wordt voorgelegd. De regering brengt jaarlijks via de 'stand van de migratie' in beeld hoe het migratiesaldo zich verhoudt tot de bandbreedtes voor migratie (arbeid, studie en asiel) en of bijsturing nodig is.
3. Het **geboortecijfer** daalt in Nederland. We zien in landen als Japan wat voor ontwrichtende effecten dit kan hebben op de samenleving. Nederland moet daarom snel demografische scenario's maken over de effecten van een verder dalend geboortecijfer op ons zorgstelsel, sociale zekerheid, woningmarkt en sociale samenhang. Alleen door vooruit te kijken kunnen we voorkomen dat ontwikkelingen ons overvallen.
4. Nieuw Sociaal Contract wil de belemmeringen voor het stichten van een **gezin** wegnemen. We verhogen juist de lonen voor de jongeren, zorgen dat zij weer een vast contract kunnen krijgen voor meer zekerheid en bouwen meer starterswoningen.

WE BEPERKEN ARBEIDSMIGRATIE

Nederland is verslaafd aan laagbetaalde arbeid. Het moet minder aantrekkelijk worden voor bedrijven om op grote schaal goedkope arbeidsmigranten hierheen te halen, die vaak onder slechte omstandigheden wonen en werken. De lasten van dit verdienmodel (overlast, beslag op voorzieningen en woonruimte) worden te veel op de samenleving afgewenteld.

5. We schaffen de mogelijkheid voor werkgevers af om een percentage (25%) van het minimumloon van arbeidsmigranten voor huisvesting in te houden. Arbeidsmigranten moeten voordat zij met werken beginnen, ingeschreven staan in de basisadministratie. Daarvoor is de werkgever verantwoordelijk.

6. We stellen strikte eisen aan de arbeidsvooraarden, arbeidsomstandigheden en huisvesting van arbeidsmigranten. Daarbij moeten controles niet alleen op papier plaatsvinden, maar ook fysiek op locatie. Gemeenten krijgen een actieve rol bij de registratie van arbeidsmigranten en de controle van de woon- en leefomstandigheden.
7. We willen duidelijke regels voor de uitzendsector en een **harde aanpak van malafide uitzendconstructies**. Met het wetsvoorstel toelating terbeschikkingstelling van arbeidskrachten (Wtta) zetten we een belangrijke stap om dit te bereiken. Ook vinden we dat vanwege de grove misstanden een **uitzendverbod** moet komen in de vleessector. Ook de schoonmaak-, transport- en teeltsector vereisen aandacht om schendingen van arbeidswetten te voorkomen. Als in die sectoren de misstanden niet opgelost worden, zal ook daar een uitzendverbod gaan gelden.
8. **Arbeidsmigratie is geen goedkope oplossing voor personeelstekorten**. Nog genoeg werkzoekenden staan aan de kant in ons eigen land, hen willen we stimuleren en opleiden zodat ze inzetbaar worden. We voeren daarom naar Engels voorbeeld een werkgeversheffing in op de inzet van arbeidsmigranten. Met de opbrengsten kunnen gemeenten mensen in Nederland aan het werk helpen die nu nog langs de kant staan, zoals statushouders en werklozen in de bijstand. Met sectoren die sterk afhankelijk zijn van arbeidsmigranten, maken we concrete afspraken over het creëren van meer startbanen voor deze werkzoekenden. En we stimuleren arbeidsbesparende technologie.
9. We voeren een eerlijk en realistisch **ingroeiestelsel** in voor sociale zekerheid en AOW om te voorkomen dat Nederlandse sociale voorzieningen een magneet vormen. Niet iedere student of tijdelijke arbeidsmigrant hoeft AOW op te bouwen.
10. We worden selectiever bij het aantrekken van nieuwe bedrijven die een groot beslag leggen op fysieke en milieruimte (zoals de **'distributiedozen'**) en waarbij vacatures vooral bezet zullen worden door nieuwe groepen arbeidsmigranten. Bedrijven die zich vestigen moeten toegevoegde waarde hebben voor de brede Nederlandse welvaart en niet alleen voor zichzelf.
11. Binnen de EU verkennen we hoe we meer grip kunnen krijgen op arbeidsmigratie, zoals grensoverschrijdende detachering. Onder bepaalde omstandigheden moeten lidstaten weer de mogelijkheid krijgen om de instroom van arbeidsmigranten te reguleren, waarbij een **EU-quotum** voor bepaalde sectoren een optie is. Voor toelating van arbeidsmigranten van buiten de EU gaat een arbeidsmarkttoets gelden. Ze mogen alleen hier komen als er binnen de EU niemand te vinden is.
12. Arbeidsmigranten van buiten de EU willen we **selectief toelaten** op basis van wat de Nederlandse arbeidsmarkt nodig heeft. Als landen toetreden tot de Europese Unie dan moet de instroom van nieuwe groepen arbeidsmigranten uit deze landen sterk beperkt en gereguleerd worden.
13. De instroom van kennismigranten (**expats**) voor bedrijven wordt beperkt tot specialisten die kennis en expertise hebben die onvoldoende in Nederland aanwezig is. We versoberen de regelingen die kennismigranten fiscaal bevoordelen en de woningmarkt verstoren.
14. We staan voor een harde aanpak van internationale **miljardenfraudes**. We zorgen ervoor dat extreem rijke particulieren die geen of weinig belasting betalen in landen als Monaco of Zwitserland, een eerlijke bijdrage gaan leveren door middel van een exit- en trailing taks, waarbij afgerekend wordt op moment van weggaan én de 10 jaar daarna.

WE BEPERKEN STUDIEMIGRATIE

Voor studiemigratie geldt dat het belang van de Nederlandse economie, de arbeidsmarkt en de beschikbaarheid van voldoende studentenhuisvesting weer leidend moeten worden voor het toelatingsbeleid.

15. De instroom van buitenlandse studenten wordt gerelateerd aan de **beschikbare capaciteit** aan woonruimte en opleidingsplaatsen in studentensteden. Hierbij kan maatwerk worden toegepast per regio en sector. Bij voorkeur door een bindend convenant in het hoger onderwijs (hbo en wo) waarop kritisch toezicht gehouden wordt en bijgestuurd kan worden als normen worden overschreden.

- 16.** In enkele sectoren is het van belang om **internationaal talent** aan ons land te binden; hiermee wordt rekening gehouden bij het maken van afspraken.
- 17.** Opleidingen in het hoger onderwijs worden standaard weer in de **Nederlandse taal** aangeboden om het aantal internationale studenten te verminderen. Uitzonderingen voor sommige studies blijven mogelijk, maar ook dan is aandacht voor de Nederlandse taal nodig zodat internationale studenten kunnen bijdragen aan onze samenleving.
- 18.** Door Europese regels kunnen **EU-studenten** die hier een dag per week werken vanaf dit jaar ook direct aanspraak maken op de basisbeurs en soms op een aanvullende beurs. We willen een wachttijd instellen voor het recht op een studiebeurs. En de regels in de EU zo aanpassen dat er voor EU-studenten pas bij veel meer werkuren recht ontstaat op een Nederlandse beurs.
- 19.** Een aantal **buitenlandse studenten** krijgt behalve een beurs in Nederland ook financiële steun van hun eigen regering. We maken dat onmogelijk. Er komen zware boetes voor studenten die in twee landen studiefinanciering krijgen. We nemen ook maatregelen in EU-verband, zoals het verstrekken van de normen voor het krijgen van financiering.
- 20.** Het **collegegeld** voor studenten van buiten Europa wordt significant verhoogd. Ook hier zijn uitzonderingen mogelijk voor studies die van vitaal belang zijn voor Nederland.

WE BEPERKEN ASIELMIGRATIE

Het asielbeleid moet strenger en realistischer. Nederland levert een solidaire bijdrage aan de opvang van mensen die vluchten voor vervolging, oorlog of geweld, maar onze samenleving moet dit wel aankunnen. Opvang in de regio is het uitgangspunt. Dit vraagt om maatregelen in zowel Europees als nationaal verband. De grootste migratieproblemen vragen om **Europese oplossingen**. Nieuw Sociaal Contract wil die samenwerking benutten en samen met eensgezinde landen optrekken voor een fundamenteel nieuw asielstelsel.

- 21.** Effectieve Europese samenwerking is noodzakelijk om ongecontroleerde migratie te voorkomen. De invoering van het **Europees Asiel- en Migratiepact** is daarom van groot belang. Door betere registratie en verplichte grensprocedures krijgen we zicht op wie de Europese Unie binnen wil en kunnen kansarme asielaanvragen direct aan de buitengrens worden afgehandeld. Het migratiepact biedt bovendien een basis om nationaal strenge wetgeving in te voeren.
- 22.** We steunen het Europese voorstel dat ruimte biedt om asielprocedures te laten plaatsvinden in veilige landen buiten de Europese Unie. Zo krijgen we meer grip op migratie. En voorkomen we overbelasting van ons nationale systeem doordat asielzoekers niet allemaal eerst naar Nederland komen om hier de procedure in te gaan.
- 23.** Terugkeer van illegale vreemdelingen moet veel beter worden geregeld. We moeten Europese **terugkeerhubs** hebben waar uitgeprocedeerde asielzoekers naartoe kunnen worden gestuurd. Zo ontmoedigen we kansloze asielaanvragen.
- 24.** We zijn voorstander van het maken van goede (**Europese**) **afspraken met herkomstlanden en transitielanden** om ongereguleerde migratie te voorkomen. Een migratiepact met een derde land kan zowel bilateraal als in EU-verband worden afgesloten. Hiervan moet een onderdeel zijn dat asielaanvragen in veilige derde landen plaatsvinden.
- 25.** Voortbordurend op het EU-migratiepact moeten Nederland en de Europese Unie de volgende stap zetten naar een **nieuw migratiestelsel**. Het huidig migratiestelsel is niet houdbaar, omdat er geen regels zijn voor de instroom. De bestaande migratieroutes zijn vaak illegaal, onmenselijk en in handen van mensensmokkelaars. Het asielstelsel moet daarom fundamenteel worden herzien. Dat betekent: opvang in de regio, samenwerking met veilige derde landen en partners als de UNHCR, en het verplaatsen van asielaanvragen en -procedures buiten de Europese Unie. Alleen via legale migratie kunnen mensen in aanmerking komen voor verblijfstatus in Nederland. Om deze herziening mogelijk

te maken, stelt Nederland een **regeringscommissaris** aan die in Europees verband werkt aan een nieuw asielstelsel, samen met eensgezinde lidstaten. Ook neemt Nederland het initiatief om internationale verdragen te moderniseren, zodat deze beter passen bij de migratierealiteit van nu.

- 26.** Mocht het niet lukken om tot goede, werkbare regels te komen binnen de Europese Unie dan overwegen we met andere EU-landen afspraken te maken over binnengrenzen (asiel-Schengen) of zelfs in uiterste geval een '**opt out**' van het Europese beleid.

Het asielbeleid vraagt om **Nederlandse oplossingen** die recht doen aan de draagkracht van onze samenleving. Een aantal van de onderstaande maatregelen staat in het wetsvoorstel invoering tweestatusstelsel en de asielnoodmaatregelenwet.

- 27.** We willen het **tweestatusstelsel** opnieuw invoeren: onderscheid maken tussen persoonlijk vervolgd en mensen die tijdelijk bescherming zoeken vanwege grootschalig geweld. De eerste groep van vervolgden mag altijd een asielberoep indienen. Voor de tweede en verreweg grootste groep, die meestal vanuit een veilig land hierheen komt, willen we een opvang op basis van een 'eerlijk aandeel'. Deze opvang is tijdelijk; de nadruk ligt op terugkeer naar het land van herkomst zodra dat weer kan.
- 28.** Het **terugkeerbeleid** voor afgewezen asielzoekers moet strenger worden uitgevoerd. Niet meewerken aan terugkeer wordt strafbaar. Ook (huiselijk) geweld moet een grond worden voor intrekking van de verblijfsvergunning. **Medemenselijke hulp** aan illegale vreemdelingen mag nooit strafbaar worden.
- 29.** Het gebrek aan **opvangcapaciteit** voor asielzoekers heeft de afgelopen jaren geleid tot schrijnende situaties. We breiden de capaciteit van het COA voor de eerste opvang structureel uit zodat er sprake is van een menselijke opvang, in het bijzonder voor (gezinnen met) kinderen. Er moet een einde komen aan het jojobeleid; de asielketen moet ook tijdelijke pieken in de instroom aankunnen waardoor dure crisisopvang niet meer nodig is. Voor statushouders moet ook tijdelijke, sobere, woonruimte beschikbaar komen, zodat zij kunnen uitstromen uit de asielzoekerscentra.
- 30.** De opvang van **kansarme en overlastgevende asielzoekers** wordt sterk versoerd. Onze opvang is bedoeld voor mensen die echt bescherming nodig hebben, niet voor mensen die het systeem misbruiken. Voor de groep die weinig kans maakt op asiel geldt een sobere, tijdelijke opvang, gericht op snelle terugkeer. Overlastgevende asielzoekers worden zeer streng aangepakt.
- 31.** Het is onrechtvaardig als statushouders **voorrang** krijgen op sociale huurwoningen terwijl de wachttijden voor andere woningzoekenden oplopen. Daarom stellen we een verbod op voorrang van statushouders in bij toewijzing van een sociale huurwoning. Statushouders kunnen wel op andere gronden voor een sociale huurwoning in aanmerking komen.
- 32.** De opvang van vluchtelingen uit **Oekraïne** beschouwen we als 'opvang in de regio'. We dragen solidair bij aan de opvang van mensen uit dit land die bescherming zoeken. Werkende Oekraïense vluchtelingen moeten een hogere eigen bijdrage voor de opvang in de gemeente betalen dan het kleine bedrag dat ze nu betalen.
- 33.** Statushouders moeten na inschrijving bij een gemeente **direct aan het werk** gaan en niet terugvallen in een uitkering. We willen de verplichtingen tot werk en scholing flink aanscherpen en samen met werkgevers het aantal startbanen voor statushouders fors uitbreiden. De belemmeringen om te gaan werken en zo bij te dragen aan onze economie moeten worden weggenomen. Inburgering op de werkplek moet het uitgangspunt zijn.
- 34.** We trekken de **Spreidingswet** in zodra de instroom is gedaald en het COA de basisopvang op orde heeft.

GEZINSMIGRATIE

Het recht op gezins- en familieleven weegt voor ons zwaar. Binnen de kaders van het recht zoeken we naar mogelijkheden om meer grip te krijgen op gezinshereningig.

35. Door de invoering van het tweestatusstelsel zullen voor de categorie vreemdelingen met de status van subsidiair beschermden voortaan strenge voorwaarden aan gezinshereningig worden gesteld, zoals wachttijd en eisen rondom huisvesting en inkomen.
36. Voor de andere categorie vreemdelingen, die de status van vluchteling hebben, is het recht om familieleden te laten nareizen beperkt tot het kerngezin, met eigen minderjarige kinderen van één gehuwde partner van de aanvrager. We willen de handhaving hierop versterken.
37. In Nederland zien we een toename van alleenreizende minderjarigen (amv-ers) die door criminale smokkelaars op een gevaarlijke reis vooruit worden gestuurd, om als anker te dienen voor gezinshereningig. Dat vinden we een zorgelijke en onwenselijke ontwikkeling. Een alleenstaande minderjarige die in Nederland een verblijfstitel heeft gekregen en om nareis verzoekt, kan deze aanvraag voortaan niet meer zelf vanuit Nederland indienen. Dit moet worden gedaan door de persoon die wil nareizen vanuit het land van herkomst of verblijf.
38. Gezinshereningig moet mogelijk blijven voor kerngezinnen die elkaar op de vlucht zijn kwijtgeraakt.

8. EERLIJK WERK IN EEN STERKE ECONOMIE



nsc

8. EERLIJK WERK IN EEN STERKE ECONOMIE

Het neoliberale beleid heeft mensen de laatste tientallen jaren onvoldoende beschermd. De onzekerheden van Nederlanders zijn steeds verder opgestapeld: onbetaalbare woningen, stijgende kosten voor levensonderhoud, flexibele arbeidscontracten en onzekere pensioenen. Mensen zijn voor hun eerste levensbehoeften overgeleverd aan de onvoorspelbaarheid van de markt. Een goed voorbeeld daarvan zijn de banken die de macht en de markt in handen hebben en zo de spaarrente laag houden. Hierdoor brokkelt het sociale contract van de samenleving af. Een contract dat alleen kan bestaan als de economie in evenwicht is en als mensen het vertrouwen hebben dat ze volwaardig mee kunnen doen.

HOOFDPUNTEN:

1. Aanpakken van hoge prijzen in supermarkten en winkels door markten eerlijker te maken.
2. Vast contract weer de norm maken.
3. Beschermen van familie- en gezinsbedrijven en het midden- en kleinbedrijf (mkb) met zo min mogelijk administratieve lasten.
4. Aandacht voor een goed vestigingsklimaat en een strategisch industriebeleid met visie voor de lange termijn.

WE PAKKEN ONEERLIJKE MARKTEN AAN

Als de markt faalt, betalen gewone Nederlanders de prijs. In sectoren zoals de dierenartsenzorg hebben nieuwe spelers op de markt, vaak gefinancierd door private equity, in korte tijd de prijzen opgedreven. Daarom neemt Nieuw Sociaal Contract gerichte maatregelen om markten eerlijker te laten functioneren, in lijn met onze initiatiefnota 'minder inflatie, meer bestaanszekerheid'.

1. De toezichthouder (ACM) moet actiever en effectiever kunnen optreden. Ook overnames die nu onder de radar blijven, zoals grote bedrijven die kleine concurrenten opslokken, moeten beoordeeld kunnen worden. In sectoren met structureel marktfalen zoals de spaarmarkt en ICT-diensten in de zorg krijgt de ACM meer sturingsmiddelen om in te grijpen voordat het te laat is.
2. We voeren maximumprijzen in voor sectoren waar gebrekige concurrentie leidt tot buitensporige prijsstijgingen en waar de ACM niet effectief kan ingrijpen. Dit geldt bijvoorbeeld voor de kinderopvang en dierenartsen, waar private equity de prijzen fors heeft opgedreven. Deze maximumprijzen worden

- periodiek herzien, zodat ze meebewegen met marktontwikkelingen en inflatie.
3. Grote merkfabrikanten zoals Lay's en Nutella **drijven de prijzen op** met inkooprestricties en landgerichte etiketten, waardoor deze producten in Nederland duurder zijn dan in omliggende landen. We pakken deze prijsopdrijving aan door deze beperkingen te verbieden en deze barrières voor grensoverschrijdende handel actief weg te nemen.
 4. In onmisbare markten zoals de energiemarkt moet meer **transparantie** komen over hoe de prijs is opgebouwd. Consumenten hebben recht op eerlijke informatie, zodat ze prijzen goed kunnen vergelijken. We voeren gestandaardiseerde formats en 'standaard-plus'-contracten in om dit mogelijk te maken.
 5. De Nederlandse **spaarmarkt** wordt gedomineerd door een klein aantal banken die de spaarrente laag en tarieven hooghouden. Deze marktdominantie moet worden doorbroken. De ACM krijgt de bevoegdheid om op te treden tegen koppelverkoop van betaal- en spaarrekeningen. We maken de markt toegankelijker voor nieuwe partijen. Daarnaast laten we de Nederland staat, naar Belgisch voorbeeld, **staatsleningen** uitgeven aan particulieren voor een aantrekkelijk en veilig alternatief voor spaarders.

WE MAKEN DE ARBEIDSMARKT EERLIJKER

De eenvoudigste route naar bestaanszekerheid is een betaalde baan. We streven naar een economie en een arbeidsmarkt waaraan iedereen naar vermogen bijdraagt. Daar past geen tweedeling bij tussen goed verzekerde mensen met een vast arbeidscontract en een schil van onderverzekerde flexibele arbeidskrachten zonder perspectief. Te lang zijn de nadelen van de flexibele arbeidsmarkt afgewenteld op kwetsbare werknemers met minder inkomsten en weinig bescherming. Nieuw Sociaal Contract steunt daarom het wetsvoorstel 'meer zekerheid flexwerkers'.

6. De weg naar een toekomstbestendige en **eerlijke arbeidsmarkt** is gewezen door de commissie Regulering van Werk (2020). We beschouwen deze adviezen als de basis voor een nieuw sociaal contract tussen werkgevers, werknemers en zelfstandigen. Dit betekent dat normale dienstverbanden de norm worden. Uitzendarbeid is uitsluitend om 'piekte en ziekte' op te vangen en zelfstandigen krijgen duidelijkheid over de kaders waarbinnen zij kunnen ondernemen. De fiscale en sociale behandeling van werknemers, uitzendkrachten en zelfstandigen wordt zo veel mogelijk gelijkgetrokken, zodat uitzendbureaus en zelfstandigen niet met werknemers concurreren op arbeidsvoorwaarden. Het ontslagrecht wordt toekomstbestendig en rechtszekerheid geborgd voor werkenden en werkgevers.
7. **Schijnzelfstandigheid** en oneerlijke concurrentie moet worden bestreden. In de wet wordt verankerd dat bij zelfstandigen die werken met een uurtarief onder € 36,- sprake is van een rechtsvermoeden van werknemerschap. Op deze manier gaan we schijnzelfstandigheid onder kwetsbare zelfstandigen tegen. Ook wordt in de wet verduidelijkt onder welke voorwaarden mensen kunnen werken als zelfstandig ondernemer.
8. Werkgevers en werknemers zijn samen verantwoordelijk voor het op peil houden van kennis en vakmanschap en voor '**van werk naar werk**'-trajecten bij ontslag. De transitievergoeding wordt meer gericht op het mogelijk maken van een overstap naar een nieuwe baan of scholing, en daarom voortaan gestort in het persoonlijk ontwikkelbudget van werkenden.
9. De **duur van een werkloosheidsuitkering** op basis van de Werkloosheidswet (WW) blijft gehandhaafd op maximaal twee jaar. We helpen mensen die in de WW terecht komen snel een nieuwe baan te vinden door hen eerder en gerichter te begeleiden. Samen met werkgevers creëren we omschoolbanen in sectoren waar een personeelstekort is. Zo krijgen werklozen sneller uitzicht op een nieuwe baan en inkomen.

10. Het UWV en gemeentelijke diensten stellen geld beschikbaar voor de zogeheten 'sectorale ontwikkelpaden' (die zijn opgesteld voor beroepen in sectoren die schreeuwen om personeel) als het persoonlijk ontwikkelbudget van werkzoekenden onvoldoende is. De SLIM-scholingssubsidie wordt hiervoor uitgebreid en gerichter ingezet.
11. Mensen met een (aangeboren) beperking moeten volwaardig kunnen meedoen in onze maatschappij. Er komt een nieuw aanvalsplan om arbeidsplaatsen te creëren voor mensen met een afstand tot de arbeidsmarkt om zo hun talenten beter te benutten. Het moet voor werkgevers veel aantrekkelijker en eenvoudiger worden om mensen uit deze doelgroep in dienst te nemen (door omscholing, no riskpolis, loonkostensubsidie, jobcoaching). Het aantal beschutte plaatsen in de sociale werkvoorziening wordt uitgebreid en we moeten effectiever gebruikmaken van sociaal ontwikkelbedrijven.

WE BESCHERMEM MKB- EN FAMILIEBEDRIJVEN

Het midden- en kleinbedrijf (mkb) en familiebedrijven zijn de ruggengraat van de Nederlandse economie. Ze zorgen voor het grootste deel van de werkgelegenheid, zijn vaak diepgeworteld in hun regio en investeren duurzaam. Maar deze belangrijke pijler onder onze economie kreunt onder regeldruk en blijft achter in de digitalisering. We willen de voorwaarden creëren waarin deze bedrijven kunnen groeien, in plaats van tegengewerkt te worden.

12. Het moet aantrekkelijker worden voor kleine werkgevers om mensen in vaste dienst te nemen. We willen daarom **minder administratieve lasten** voor mkb'ers, onder meer door bestaande prikkels tegen het licht te houden en bij nieuwe wetgeving een mkb-uitvoeringstoets in te voeren. Papieren tijgers moeten worden geschrapt, zoals de rapportageplicht werkgebonden mobiliteit.
13. De voor werkgevers verplichte **loondoorbetaling bij ziekte** gaat voor kleine bedrijven naar één jaar. Alleen als werkgevers hun re-integratieverplichtingen onvoldoende zijn nagekomen, kan het UWV een jaar langer loondoorbetaling opleggen.
14. We onderschrijven de bevinding van het Nederlands Comité voor Ondernemerschap dat de Nederlandse economie gebaat is bij versterking van het **eigen vermogen** van het mkb. We doen een gericht onderzoek en vergelijken de fiscale en andere mogelijkheden van private equity en traditionele stabiel en conservatief gefinancierde familiebedrijven. We zorgen ervoor dat er een **gelijk speelveld** ontstaat tussen deze twee groepen en zullen dus een aantal belastingvoordelen **van private equity** terugdringen. De fiscale Bedrijfsopvolgingsregeling (BOR) spitsen we toe op datgene waarvoor zij bedoeld is: het waarborgen van de continuïteit van familiebedrijven die van waarde zijn voor Nederland.
15. We onderzoeken de invloed van **private equity** en buitenlandse ketens in eerstelijnszorg, kinderopvang en dierenartsenpraktijken. Op basis van dit onderzoek scherpen we eigendomstoetsen, toezichtregels en fiscale prikkels aan om publieke functies maatschappelijk verankerd te houden.
16. We laten **private-equity managers** eerlijk bijdragen over de gelden die zij verdienen, en stellen een fiscale regeling in zodat hun belangen net zo belast worden als de belangen van andere burgers in box 3.
17. Omdat de grote banken vaak niet thuis geven als het mkb geld wil lenen, bevorderen we de toegang tot **non-bancaire financiering** zoals crowdfunding, kredietunies en de microfinanciering. Voor het kleinbedrijf wordt op nationaal niveau een duurzaamheidslening geïntroduceerd.
18. We herzien de **Aanbestedingswet** zodat mkb-bedrijven en lokale ondernemers een eerlijke kans krijgen. Bij overheidsopdrachten telt niet alleen prijs, maar ook lokale verankering, maatschappelijke waarde en duurzaamheid wegen mee. De wet wordt aangepast in lijn met Europese aanbestedingsregels.

WE ZORGEN VOOR GOED VESTIGINGSKLIMAAT EN INNOVATIE

Een sterk vestigingsklimaat en industriebeleid zijn voorwaarden om onze economie ook in de toekomst te laten groeien. Ondernemers investeren alleen in Nederland als de overheid voorspelbaar is, de regels helder zijn en de infrastructuur goed geregeld is. Tegelijkertijd moet het innovatieklimaat krachtiger: we lopen internationaal achter met onze Research & Development-investeringen, terwijl juist innovatie de sleutel is tot meer productiviteit, technologische voorsprong en brede welvaart.

- 19.** We starten met het opstellen van een **Nationale Groeimarktenstrategie**. Hierin bepalen we om de tien jaar de vijf sectoren met de hoogste toekomstige verdienkansen voor Nederland. Per sector worden innovatie-instrumenten, onderwijsprogramma's en investeringen gebundeld, zodat beleid, financiering en infrastructuur elkaar versterken. Daarbij hoort ook bescherming tegen ongewenste overnames.
- 20.** Voor langjarige innovatie en doorgroei richten we een **Nationale Investeringsbank** op. Nederland loopt achter op landen als Duitsland en Frankrijk, waar publieke investeringsbanken al jarenlang miljarden inzetten voor strategische technologieën. Met de Nationale Investeringsbank leggen we een stevige basis voor risicodragende investeringen in sleuteltechnologieën zoals chips, AI en biotech.
- 21.** We sluiten een **meerjarig industrieakkoord** met de topsectoren, regionale ontwikkelingsmaatschappijen (ROM's) en regio's. Per sector leggen we gezamenlijke doelen vast voor investeringen, opleidingscapaciteit, verduurzaming en het verminderen van regeldruk. Dit akkoord geeft duidelijkheid aan bedrijven en onderwijsinstellingen over de richting van het beleid.
- 22.** We geven strategische industrieën en groeibedrijven prioriteit bij het toewijzen van **netcapaciteit**. Hiervoor wordt in samenwerking met de Autoriteit Consument & Markt (ACM) en netbeheerders een landelijk netverdelingskader opgesteld. Verstopping op het net (congestie) houdt de vestiging en groei van innovatieve bedrijven tegen. Daarnaast investeren we gericht in regionale energiehubs waarin bedrijven en instellingen samenwerken aan lokale energieopwekking en opslag om netcongestie te beperken en eigenaarschap te vergroten. Zie ook de maatregelen die we nemen in het hoofdstuk over onze fysieke leefomgeving.
- 23.** In het **vestigingsbeleid** richten we ons op de bedrijven die een bijdrage leveren aan de reële economie en de brede welvaart van Nederland - en niet op brievenbusfirma's.
- 24.** Voor het **innovatieve mkb** blijven de regionale ontwikkelingsmaatschappijen het eerste aanspreekpunt. We handhaven de belastingvoordelen voor innovatie en de aftrek voor milieu-investeringen en zijn terughoudend met subsidies. Bijzondere aandacht moet er zijn voor de **risicotvolle beginfase**, het doorgroeien naar een volwaardig bedrijf en het voorkomen van weglekken van kennis en bedrijvigheid. Hiervoor moeten voldoende fondsen beschikbaar zijn. Ook geven we ruimte aan innovatiepilots, vooral bij verduurzamingsprojecten die de meeste prikkels nodig hebben om op gang te komen.
- 25.** De Wet bevordering speur- en ontwikkelingswerk (WBSO) en de Innovatiebox zijn instrumenten die het voor grotere bedrijven aantrekkelijk maken om hun **innovaties en R&D** in Nederland te concentreren. We handhaven deze belastingvoordelen en zien ze als essentieel voor het innovatieve mkb en grote bedrijven.
- 26.** We willen **regionale samenwerking** tussen bedrijfsleven, kennisinstellingen en decentrale overheden (de zogenaamde triple helix) versterken. We ondersteunen marktgerichte productontwikkeling en regionale innovatieclusters, zoals in Groningen, Enschede, Delft en Eindhoven. Naast financiering gaat het hierbij vooral om gezamenlijke inzet op strategie, internationalisering en digitalisering. Bij overheidsopdrachten krijgen lokale en mkb-bedrijven een eerlijke kans: het automatisme dat de grootste aanbieder wint, doorbreken we.

27. **Technisch talent** is schaars maar wel broodnodig. We investeren in technisch talent. Daarbij zetten we extra in op de instroom in mbo-, hbo- en wo-opleidingen voor strategische sectoren die echt om mensen staan te springen zoals de halfgeleiderindustrie, AI en energietechnologie. Dit gebeurt via regionale afspraken en gezamenlijke investeringen met onderwijsinstellingen en bedrijven.
28. We steunen de oprichting van een **AI-fabriek in Groningen** die rekenkracht, data en talent beschikbaar maakt voor het mkb en strategische sectoren. We staan achter de ontwikkelingen van de Einstein telescoop in Limburg als motor voor economische groei en internationale samenwerking in de regio.
29. De maakindustrie in de regio is van vitaal belang voor werkgelegenheid en economische kracht buiten de Randstad. We investeren in netaansluitingen en zorgen dat technische opleidingen beter aansluiten op de vraag van bedrijven. Verdwijning van productie, zoals bij bandenfabriek Vredestein in Enschede, moeten we voorkomen. De EU moet daarom veel strikter toezien op het gebruik van EU-subsidies. Nederlands belastinggeld mag niet gebruikt worden door andere Europese landen om bedrijven uit Nederland weg te halen.
30. We erkennen de **haven van Den Helder** als haven van nationaal belang. In 2026 starten we een meerjarig investeringsprogramma om Den Helder te ontwikkelen tot logistiek knooppunt voor offshore, wind, waterstoflogistiek en defensie. De combinatie van maritieme kennis, ligging en energie infrastructuur maakt Den Helder uniek in Nederland en strategisch onmisbaar.

WE MAKEN DE ECONOMIE DUURZAAM

We geloven dat op de fundamenten van de oude maakindustrie een nieuwe economie kan ontstaan, waarbij we minder of geen nieuwe grondstoffen nodig hebben en vooral gebruikmaken van biobased en hergebruikte materialen.

31. Nieuw Sociaal Contract zet in op een **circulaire economie**. Hiervoor zijn duidelijke keuzes in de politiek noodzakelijk. We maken de transformatie van een fossiele chemische industrie naar een op duurzame koolstof gebaseerde chemische industrie mogelijk. We zetten in op Europese initiatieven die biobased en circulaire producten (plastics) stimuleren. Afval wordt zoveel mogelijk gebruikt als grondstof. We hebben hierbij bijzondere aandacht voor de einde-afvalstatus.
32. Circulaire keuzes moeten de logische en voordelige optie worden. We maken afspraken met winkels in elektronica, meubels en kleding over het aanbieden van tweedehands en refurbished producten. Reparatie moet laagdrempelig en niet te duur beschikbaar zijn, zodat het aantrekkelijk wordt producten een tweede leven te geven.
33. De **lange rijen bij de statiegeldautomaat** laten zien dat het systeem niet goed functioneert. Nieuw Sociaal Contract wil dat producenten meer verantwoordelijkheid nemen en veel meer inleverpunten realiseren. Er komt verplicht statiegeld op alle plastic sapflessen en buitenlandse flesjes en blikjes. Dit voorkomt onduidelijkheid en ontwijkgedrag.
34. Nieuw Sociaal Contract wil een nieuw systeem inrichten voor bouwstoffen op basis van **industriële afvalstromen**. In dit systeem moet eerst worden aangetoond dat een bouwstof géén milieuschade veroorzaakt, voordat toepassing wordt toegestaan. Hiermee worden risico's voor de gezondheid van mensen, zoals bij de toepassing van staalslakken, voorkomen.
35. Het is een grondwettelijke taak van de overheid om de volksgezondheid te bevorderen. We kunnen de ogen niet sluiten voor de schadelijke effecten van de **uitstoot en afvalstromen** door de industrie van onder meer NOx, benzene, PFAS, PAK's en fijnstof. We pleiten voor het aanscherpen en handhaven van uitstootnormen en maatregelen om afvaldumping te stoppen. Het criterium 'best beschikbare technologie' moet zo worden gedefinieerd dat het geringste effect op de gezondheid en het milieu daarvan een integraal onderdeel is. Ook tussentijds moet worden getoetst aan de meest recente inzichten over gezondheids- en milieurisico's. Toezicht en handhaving moeten door omgevingsdiensten

en de Inspectie Leefomgeving en Transport serieuzer worden opgepakt, mede op basis van signalen en klachten.

36. We willen een aangescherpt plan van aanpak om **plastic afval** verder terug te dringen. Hierbij kijken we naar de basisgrondstof voor de industrie (plastic pellets), naar normering van bijmenging van plastics recyclaat, maar ook naar zaken zoals consumentenafval. We betrekken hierbij ook de effecten van de plasticbelasting voor wegwerpbekers en -bakjes.
37. In Europees verband pleiten we voor het beprijsen van **primair grondstoffenverbruik** door de industrie, naast het verplichten van de toepassing van gerecycled materiaal.

9. GOED ONDERWIJS



nsc

9. GOED ONDERWIJS

De overheid moet voor goed onderwijs zorgen. Dat staat in de Grondwet. Maar zij heeft die plicht ernstig verwaarloosd. Terwijl het Nederlandse onderwijs eerder bovenaan internationale ranglijsten schitterde, is de kwaliteit de laatste tientallen jaren gekelderd. Vooral als we kijken naar de leesvaardigheid is de situatie uiterst zorgwekkend. Goed kunnen lezen is essentieel om kennis te verwerven op vrijwel elk vakgebied. En ook om deel te nemen aan de maatschappij is goed kunnen lezen en schrijven een onmisbare voorwaarde. Zonder die vaardigheid wordt het invullen van bijvoorbeeld een aanvraagformulier voor de kinderopvangtoeslag, het lezen van een bijsluiter of andere belangrijke informatie een grote uitdaging. Goed onderwijs is geen luxe, maar een fundamenteel recht en de basis van een rechtvaardige samenleving met gelijke kansen.

HOOFPUNTEN:

1. Het niveau van basisvaardigheden zoals lezen, rekenen en schrijven moet drastisch omhoog.
2. Ruim baan voor docenten/leraren om meer tijd en aandacht te besteden aan lesgeven en aan het begeleiden van leerlingen.
3. Herwaarderen van het mbo en ambachten.
4. Tegengaan van de internationalisering van het hoger onderwijs door meer opleidingen in het Nederlands aan te bieden.
5. Open debat op universiteit stimuleren.

WE WILLEN RUIM BAAN VOOR DE LERAAR IN BASIS- EN VOORTGEZET ONDERWIJS

Leraren hebben de afgelopen jaren te weinig ruimte gekregen om zelf te kijken wat nodig is; te veel werd van bovenaf opgelegd. We moeten het vertrouwen in de leraar herstellen. Dat is hoognodig om ook de prestatie in de klassen te verbeteren. Nederland was ooit het meest geletterde land van Europa. Maar nu staan we op één van de laagste plekken in Europa. Wie niet goed leert lezen, krijgt later ook moeite met leren, werken en deelnemen aan de samenleving.

1. Goed onderwijs begint bij vertrouwen in de leraar. Leraren en docenten moeten weer de inhoud bepalen van wat er in de klas gebeurt. We geven vakverenigingen meer zeggenschap over de eindtermen, didactische methodes en lesmateriaal, zodat onderwijsinhoud voortkomt uit vakkennis en praktijkervaring. Daarnaast versterken we het lerarenstatuut, zodat hun professionele autonomie beter is beschermd.
2. Leraar/docent moet een aantrekkelijk beroep zijn, met voldoende tijd om lessen voor te bereiden en mogelijkheden om professionele vaardigheden te ontwikkelen. Een passende beloning en waardering zijn hierbij randvoorwaarden. We willen met de sector verkennen wat ervoor nodig is om meer mensen voltijds (4 tot 5 dagen per week) te laten werken. De regeldruk en administratieve lasten voor de leraar moeten afnemen.
3. We stoppen de overmatige pilotcultuur en brengen rust in de klas. Onderwijsvernieuwing wordt alleen ingevoerd als dit voldoende wetenschappelijk onderbouwd is en er toetsbare doelen zijn. Vernieuwingen waarvan de effectiviteit onvoldoende kan worden aangetoond worden teruggedraaid.

4. Nieuwe wetgeving mag de **werkdruk** niet verhogen. Daarom weegt de toetsing op regeldruk voortaan zwaar mee in de afweging. Wetgeving moet uitvoerbaar zijn in de praktijk en leraren/docenten niet onnodig belasten.
5. Het **basisniveau van rekenen, schrijven en lezen** moet drastisch omhoog. We gaan door met het Herstelplan Kwaliteit Onderwijs. Lesmethoden moeten bewezen werken en het plezier in leren terugbrengen. Daarnaast is het van belang dat er een goede balans is tussen cognitieve ontwikkeling, kennis van de wereld, sport en beweging en het ontwikkelen van creativiteit.
6. We willen de **kansen vergroten** van leerlingen die van huis uit minder meekrijgen, met een achterstand beginnen of gewoon laatbloeier zijn. Daarom proberen we over- of onder advisering zo veel mogelijk te voorkomen met een goed onderbouwd schooladvies op basis van een eenduidige landelijke eindtoets basisonderwijs. We willen scholen meer ruimte bieden om laatbloeiers te helpen hun weg te vinden. Omdat **bijles** steeds gebruikelijker wordt en niet voor alle gezinnen betaalbaar is, moet huiswerkbegeleiding op school beschikbaar zijn.
7. Om kinderen te helpen zich te concentreren, bepalen scholen zelf dat **mobiele telefoons** en andere digitale communicatieapparatuur op school alleen zijn toegestaan als deze nodig zijn voor de les.
8. We pleiten ervoor om de **rol van schoolbesturen** te respecteren door middel van de structurele (lumpsum)bekostiging. Schoolbesturen moeten ervoor zorgen dat de middelen besteed worden in de klas. We stellen een norm voor de hoeveelheid onderwijsgeld die aan het primaire proces moet worden besteed, maximeren de kosten voor overhead en willen dat leraren actief geraadpleegd worden bij de besteding van de middelen.
9. Het is van belang dat schoolbestuurders **aantoonbare onderwijservaring** hebben. We overwegen invoering van een geschiktheids- en betrouwbaarheidstoets.
10. We keren ons tegen de vervreemding die ontstaat door **schaalvergroting** in het onderwijs. Onderwijsbesturen mogen niet anoniem of oncontroleerbaar zijn en scholen geen leerfabrieken. Daarom stellen we een fusieverbod in voor scholen boven een bepaalde omvang, zodat schoolbesturen zicht houden op de dagelijkse gang van zaken.
11. Het **toezicht** door de Inspectie van het Onderwijs moet primair gericht zijn op fysieke bezoeken aan scholen. Het streven daarbij moet zijn dat elke school ten minste eens in de vier jaar wordt bezocht. Waar nodig investeren we in extra capaciteit en middelen.
12. We zetten niet in op nieuwe 'potjes' (extra tijdelijke middelen), maar op **structurele bekostiging** waarmee scholen vooruit kunnen. Tegelijkertijd moet transparanter worden hoe schoolbesturen hun middelen besteden, zodat zij daarover duidelijk verantwoording kunnen afleggen.
13. Het is noodzakelijk om de **lerarenopleidingen** te verbeteren. Ook in deze opleidingen moeten basisvaardigheden en kennis weer centraal komen te staan. We investeren in de kwaliteit van zowel de voltijdopleidingen als in deeltijd- en zijinstroomopleidingen. We stimuleren effectieve programma's die de diversiteit in het basisonderwijs vergroten. Het toezicht op het kennisniveau en de didactische vaardigheden van afstudeerders moet scherper worden.
14. Bij de omgang met schaarste wordt het **solidariteitsprincipe** gehanteerd: scholen met het grootste aandeel kwetsbare kinderen krijgen de meeste middelen om beperkingen in onderwijsaanbod en -tijd te vermijden. We zijn voorstander van stimuleringsregelingen (financieel en/of door urgentieverklaringen in huisvesting) om goede docenten te kunnen aantrekken op scholen met veel kwetsbare leerlingen.
15. Scholen met veel leerlingen van minder draagkrachtige ouders hebben moeite om activiteiten als schoolkampen en schoolreisjes te bekostigen. We willen het voor scholen niet onmogelijk maken om een **vrijwillige ouderbijdrage** voor bepaalde activiteiten te vragen, maar pleiten wel voor een verruiming van de activiteiten in het basisaanbod van scholen (zoals digitale leermiddelen of een periodiek schoolreisje).

16. We keren ons tegen het doorgesloten streven naar inclusiviteit, waarbij alle leerlingen met speciale onderwijsbehoeften in het regulier onderwijs worden geplaatst. Dit leidt tot overbelasting van leerkrachten, te weinig aandacht voor de begeleidingsbehoefte van 'reguliere' leerlingen en een verschraling van de middelen voor **passend onderwijs**. We pleiten voor een bekostigingssysteem waarin regulier en speciaal onderwijs minder afhankelijk zijn van elkaars leerlingaantallen.
17. Het **speciaal onderwijs** voor leerlingen die specialistische of intensieve begeleiding nodig hebben, moet in een aantal regio's meer plekken krijgen. Dit geldt ook voor onderwijs aan hoogbegaafde leerlingen. Te grote reisafstanden dragen niet bij aan het welzijn van leerlingen. Een school moet binnen 45 minuten reistijd te bereiken zijn. We willen een evaluatie van het leerlingenvervoer; het vervoer van kwetsbare kinderen moet gegarandeerd zijn en mag niet lijden onder de tekortkomingen van gemeentelijke aanbestedingen.
18. Aanbod van verschillende soorten scholen door verschillende scholenverenigingen is goed voor de kwaliteit. We stellen grenzen aan de vorming van te grote koepels waardoor één scholenvereniging het onderwijs in een hele regio of stad beheert.
19. We zetten ons in om een **dagelijks schoolontbijt** structureel mogelijk te maken voor kwetsbare kinderen, zodat ieder kind de dag gezond en vol energie kan starten. Een goede maaltijd in de ochtend bevordert de leerprestaties van kinderen. Bovendien stimuleert het goede eetgewoonten en sociale interactie tussen kinderen

WE HERWAARDEREN HET BEROEPSONDERWIJS

We moeten méér investeren in vakmanschap bij de Nederlandse bevolking. Het middelbaar beroepsonderwijs (*mbo*) verdient daarom meer erkenning. De gedachte dat doorstromen naar theoretisch onderwijs altijd het streven moet zijn is achterhaald. In het *mbo* en *hbo* worden de vakmensen van de toekomst opgeleid.

20. We willen het beroepsonderwijs als een **volwaardige beroepsroute** naast de academische lijn positioneren. Dit betekent dat er een vloeiende overstap mogelijk moet zijn van het *vmbo* naar *mbo*, en van *mbo/havo/vwo* naar *hbo* en de beroepspraktijk.
21. Het beroepsonderwijs moet zich meer richten op wat de **arbeidsmarkt** nodig heeft, zo nodig met sterker regie van de overheid. In alle regio's moet een *vmbo*-techniek en *mbo*-techniek aanwezig zijn. Het programma Sterk Techniekonderwijs wordt uitgebreid naar het *mbo*.
22. We verplichten een **belastingvrije stagevergoeding van € 450 per maand**. Dit is ook het minimum voor een fulltime stage. Mkb'ers met een klein budget kunnen hiervoor ondersteuning aanvragen.
23. Het **tekort aan docenten** in het beroepsonderwijs is groot. We ondersteunen een maatwerk-leertraject om ervaren vakmensen toe te rusten met didactische vaardigheden en te enthousiasmeren voor het (*v*) *mbo*.
24. In veel regio's is de **reistijd voor studenten** in het (*v*)*mbo* te lang. We stimuleren de spreiding van (*v*) *mbo*-onderwijs middels regiotoeslagen. Elke leerling moet binnen 45 minuten reistijd naar een opleiding (*v*)*mbo*-basis/kader school (zorg, administratief en techniek) kunnen.
25. Samen met het beroepsonderwijs en het bedrijfsleven, zowel landelijk, sectoraal als regionaal, maken we afspraken voor doelmatig en **kansrijk opleiden en ontwikkelen** van meer beroeps- en praktijkgerichte (Ad-)trajecten. Met de Samenwerkingsorganisatie Beroepsonderwijs Bedrijfsleven (SBB) maken we actieplannen voor voldoende stages en leerwerkplekken.
26. We maken ons zorgen over de toename van het **voortijdig schoolverlaten** in met name het (*v*)*mbo*. We streven ernaar dat leerlingen minimaal een startkwalificatie (*mbo2*) halen. Er moet ruimte komen voor de docent en de scholen om een persoonlijk en passend aanbod vorm te geven. Dit kan ook betekenen dat de jongere zonder diploma aan het werk wordt geholpen. In deze gevallen kan worden toegewerkt naar het halen van een deelcertificaat, onder toezicht en met begeleiding.

We kijken nauwlettend of de Wet van school naar duurzaam werk in de praktijk voldoende effect gaat hebben en komen zo nodig met nieuwe voorstellen.

WE DICHTEN DE KLOOF TUSSEN DE HOGESCHOLEN EN UNIVERSITEITEN EN DE SAMENLEVING

Hogescholen en universiteiten spelen een essentiële rol in de opleiding en het onderzoek. Toch is de afstand tussen het hoger onderwijs en de samenleving in de afgelopen jaren te groot geworden. Door het groeiende aantal internationale studenten, de dominantie van het Engels en het ontbreken van voldoende open debat, is het hoger onderwijs te veel losgezongen van Nederlandse beleidsvraagstukken. Daarom willen we het hoger onderwijs weer sterker verankeren in onze samenleving.

27. Opleidingen worden voortaan in beginsel weer aangeboden in de **Nederlandse taal**. Gerichte uitzonderingen zijn mogelijk in de masterfase en voor bepaalde tekortenstudies. Ook bij die uitzonderingen krijgt Nederlands een stevige plek in het curriculum. Universiteiten en hogescholen krijgen de opdracht om structureel voldoende capaciteit te organiseren voor gratis taallessen Nederlands voor internationale studenten. Deze taallessen moeten toegankelijk zijn voor alle studenten die actief willen deelnemen aan de Nederlandse samenleving. We willen af van de doorgeslagen behoefte van onderwijsinstellingen om zoveel mogelijk (internationale) studenten aan te trekken.
28. Er moet **strategisch toezicht** gehouden worden op het terugdringen van het gebruik van Engels in opleidingen. Als deze omslag te langzaam verloopt, moet de overheid ingrijpen, bijvoorbeeld door de invoering van een taaltoets of aanpassing in de bekostiging. Het Nederlands moet weer de voertaal zijn in het hoger onderwijs.
29. Om de meerwaarde van internationale studenten voor de Nederlandse samenleving en arbeidsmarkt te waarborgen, voeren we een 'stay-rate garantie' in. Dit betekent dat het aantal internationale studenten dat een studieprogramma of onderwijsinstelling mag aannemen, gedeeltelijk afhankelijk wordt van hun **verblijfspercentage** in Nederland na afstuderen. Universiteiten en hogescholen moeten streven naar een minimale 'stay-rate' van 50% na vijf jaar
30. Het hoger onderwijs moet weer meer aandacht hebben voor de oplossingen van problemen en uitdagingen in ons eigen land. We versterken het onderzoek dat gericht is op **Nederlandse beleidsvraagstukken**. Het is onacceptabel dat veel hoogleraren zich bijvoorbeeld het hoofd breken over (internationale) winstbelasting, maar niet bezig zijn met de toekomst van het toeslagenstelsel in Nederland.
31. Hoogleraren vervullen regelmatig **nevenfuncties** in het bedrijfsleven, bijvoorbeeld bij belastingadvieskantoren. We leggen strikte regels voor transparantie op en stellen duidelijke grenzen om belangenverstrengeling te voorkomen. Functionele onafhankelijkheid krijgt een belangrijkere rol bij de selectie van hoogleraren, ook voor bijzondere leerstoelen.
32. We staan pal voor academische vrijheid en een open debat op universiteiten. Juist daar moet ruimte zijn voor uiteenlopende opvattingen, ook over gevoelige of controversiële onderwerpen. We richten een onafhankelijk fonds op dat **nieuwsgierig en tegendraads onderzoek** ondersteunt en gevestigde consensus binnen vakgebieden kritisch bevalgt. Daarnaast moet het hoger onderwijs actief beleid voeren om het debat en uitwisseling van verschillende ideeën te stimuleren.
33. De **onderwijsfinanciering** moet stabieler worden, ook bij demografische krimp. Het huidige model maakt van het hoger onderwijs een diplomafabriek, gericht op zoveel mogelijk (buitenlandse) studenten.

34. Huisvesting van studenten in mbo, hbo en wo is een groot probleem. Steeds meer studenten wonen noodgedwongen nog thuis en missen zo een belangrijke stap naar zelfregie en volwassenheid. We steunen regio's met plannen voor 'betaalbaar wonen op de campus/rondom instellingen'. Dit heeft ook een positief effect op de beschikbaarheid van woningen elders in de stad. Verder moet de toegankelijkheid van het hoger onderwijs worden gewaarborgd, daarom blijven we voorstander van de **basisbeurs**.
35. Door de krappe woningmarkt is **op kamers gaan te duur**. We sluiten convenant om het voor meer mensen mogelijk te maken om met het openbaar vervoer naar hun opleiding te gaan. Populaire studies zoals rechten en economie worden zo ook op andere locaties aangeboden. Voor opleidingen met weinig contacturen zorgen we dat lessen tweemaal per week tussen 10 en 18 uur plaatsvinden, zodat studenten met twee keer reizen hun studie kunnen combineren.
36. Een **DUO-app** moet studenten direct inzicht geven in hun leenbedrag en wat dit betekent voor toekomstige terugbetaling. Zo verbeteren we de voorlichting over studieleningen en helpen we studenten bewustere financiële keuzes te maken.
37. Om de positie van Nederland als kennisland te behouden is een substantieel budget voor **fundamenteel wetenschappelijk onderzoek** en kennisvalorisatie van belang. We steunen de versterking van de primaire geldstroom ('sectorgelden') voor universiteiten. Samen met de inzet van het bedrijfsleven op het gebied van R&D versterken we onze topositie in Europa op kennisgebieden als fotonica, quantumtechnologie, kunstmatige intelligentie, klimaat- en medische technologie. We steunen het nieuwe Horizon Europa programma als zelfstandig programma. We houden vast aan het R&D-doel van 3% van de economie.
38. Ter versterking van de academische **tegenmacht** zorgen universiteiten voor een goed gefinancierde, onafhankelijke universiteitspers en een krachtige universiteitsraad, die volledig is geïnformeerd en voldoende wordt ondersteund.
39. We sluiten geen nationale contracten meer met uitgevers zonder plan voor volledige toegankelijkheid (**open access**) van wetenschappelijke publicaties. Universiteitsbibliotheek werken voortaan alleen met non-profit open metadata-aanbieders.

LEVEN LANG ONTWIKKELLEN

Het aantal leerlingen daalt, maar de behoefte aan onderwijs blijft. 'Een leven lang ontwikkelen' wordt de nieuwe norm: werkenden moeten hun vakkennis bijhouden en vaardigheden verbeteren. We hebben iedereen nodig, daarom zorgen we dat werkenden duurzaam inzetbaar blijven.

40. Alle werkenden krijgen daarom een **persoonlijk ontwikkelbudget**, dat hen in staat stelt om zich persoonlijk te blijven ontwikkelen. Dit vraagt om een leercultuur binnen bedrijven en instellingen en om concrete afspraken hoe de pot voor het persoonlijke ontwikkelbudget voor training en scholing wordt gevuld. Het beroepsonderwijs moet een scholingsaanbod ontwikkelen dat goed aansluit op de behoefte van de werkvloer.
41. **Transitievergoedingen** worden gebruikt waarvoor ze bedoeld zijn, te weten de transitie van werk naar werk. Daarom moeten ze worden gestort in het persoonlijk ontwikkelbudget van werkenden. Dit budget kunnen werkneemers gebruiken voor omscholing, verdieping en begeleiding.
42. MBO-instellingen hebben nu al een belangrijke rol in om- en bijscholing. Hogescholen en universiteiten moeten zich daar de komende jaren ook op gaan richten.
43. **Scholingsvouchers** van het UWV/gemeenten kunnen gericht worden ingezet als het persoonlijk ontwikkelbudget niet toereikend is.
44. Samen met de bibliotheken en maatschappelijke organisaties geven we een (financiële) impuls aan de aanpak van **laaggeletterdheid en verbeteren van digitale vaardigheden** onder volwassenen, van alle leeftijden.

10. TOEGANKELIJKE GEZONDHEIDSZORG



10. TOEGANKELIJKE GEZONDHEIDSZORG

We willen een gezondheidsstelsel waarin de mens centraal staat, er voldoende handen aan het bed zijn en marktwerking wordt tegengegaan. Mensen moeten zo lang mogelijk eigen regie en zelfstandigheid houden. Om dat waar te maken hebben mensen zelfzorgvermogen, een sociaal netwerk, inkomen en mobiliteit nodig. Oude waarden als Noaberschap en mienskip moeten in ere worden hersteld, op het platteland maar ook in de stad. We zien gezondheidszorg niet alleen als kostenpost, maar ook als bijdrage aan de kwaliteit van leven en het levensplezier van mensen.

HOOFPUNTEN:

1. Voorwaarden scheppen voor een toegankelijke en betaalbare gezondheidszorg voor jong en oud.
2. Beperken van het eigen risico tot circa € 50 per behandeling, zodat behandeling niet direct het volledige eigen risico opslokt.
3. Terugdringen van marktwerking in de zorg.
4. Ruimte voor de zorgverlener en minder bureaucratie.
5. Prioriteit aan preventie en zorg voor chronisch zieken.
6. Solidariteit via premies en belastingen, zodat goede zorg toegankelijk is en blijft voor arm en rijk, ziek en gezond, jong en oud.

PREVENTIE MOET BELANGRIJKER WORDEN

Voorkomen is beter dan genezen. Een goede gezondheid begint met preventie en daar zijn we met zijn allen verantwoordelijk voor. Veel (chronische) gezondheidsproblemen hebben maatschappelijke oorzaken, bijvoorbeeld armoede, schulden en gebrekkige huisvesting. Meer bestaanszekerheid is dus ook positief voor de gezondheid. Preventie heeft ook betrekking op waar en hoe mensen leven en of ze mee kunnen doen in de samenleving.

1. We willen investeren in preventie voor alle mensen in Nederland, maar willen extra aandacht voor preventie voor burgers in regio's en steden waar veel mensen met een lage sociaaleconomische status wonen.
2. We streven naar gezondheid in alle beleidsdomeinen. Dit betekent concreet dat alle sectoren (en niet alleen de gezondheidszorg) moeten samenwerken om de gezondheid te verbeteren.
3. We willen een stevige positionering van het sport- en beweegbeleid, door sport te verbinden met (jeugd)zorg, onderwijs, het bevorderen van het sociale netwerk (tegen eenzaamheid) en het voorkomen van arbeidsongeschiktheid. Fitte en mentaal gezonde Nederlanders zijn van groot belang voor de samenleving. Dit vergt een betere samenwerking, een meerjarenvisie en structurele aandacht voor het beweegbeleid.

4. Al op **jonge leeftijd** moet geïnvesteerd worden in de juiste voeding, mentale gezondheid, goede mondhygiëne, sport en bewegen, het tegengaan van alcohol-, drugs- en tabaksgebruik, een veilig (t)huis en inkomenszekerheid. Met elkaar zullen we ons als samenleving verantwoordelijk moeten voelen voor een gezonde leefstijl van de jeugd, zeker waar het gaat over drank, drugs en mentale weerbaarheid.
5. We kiezen ervoor om bepaalde reclames die verleiden tot kopen op afbetaling, gokken en ongezond eten zoveel mogelijk te beperken. Ook willen we **gezonde voeding** relatief betaalbaarder maken, door ongezonde producten zoals suikerhoudende dranken zwaarder te belasten. Ongezonde producten op scholen (in kantines en via verkoopautomaten) moeten vervangen worden door een gezond aanbod. We streven naar afspraken met supermarkten over het aanbieden van gezonde producten in het assortiment, reclames en aanbiedingen.
6. Om de volksgezondheid te verbeteren moeten levensmiddelenfabrikanten worden aangezet om het zoutgehalte in voedsel te verminderen en burgers worden gestimuleerd tot **gezondere keuzes**. Daarmee verkleinen we het risico op nierschade en hart- en vaatziekten, en dragen we bij aan een gezondere samenleving.
7. We streven naar een **rookvrije generatie** in 2030 door extra maatregelen, zoals het zo snel mogelijk beperken van verkooppunten (ook voor vapes) en tabaksspeciaalzaken.
8. We zetten in op een ambitieus **sportbeleid**. Er komt een nationaal programma om sport en bewegen te stimuleren. Onze doelstelling is dat elke jongere en volwassene deelneemt aan sport en in beweging komt, met welke sport of beweging dan ook. Gemeenten en lokale organisaties krijgen middelen om het lokale sportaanbod te bevorderen en kinderen laagdrempelig kennis laten maken met sport en bewegen. In het bijzonder besteden we ook aandacht aan de gehandicaptsport en aan goede faciliteiten voor sporttalenten.
9. We willen voor iedereen met een beperking een **volwaardige deelname aan de samenleving** bereiken door het realiseren van passende woningen, vervoer en kansen voor werk- en dagbesteding.

TOEGANKELIJKE EN BESCHIKBARE ZORG VOOR IEDEREEN IN ELKE REGIO

Iedereen heeft recht op toegankelijke, beschikbare en betaalbare zorg, ongeacht inkomen of de regio waar iemand woont.

10. We keren ons tegen de tendens van steeds verdere concentratie en schaalvergroting in de zorg waardoor systemen leidend zijn in plaats van de **menselijke maat**. Daar passen nieuwe burgerinitiatieven bij, zoals zorgcoöperaties die geleid worden door burgers en gebruikers en niet door financiers en professionele zorgverleners. Elk jaar krijgen 130.000 mensen de diagnose kanker. IPSO huizen moeten structureel onderdeel worden van het zorgsysteem, zodat mensen met kanker en hun naasten toegang hebben tot laagdrempelige ondersteuning.
11. Niet-complexe ziekenhuiszorg zoals de meeste spoedeisende hulp, verloskunde en poliklinieken kan het meest doelmatig op **regionale schaal** worden georganiseerd. We zetten ons daarom in voor het behoud van streekziekenhuizen. Waar nodig passen we de financiering aan op de beschikbaarheid van regionale acute zorgvoorzieningen. Voor topklinische laagfrequente behandelingen kan centralisatie verdedigbaar zijn.
12. **Familie en vrijwilligers** zijn essentieel om de gezondheidszorg toekomstbestendig te maken. Dit vraagt om flexibiliteit in de arbeidsrelatie tussen werkgever en werknemer. We pleiten daarnaast voor het verlengen van het wettelijk recht op langdurig mantelzorgverlof, waarbij ook aandacht is voor de uitvoerbaarheid voor werkgevers.
13. Het moet makkelijker worden om ouderen dicht bij hun volwassen kinderen te laten wonen door **tijdelijke woonunits** te plaatsen. Dit mag geen gevolgen hebben voor de uitkering. De bekendheid over voorzieningen voor hulp bij **mantelzorg** moet beter, zodat meer mantelzorgers ook daadwerkelijk hulp en ondersteuning krijgen.

- 14.** Bestaanszekerheid betekent zorg voor iedereen, ook voor **onverzekerde patiënten zoals** dak- en thuislozen of uitgeprocedeerde asielzoekers. We willen de toegang tot zorg verbeteren en het aantal onverzekerden actief terugdringen.
- 15.** Het **eigen risico** mag de toegang tot de zorg niet belemmeren. In plaats van een halvering van het eigen risico in de zorgverzekering kiezen we voor een beperkte eigen bijdrage van € 50 per behandeling met een maximum van € 385. Iemand met bijvoorbeeld astma, die weet dat hij/zij jaarlijks maar één keer naar de dokter hoeft, hoeft dan niet bij één behandeling direct zijn volledige eigen risico te betalen. We houden vast aan de uitvoering van het zorgakkoord (AZWA) en investeren in het opleiden van personeel. We draaien de afschaffing van de tegemoetkoming voor arbeidsongeschikten terug en beperken de stapeling van zorgkosten voor chronisch zieken.
- 16.** We werken toe naar een eerstelijnszorgstelsel dat georganiseerd is rond gezondheidscentra in de wijk, waarbij huisartsenzorg, (wijk)verpleegkundigen, ambulante ggz, consultatiebureau, buurtteam en andere disciplines **onder één dak** samenwerken. Dit zal in samenhang met het gemeentelijk sociaal domein gerealiseerd moeten worden.
- 17.** Onderzoek naar de oorzaken en effectieve behandeling van **long-covid** moet worden voortgezet. Er moet ook betere toegang tot zorg zijn voor deze patiënten en we willen richtlijnen die verzekeringsartsen van het UWV ondersteunen bij de beoordelingen van arbeidsongeschiktheid.

OUDERENZORG

Nederland vergrijst; de levensverwachting neemt toe en de meeste ouderen worden gelukkig relatief gezond oud. Ouderen dragen op veel gebieden actief bij. Als mantelzorgers en vrijwilligers zijn zij het cement van onze samenleving.

- 18.** In de ouderenzorg hanteren we als uitgangspunt dat mensen zo lang mogelijk **zelfstandig wonen** en de regie over hun leven houden. Hiervoor moeten eerstelijnszorg en thuiszorg goed geregeld worden. We steunen burgerinitiatieven om woonzorgvormen te realiseren in de eigen wijk en dorpen. Er moet een landelijke investeringsfaciliteit komen voor zulke burgerinitiatieven als zij de financiering moeilijk rondkrijgen.
- 19.** We willen dat de komende jaren substantieel meer betaalbare levensloopbestendige en meer zorgwoningen komen. Ook huur en servicekosten van zorgvilla's zullen betaalbaar moeten zijn en onder de huurwet moeten vallen.
- 20.** We willen verpleeghuizen weer de mogelijkheid bieden om **meer bedden** vanuit de Wet langdurige zorg (Wlz) aan te bieden. De groei zal moeten aansluiten op de demografische ontwikkelingen.

MENTAAL WELZIJN

Mentale gezondheid is een opgave voor de hele maatschappij. We willen bouwen aan een samenleving waarin we meer naar elkaar omkijken. De toegang tot geestelijke gezondheidszorg (ggz) is slecht geregeld. Mensen met een eenvoudige hulpvraag worden vaak nog wel relatief snel geholpen, terwijl mensen met complexe problemen lang moeten wachten of zelfs geweigerd worden. Er zijn lange wachtlijsten. Tijdens die wachtijd worden de bestaande problemen alleen maar erger.

- 21.** Er is brede aandacht in de samenleving nodig voor **mentale problemen** onder tieners en jongvolwassenen en voor eenzaamheid onder ouderen.
- 22.** Door sneller vast te stellen wie zorg nodig heeft en wie niet, kunnen wachtlijsten afnemen. Er moet direct een **juiste beoordeling van de hulpvraag** plaatsvinden. Ernstige psychiatrische aandoeningen met veel impact voor patiënt en samenleving krijgen prioriteit.

- 23.** Grote ggz-instellingen moeten de **menselijke maat** terugbrengen door hun zorg weer kleinschalig te organiseren en ook langdurige zorg te bieden. De uitvoering van de Wet Verplichte ggz brengt te veel administratieve lasten met zich mee; deze lastendruk moet omlaag.
- 24.** De complexe **geestelijke gezondheidszorg** is verschraald en staat sterk onder druk; lange wachtlijsten en wisselende zorgverleners dragen niet bij tot herstel. De lichte geestelijke gezondheidszorg zal minder langdurig moeten om ruimte te maken voor de complexe zorg. Mensen met complexe en/of gestapelde psychiatrische problemen worden met voorrang geholpen. Hiervoor komt stabiele en voorspelbare financiering voor de specialistische ggz, waarbij zorg minder versnipperd wordt aangeboden. Hierdoor kunnen hulpverleners, indien nodig, langdurig complexe zorg bieden met een waakvlamfunctie. We pleiten voor een betere crisiszorg in de ggz door deze beter bereikbaar te maken.
- 25.** Tegelijk investeren we in toegankelijke en tijdige hulp bij lichtere problematiek, zodat klachten niet onnodig verergeren. Daarbij maken we duidelijker onderscheid in welke hulp nodig is: niet elke mentale worsteling vraagt om professionele zorg. We stimuleren normalisering, eigen veerkracht en ondersteuning in het sociaal domein en zetten in op demedicaliseren waar dat passend is.
- 26.** Tegelijk kiezen we voor oplossingen waarbij duidelijk wordt dat niet elke mentale worsteling vraagt om professionele zorg. **De zorg kan niet alles oplossen.** Ongemak hoort bij het leven en geluk is niet maakbaar. We stimuleren eigen veerkracht, ondersteuning in het sociaal domein en minder medicalisering waar dat kan.
- 27.** In alle regio's worden mentale gezondheidsnetwerken ingericht, zodat mensen snel en effectief op de juiste plek komen. We willen de zorgplicht versterken zodat instellingen geen complexe zorg kunnen weigeren.
- 28.** **Kraamzorg** blijft behouden en salarissen worden marktconform gemaakt vanuit het budget wijkverpleging.

PASSENDE ZORG

Veel zorgaanbieders worden nu vooral betaald voor het volume van behandelingen. We willen juist toe naar passende zorg. Sommige behandelingen of diagnostiek zijn weinig zinvol. We willen patiënten geen zorg onthouden, maar vinden wel dat patiënten, naasten en betrokken professionals het gesprek moeten aangaan over wel of niet (door)behandelen.

- 29.** Om **passende zorg** te geven moet de prikkel tot behandelen minder worden. De tijd die wordt uitgetrokken om met de patiënt behandel- en diagnostiekgrenzen te bespreken, moet worden beloond. Financieel kan passende zorg nadelig zijn voor zorgaanbieders omdat minder behandelingen geven ook minder inkomsten betekent. Van die perverse prikkel willen we af: zorgaanbieders moeten juist beloond worden als zij minder diagnosticeren en behandelen. Regionale afspraken zijn daarvoor nodig, onder leiding van de Nederlandse Zorgautoriteit (NZa).
- 30.** Bij passende zorg hoort ook de **de-medicalisering**. Bij medicijngebruik geven we de apotheker meer ruimte voor gesprekken over afbouw of stoppen van medicatie. Om kosten te besparen en vanwege duurzaamheid mag de apotheek weer medicijnen en zorgmaterialen terugnemen om aan andere patiënten te verstrekken.
- 31.** Voor innovaties die de zorg aantoonbaar kwalitatief verbeteren en goedkoper maken moet sneller structurele financiering komen. Goede ICT en technologie moeten ruim baan krijgen, waarbij duidelijk moet zijn wie deze ICT-voorzieningen en technologie finanziert. Belangrijk is dat de eindgebruiker, de patiënt en/of zorgprofessional, wordt betrokken bij de ontwikkeling van innovaties. Daarbij moet de beveiliging van de ICT-voorziening optimaal zijn.

JEUGDZORG

Nieuw Sociaal Contract staat voor een overheid die kinderen en gezinnen beschermt vanuit nabijheid, vertrouwen en menselijkheid. Het huidige systeem helpt ouders en kinderen onvoldoende en maakt de problemen soms zelfs erger. We willen het jeugdstelsel hervormen, met focus op stabiliteit, eenvoud en herstel. Het is in onze ogen van groot belang om het boemerangbeleid te doorbreken.

- 32.** We volgen kritieken van de Raad van State, de Algemene Rekenkamer en Commissie-Van Ark op de gepresenteerde 'Hervormingsagenda Jeugd'. We willen fundamentele aspecten van het jeugdzorgstelsel opnieuw bezien: wie is waarvoor verantwoordelijk, welke bevoegdheden zijn nodig en hoe wordt de zorg betaald? Onze prioriteit is om wettelijk vast te leggen waarop een kind met een jeugdbeschermingsmaatregel minimaal recht heeft. We steunen het Toekomstscenario kind- en gezinsbescherming.
- 33.** We moeten uithuisplaatsingen zo veel mogelijk voorkomen en een betere jeugd- en rechtsbescherming realiseren. Ook commissie-Hamer heeft laten zien welke schrijnende gevolgen uithuisplaatsingen hebben gehad. We willen ons richten op gezinsgerichte wijkteams die samenwerken met huisvesting, onderwijs en schulddienstverlening. Gemeenten krijgen een wettelijke opdracht om uithuisplaatsingen te voorkomen.
- 34.** Het welzijn van het kind dient het uitgangspunt te zijn en niet de bestuurlijke modellen en systemen. Het toezicht door de Inspectie (IGJ) en het interbestuurlijk toezicht moeten effectiever gemaakt worden en voldoen aan duidelijke en heldere kwaliteitseisen.
- 35.** De stem van het kind moet worden gehoord en meegegewogen in alle besluiten die over het kind en het gezin gaan. Om te komen tot afspraken die aansluiten bij de dagelijkse praktijk, is actieve betrokkenheid van kinderen, jongeren en hun omgeving en samenwerking met het werkveld en lokale overheden cruciaal. De juridische positie van het kind wordt versterkt.
- 36.** Er moet een einde komen aan het doorplaatsen van kinderen in de jeugdzorg. Kinderen hebben stabiliteit nodig. Beperk daarom de hulp tot drie vormen: pleegzorg, gezinshuizen en kleinschalige woonvormen. De relatiecontinuïteit moet worden verankerd in de wet: maximaal één verplaatsing zonder rechterlijke toets. Kinderen horen het recht te hebben op een vaste plek en een stabiele begeleider.
- 37.** Binnen gezinnen is vaak sprake van meerdere en complexe problemen. Hulpverlening is pas effectief als het probleem ook integraal door één hulpverleningsinstantie met regie wordt aangepakt. Deskundige beoordeling van de hulpvraag door een professional zoals een gedragswetenschapper of psychiater is van belang om samen met het gezin te komen tot de juiste zorg op de juiste plek.
- 38.** De noodzakelijke transformatie van (hoog) specialistische jeugdzorg naar zo ambulant mogelijke zorg vergt langdurig (financieel) commitment van gemeenten. Landelijke sturing op dit proces is nodig om deze transitie kans van slagen te geven. De huidige versnipperde inkoop leidt tot hoge uitvoeringskosten. Provinciale inkoop heeft onze voorkeur boven gemeentelijke of regionale inkoop; deze keuze is onderdeel van de gewenste bezinning op de verdeling van verantwoordelijkheden en democratische controle.
- 39.** Voor een kleine groep kinderen en jongeren is het soms tijdelijk niet mogelijk om thuis te wonen. We vinden het belangrijk dat er voldoende kleinschalige voorzieningen vorhanden zijn, zoals gezinshuizen of pleeggezinnen, om kinderen en jongeren een tijdelijk thuis te kunnen bieden. Uitgangspunt moet zijn dat het kind opgevangen wordt in de buurt van het eigen gezin, dat het kind wordt gehoord en dat zijn of haar belangen worden meegegewogen. Verder willen we een versnelde afbouw van gesloten jeugdzorg.
- 40.** Jeugdzorg kan worden verlengd tot minimaal 23 jaar en langer indien nodig. Hiermee halen we de harde knip van 18 jaar uit de Jeugdwet. Het begeleidingsprogramma 'Zelfstandig, maar niet alleen' moet voor jongeren in overgangsfase worden gestart.

ZORG VOOR MENSEN IS GEEN MARKT

We willen een solidair systeem voor zorgverzekeringen. We maken ons zorgen over de financiële prikkels in de zorg die concurrentie aanwakkeren en die samenwerking en passende zorg belemmeren. De zorgverzekeraar heeft een dienende rol en mag niet op de stoel van de zorgprofessional zitten. Het oordeel van de arts/verpleegkundige is leidend.

- 41.** We hechten zeer aan het behoud van **solidariteit** in de bekostiging van de gezondheidszorg via premies en belastingen, zodat goede zorg bereikbaar en betaalbaar is en blijft voor jong en oud, arm en rijk, ziek en gezond.
- 42.** **Jaarlijkse tandartscontrole komt in het basispakket.** Bezien wordt of de maximum tandartstarieven verlaagd kunnen worden. We zoeken een manier om de toegang tot anticonceptie drempelloos te maken. De eigen bijdrage voor kraamzorg wordt afgeschaft. Daarnaast wordt bekeken welke niet bewezen zorg uit het basispakket gehaald kan worden.
- 43.** We willen de groeiende greep van **commerciële investeerders** op huisartsenpraktijken, tandartspraktijken, apotheken, verpleeghuizen, fysiotherapieketens en privéklinieken terugdringen.
- 44.** Voor een verzekerde is het op dit moment vaak volstrekt onduidelijk welke zorg gecontracteerd is onder een **natura of combinatiepolis**. Voor 1 december van het jaar voorafgaand aan het verzekeringsjaar moet de verzekeraar duidelijk maken welke zorgaanbieders gecontracteerd zijn en hoeveel de verzekerde zelf moet betalen bij de keuze voor een niet-gecontracteerde aanbieder. De toezichthouder ziet er scherp op toe dat er in elke regio voldoende zorg gecontracteerd is en dat duidelijk is waar iemand terechtkan voor een second opinion.
- 45.** We stimuleren dat **medisch specialisten** in loondienst komen. De toetsing aan Wet normering topinkomens (WNT) geldt voor iedereen in de zorg.
- 46.** We bouwen voort op het Integraal Zorgakkoord (IZA) en het Aanvullend Zorg en Welzijnsakkoord (AZWA). We ondersteunen dat er een regionaal **samenhangend zorgaanbod komt**, waarbij zorgaanbieders, zorgverzekeraars, welzijnswerk en overheden bindende afspraken maken over de toegankelijkheid, beschikbaarheid en betaalbaarheid. Bij regionale afspraken moeten ook de langdurige zorg en gehandicaptenzorg betrokken worden.
- 47.** Mensen mogen niet klem komen te zitten tussen 'zorgproducten'. Cliënten en patiënten mogen geen last hebben van de **bureaucratische schotten** in de organisatie en financiering van de zorg. Zorgaanbieders bieden daarom integraal zorg aan, over de grenzen van de verschillende wetten en financieringsbronnen heen. Samen organiseren zij een knooppunt waar alle woon- en zorgvragen uit de regio voor jeugd en volwassenen bij elkaar komen. Dit ongeacht of het gaat om uit- en instroom vanuit psychiatrie, forensische zorg, verslavingszorg of beschermd wonen.
- 48.** We willen het **geneesmiddelenkort** drastisch terugdringen, met voorrang voor kwetsbare patiënten als kinderen en chronisch zieken. Daarvoor maken we ons minder afhankelijk van de mondiale markt en zetten we in op meer productie en strategische voorraden binnen Europa. We willen het preferentiebeleid grondig herzien.
- 49.** We geven apothekers meer professionele autonomie om de tekorten tegen te gaan. Ook stellen we scherpe voorwaarden voor het toelaten en het gebruik van nieuwe, dure geneesmiddelen. We gaan Europees samenwerken om dure medicijnen in te kopen zodat we onze marktmacht verstevigen en lagere prijzen kunnen bedingen.

RUIMTE VOOR DE ZORGPROFESSIONAL, MINDER BUREAUCRATIE

Het tekort aan zorgprofessionals in de directe zorg zal de komende jaren alleen maar toenemen. Door de bureaucratie drastisch terug te dringen, willen we onze zorgprofessionals minder buiten de directe zorg laten werken en hen juist meer ruimte geven om bezig te zijn met waar hun hart ligt: de echte zorg aan het bed.

50. Bij nieuw overheidsbeleid op het gebied van zorg wordt voortaan structureel getoetst hoeveel **regeldruk** nieuwe wet- en regelgeving veroorzaakt. Daarmee bouwen we voort op het Aanvullend Zorg en Welzijnsakkoord (AZWA), maar leggen we de lat hoger: ons doel is om de zorgbureaucratie in vijf jaar tijd te halveren, conform de aanbevelingen van de Raad voor Volksgezondheid en Samenleving in het rapport 'Is dit wel verantwoord?' (2023).
51. **Registraties** moeten krachtig worden verminderd of gestopt, te beginnen met de kwaliteitskeurmerken en accreditaties. Hiervoor wordt een deskundige commissie met doorzettingsmacht aangesteld. Ook komt er meer aansturing om uniformiteit van formulieren, kwaliteitsuitvragen en aanbestedingen bij gemeenten en zorgverzekeraars te realiseren. We zijn kritisch over informatieaanvragen van de Nederlandse Zorgautoriteit waarbij zorgverleners hun beroepsgeheim moeten doorbreken.
52. We willen een landelijk, veilig en toegankelijk **patiëntendossier** voor iedere zorgverlener, altijd beschikbaar, met toestemming van de patiënt. Zo voorkomen we dubbel werk, fouten en onnodige vertraging. De koppeling van patiëntgegevens moeten optimaal beveiligd worden tegen cyberaanvallen. Terughoudend zijn we bij opvraag van patiëntgegevens door instanties zoals de Nederlandse Zorgautoriteit.
53. Door middel van inzet van opleidingsfondsen en het persoonlijk ontwikkelbudget stimuleren we **zij instroom en herintreders** in de zorg. De drempel om in te stromen moet lager worden door meer gebruik te maken van deelcertificaten en vrijstellingen vanwege kennis en ervaring op andere gebieden. Ook willen we een eenvoudiger erkenning van buitenlandse diploma's en een betere begeleiding van statushouders naar de zorg.
54. De uitstroom van zorgmedewerkers naar **flexarbeid** wordt ontmoedigd door het opvolgen van de aanbevelingen van de commissie-Borstlap. Arbeidscontracten moeten weer de norm worden. Flexwerkers worden ook in de zorg louter voor 'piek en ziek' ingezet.
55. Zorgfuncties komen in de **top 10 schaarste-profielen** van het UWV. Een opleiding tot een functie uit die top 10 mag tijdens een WW-uitkering of met behoud van bijstand gevuld worden, waarbij de sollicitatieplicht wordt opgeschort.
56. Zorg- en welzijnsaanbieders en de regio's worden ondersteund bij **goed werkgeverschap en werkplezier** om personeel te behouden. Bijvoorbeeld door meer te investeren in bij- en nascholing van medewerkers in lage functiegroepen, ziekteverzuim te verminderen, instroom te verbeteren en meer uren te bieden, met name voor de schaarse beroepen zoals verpleegkundigen en verzorgenden. Daarnaast moet aandacht zijn voor goede primaire en secundaire arbeidsvoorraarden.
57. Het grootste deel van het **opleidingsbudget** in ziekenhuizen gaat naar medisch specialisten. Die scheve verdeling moet rechtgezet worden: verpleegkundigen en verzorgenden aan het bed verdienen ook een goed opleidingsbudget om hen te behouden en te versterken.
58. Om zorgmedewerkers te behouden investeren we in **vervolgopleidingen** die hen helpen doorgroeien binnen hun werk. Zo krijgen zij meer kansen en toekomstperspectief en blijven zij verbonden met de werkgever en behouden voor de zorg.

MEDISCHE ETHIEK

Het maatschappelijke en politieke debat over medische ethiek en over beginnend en eindigend leven moet met de grootst mogelijke zorgvuldigheid worden gevoerd. Deze debatten horen juist thuis in het politieke en maatschappelijke domein, en mogen niet uitsluitend worden overgelaten aan onderzoekers en experts.

59. We investeren in de kennis van zorgprofessionals over het tijdig spreken met de patiënt en de familie over wensen nabij het levens einde zoals het stoppen van levensverlengende behandeling, palliatieve zorg, palliatieve sedatie en euthanasie. Ook willen we **hospices** en terminale thuiszorg voldoende financiering bieden.
60. We handhaven de huidige wetgeving rondom **abortus**. Abortus moet veilig en legaal zijn, en moet zoveel mogelijk worden voorkomen door goede voorlichting, goede toegang tot zorg en het vrij verkrijgbaar zijn van anticonceptie.
61. We handhaven de huidige wetgeving rondom **euthanasie** in Nederland bij uitzichtloos en ondraaglijk lijden. We pleiten voor een moratorium op euthanasie en hulp bij zelfdoding bij psychisch lijden onder de 30 jaar. Voordat verdere stappen worden gezet, is meer duidelijkheid nodig over hoe wilbekwaamheid en de uitzichtloosheid van psychisch lijden bij mensen moet worden beoordeeld. Verder zijn we terughoudend en bezorgd over euthanasie bij wilsonbekwame mensen. We steunen de Wet voltooid leven niet.
62. We hebben oog voor de worsteling die jongeren kunnen hebben met **identiteit en gender**. Er moet een laagdrempelig aanbod zijn waar zij terechtkunnen voor een goed gesprek, advies en hulp. We vinden het goed dat medische transitie voor mensen met genderdysforie mogelijk is, maar zijn tegen de verruiming van de Transgenderwet die de deskundigenverklaring schrapte en de leeftijds grens verlaagt naar onder de 16 jaar.
63. We zijn tegen alle vormen van **commercieel draagmoederschap**, inclusief het bemiddelen of het aanbieden van buitenlandse diensten. We zijn tegen de verruiming van de mogelijkheden voor draagmoederschap.
64. De ontwikkeling van **medische technologie** roept nieuwe ethische dilemma's op rond onder meer embryoselectie en de aanpassing van DNA. We willen een verbod op reproductieve inzet van kunstmatige geslachtscellen (*in vitro* gametogenese). We willen een uitgebreider verbod op het bemiddelen van diensten voor niet-medische inzet van IVF om het geslacht en andere kenmerken van een kind te kunnen selecteren. We zijn principieel tegen aanpassingen van het menselijk erfelijke materiaal waarbij deze aanpassingen ook worden doorgegeven aan volgende generaties (de zogeheten kiembaanmodificatie). We zijn tegen het tot stand brengen van embryo's voor onderzoek en tegen uitbreiding van de inzet van preimplantatie genetische tests.

11. ONZE FYSIEKE LEEFOMGEVING



11. ONZE FYSIEKE LEEFOMGEVING

Nederland komt tot bloei als mensen zich hier thuis voelen door hun taal, traditie en landschap. De overheid moet ons land bewoonbaar en leefbaar houden. Nieuw Sociaal Contract wil dat energie betaalbaar en betrouwbaar blijft. Voor huishoudens en bedrijven. Door kortzichtig regeringsbeleid in het verleden is verstopping op het net ontstaan. Dit veroorzaakt vertragingen in de bouw en de verduurzaming en soms zelfs stroomuitval. Kernenergie is onmisbaar als schone en betrouwbare bron in de energiemix van de toekomst. We steunen de ambitie om op termijn klimaatneutraal en energie-onafhankelijk te worden.

HOOFDPUNTEN:

1. Ruimtelijke keuzes maken: niet alles kan meer overal.
2. Oplossen van stikstofprobleem door aanpak van modellenwerkelijkheid en verminderen van uitstoot.
3. Goed verdienmodel hebben voor jonge boeren.
4. Verantwoordelijkheid nemen voor het terugdringen van CO₂-uitstoot en andere uitstoot die de gezondheid en het milieu schaden.
5. Rekening houden met schadelijke effecten van uw gedrag op anderen en de omgeving.

VOEDSELZKERHEID

Voedselzekerheid vraagt om voldoende ruimte om gewassen te telen en dieren te houden. Het vraagt om bevlogen boeren, tuinders en vissers die elke dag weer hard werken om gezond en veilig voedsel te produceren. Overheid en banken hebben de schaalvergroting, innovatie en mechanisering in de sector jarenlang gestimuleerd. De beschikbaarheid van voldoende voedsel tegen een redelijke prijs stond centraal. Nu we aanlopen tegen de grenzen van de groei moet er een nieuw en helder toekomstperspectief worden geboden dat de sector voldoende zekerheid geeft.

1. We zien een belangrijke, blijvende rol weggelegd voor de vruchtbare Nederlandse delta om voedsel te produceren. Voor de akkerbouw en veeteelt wijzen we daarom geschikte gronden aan als agrarische hoofdstructuur. In dit gebied wordt landbouwgrond beschermd en krijgen innovatieve gezinsbedrijven ruimte om duurzaam te produceren voor de nationale en internationale markt. We willen de unieke mondiale kennispositie van Nederland op het gebied van agrofood benutten en uitbouwen om onze rol als producent van veilig, gezond en duurzaam voedsel verder te versterken. Verder willen we landbouwgrond bestemmen voor maatschappelijke landbouw, met minder dieren en meer ruimte voor natuurherstel. Boeren ontvangen hiervoor een vaste vergoeding.

2. We willen jonge boeren die het bedrijf van hun ouders willen overnemen duidelijkheid en perspectief bieden. De basis is een **goed verdienmodel**. Dat begint ermee dat boeren en tuinders een eerlijke prijs ontvangen voor hun product. Daarom zijn langjarige afspraken nodig die financiële zekerheid bieden, met name voor agrarisch natuurbeheer en 'groene en blauwe diensten' die een bijdrage leveren aan waterbeheer, landschap, cultuurhistorie of recreatief medegebruik. We blijven ruimte bieden aan innovatie en ondernemerschap van boeren zelf. De overheid onthoudt zich van gedetailleerde voorschriften over de bedrijfsvoering, zoals ten aanzien van het voerbeleid en de oogstperiode.
3. In de **veeteelt** zetten we verdere stappen richting een toekomstbestendige landbouw, die meer in evenwicht is met de omgeving. De hoeveelheid vee moet beter afgestemd worden op de milieugebruksruimte en de beschikbare grond in Nederland. We kiezen voor een meer grondgebonden melkveehouderij die op regionaal niveau zo veel mogelijk circulair is en de drager is van ons weidelandschap. De omvang van de melkveestapel zal iets kleiner worden dan nu het geval is, maar zal ruimte geven voor jonge boeren om hun bedrijf duurzaam te ontwikkelen. Voor intensieve varkens-, geiten-, kalver- en kippenhouderij zal minder ruimte zijn, vanwege de grootschalige import van veevoer en afvoer van mest. Ook deze sectoren zullen meer grondgebonden en circulair moeten worden, meer moeten bijdragen aan biodiversiteit, landschap en dierenwelzijn en aan vermindering van risico's voor de volksgezondheid. In het opkoopbeleid wordt de focus verlegd naar de intensieve veehouderij in de concentratiegebieden. Er komen geen nieuwe vergunningen voor megastallen.
4. In de **akkerbouw** is duurzaam bodemgebruik leidend. We steunen de sector bij innovaties om met minder water, energie, meststoffen en gewasbeschermingsmiddelen een goede productie te halen. Ook stimuleren we de teelt en toepassing van plantaardig eiwit en vezelgewassen in eigen land. Dit levert grondstoffen op voor onder meer de bouw en de textielsector, en een nieuw verdienmodel voor de landbouw.
5. De **tuinbouw en siernteelt** in Nederland zijn van economische betekenis. De al ingeslagen weg van verduurzaming moet voortgezet worden. De siernteelt moet de komende jaren stevige stappen zetten op het terugdringen van pesticidengebruik en deze vervangen door middelen die vriendelijker zijn voor insecten en minder risico voor de volksgezondheid opleveren.
6. We bevorderen dat er in de keten afspraken worden gemaakt over **een betere toegang van consumenten tot biologische en streekproducten**. De voorwaarden waaraan boeren moeten voldoen om hun producten op eigen erf te verkopen moeten worden versoepeld.
7. De overheid geeft in eigen restaurants en bij het inhuren van catering het **goede voorbeeld** door te kiezen voor duurzaam en regionaal geproduceerd voedsel.
8. Nederland moet op EU-niveau streven naar een aanscherping van de eisen met betrekking tot **dierenwelzijn**, veilige stallinrichting, voorkomen van dierziekten en transport van dieren, zodat in de gehele EU een diervriendelijker en duurzamere veehouderij ontstaat. We streven op EU-niveau naar meer natuurlijke gewasbeschermingsmiddelen en een verdere vermindering van antibioticagebruik bij dieren.
9. De Noordzee is een grote voedselbron voor **schaal- en schelpdieren en vis**. Om ook in de toekomst te kunnen blijven vissen, is een goede balans met de natuur belangrijk. We zetten in op het verminderen van bijvangst, handhaven quota voor commerciële soorten en zetten ons in voor quota voor nieuwe commerciële soorten zoals de sepia zodat vissen ook voor latere generaties mogelijk blijft. We steunen de visserijsector bij het toekomstbestendig maken van de vloot en bij het toewerken naar een duurzaam verdienmodel. We zullen ons op Europees niveau inzetten voor het vissen met puls.

AANPAK STIKSTOFCRISIS

De stikstofcrisis verlamt Nederland. De broodnodige doorbraak laat nog steeds op zich wachten. De stikstofuitstoot moet omlaag door beleid dat zich op alle sectoren richt, een gebiedsgerichte aanpak en meer ruimte bij doelsturing. Tegelijkertijd willen we stoppen met de aanpak die volledig leunt op rekenmodellen. Activiteiten met de geringste stikstofuitstoot krijgen nu vaak geen vergunning meer vanwege de modelmatige detailsturing in Nederland. Dit heeft een desastreus effect op agrarische bedrijven en op mensen in het landelijke gebied.

- 10.** De uitstoot van stikstof moet significant zijn teruggedrongen in 2035. Alle sectoren – industrie, verkeer, zee- en luchtvaart en landbouw – dragen bij aan die doelstelling en nemen maatregelen. De keuze voor een meer grondgebonden landbouw zal een groot effect hebben op het terugdringen van uitstoot in deze sector.
- 11.** We vervangen de normen voor stikstofdepositie in de wet door reductiedoelen voor stikstofuitstoot, waarbij onderscheid wordt gemaakt tussen uitstoot van ammoniak (NH_3) en stikstofoxiden (NO_x). Deze uitstoot wordt gemeten en beperkt bij de bron.
- 12.** We zetten in op een door de wetenschappelijk onderbouwde en juridisch houdbare rekenkundige ondergrens van 1 mol/ha/jaar om de modellenwerkelijkheid aan te pakken en boeren met geringe stikstofuitstoot een toekomst te geven
- 13.** We houden in de wetgeving oog voor de sociaal-economische gevolgen van maatregelen, zoals ook de EU-richtlijn bepaalt. Dit betekent dat bij het afgeven van vergunningen er bestuurlijke speelruimte moet zijn om activiteiten toe te staan die maar weinig stikstof uitstoten.
- 14.** Boeren krijgen meer ruimte om te bepalen hoe zij de uitstootnormen halen, op basis van doelsturing. Boeren die het goed doen, moeten een beloning krijgen. We stoppen met de huidige aanpak en opkoop van piekbelasters die gebaseerd is op het neerslagmodel Aerius. Toekomstige opkoopprogramma's spitsen zich toe op concentratiegebieden, stoppers en verouderde bedrijven. Voor jonge boeren, duurzame boeren en bedrijven moet er een toekomst zijn; zij worden met een transitieplan ondersteund.
- 15.** De legalisering van de PAS-melders en interimmers die al jarenlang in een schijnende positie verkeren, krijgt de hoogste prioriteit. Om de PAS-melders eindelijk te legaliseren en hen rechtszekerheid te geven, passen we het natuurvergunningstelsel fundamenteel aan. We doen dit mede op basis van de praktijk in naburige EU-landen, in het bijzonder Duitsland en Frankrijk. De effecten van stikstof op natuur worden hierin op een meer realistische manier meegenomen.
- 16.** Bij de inspanningen voor natuurbehoud en -herstel laten we ons leiden door onderzoek en monitoring, met een duidelijke rollenscheiding tussen terreinbeheerde, provincie en een onafhankelijke toezichthouder. Hierbij wordt niet alleen naar stikstof gekeken, maar naar de complete actuele staat van de natuur. Aan beheerplannen en natuurdoelanalyses worden wettelijke kwaliteitseisen gesteld.
- 17.** In en rond Natura 2000-gebieden nemen we gebiedsgerichte maatregelen om natuur te behouden of te herstellen. Het rijk maakt in dit kader afspraken met de provincies over agrarisch natuurbeheer, ecosysteemdiensten en het extensiveren of verplaatsen van bedrijven. In een regionaal gebiedsproces wegen we naast doelen op het gebied van stikstof, water, natuur en klimaat ook de leefbaarheid en het perspectief voor de landbouw mee (integrale benadering). We houden rekening met de specifieke problemen in grensgebieden.
- 18.** We faciliteren regionale grondmobiliteit, waarbij we de rechtszekerheid en rechtsbescherming voor grondeigenaren borgen. We zijn tegen gedwongen uitkoop.
- 19.** Er komt een 'right to challenge' voor agrarische collectieven om het beheer van kleinere natuurgebieden over te nemen van beheerders van natuurerreinen.

ENERGIEZKERHEID

Energie-onafhankelijkheid is door de huidige politieke situatie in de wereld belangrijker dan ooit. Sterk stijgende gas- en olieprijzen hebben ons bewust gemaakt van het belang van eigen, betaalbare en duurzame energie. Dat geldt voor onze huishoudens én industrie. Alle sectoren moeten bijdragen aan CO₂-reductie. We blijven ons houden aan de afspraken in het Klimaatakkoord van Parijs en zetten in op een klimaatneutrale economie. Zon, wind, geothermie, groen gas, waterstof en kernenergie zijn daarbij onmisbaar. De overheid moet stevig de regie nemen in de energietransitie, in het belang van inwoners en ondernemers.

- 20.** Ons energienetwerk kan de toenemende vraag naar elektriciteit niet aan. En dat terwijl die vraag van zowel huishoudens als bedrijven door de energietransitie alleen maar zal toenemen. Daarom willen we het **energienetwerk verzwaren**. Op het tempo en de volgorde van investeringen moet meer landelijke en provinciale regie komen. Om de tariefstijging als gevolg van de forse investeringen in netverzwarening voor burgers en bedrijven te beperken, besteden we de opbrengsten van de verkoop van het Duitse deel van Tennet (deels) aan dit doel. Ook kijken we naar de mogelijkheid van gespreide afbetaling (amortisatie), laten we andere landen die onze stroom kopen meebetalen aan het transport en willen we het elektriciteitsnet slim benutten door piek- en dalarieven in te voeren, zodat mensen een prikkel hebben om bijvoorbeeld hun elektrische auto's niet allemaal rond etenstijd op te laden.
- 21.** We letten sterk op een eerlijke verdeling van de kosten van het elektriciteitsnet tussen bedrijven en huishoudens. Huishoudens moeten daarbij zoveel mogelijk worden ontzien, zodat de **energierekening betaalbaar** blijft. Daarom verlagen we de kosten voor huishoudens. Ook subsidies en regelingen voor verduurzaming moeten eenvoudig en toegankelijk zijn, zodat juist de mensen die dit het hardst nodig hebben kunnen investeren in energiebesparing. Zo voorkomen we uitsluiting en versterken we de maatschappelijke impact van de energietransitie
- 22.** De overheid treft de nodige **ruimtelijke reserveringen** voor wind- en zonneparken en waterstofproductie op de Noordzee, kerncentrales, warmte/geothermie en voor waterstof en ammoniak als opslag/drager van energie. Windparken worden op zee niet in ecologisch waardevolle gebieden gebouwd. Ook wordt rekening gehouden met vaarroutes en visserijgebieden. Door ecologische criteria standaard mee te nemen bij (proef)boringen en tenders werken we niet alleen aan het opwekken van duurzame energie, maar ook aan het versterken van de biodiversiteit.
- 23.** Kernenergie levert een onmisbare bijdrage aan een continue en CO₂-vrije energievoorziening. We treffen voorbereidingen voor de bouw van ten minste **vier nieuwe kerncentrales** en verkennen daarnaast actief de mogelijkheden voor Small Modular Reactors (SMR's).
- 24.** Er is een herbezinning nodig op de rol van de overheid in de **productie en distributie** van energie. Dit betreft zowel de gas-en oliewinning als de productie van duurzame energie (zon, wind, waterstof, warmte). We zetten in op wind op zee, indien nodig met de inzet van een contract in voor-en tegenspoed (contracts for difference) om onrendabiliteit tijdelijk te compenseren
- 25.** Het gasverbruik zal de komende jaren geleidelijk dalen. In de overgangsfase moet de overheid **lange termijncontracten** faciliteren voor de import van gas en LNG om de gasprijs te stabiliseren. Daarnaast moeten kleine velden op de Noordzee in exploitatie worden genomen. In of bij de Waddenzee wordt niet geboord. We gaan door met gaswinning in de kleine velden op land, maar het grote Groningerveld blijft dicht. Dit gas komt beschikbaar zodat Nederlandse huishoudens gegarandeerd gas hebben houden. Ook de productie van groen gas moet worden opgeschaald.
- 26.** We stimuleren de toepassing van energieopslag in bijvoorbeeld **batterijen**, op buurtniveau en op bedrijventerreinen. Dit helpt de opstoppingen in het energienet op te lossen.

- 27.** We zijn tegen de aanleg van **zonnevelden** op goede landbouwgronden en in natuurgebieden en tegen grote windparken op land. Zonnepanelen kunnen het best op daken en langs wegen en spoorlijnen worden opgesteld. Bij windturbines op land stellen we een heldere afstandsnorm. We steunen het vormen van lokale energiecoöperaties voor kleinschalige energieopwekking in wijken, dorpen en op bedrijventerreinen.
- 28.** Steeds meer woonwijken worden aangesloten op een **warmtenet**. Omdat energie een basisbehoefte is, moet de overheid invloed houden op tarieven en aanbod. We kiezen voor een laag vast tarief en een hoger variabel tarief, zodat huishoudens grip houden op hun kosten. Warmtenetten moeten grotendeels in publieke handen zijn. Als tarieven toch te hoog dreigen te worden, moet de overheid ingrijpen om betaalbaarheid te garanderen.
- 29.** We stimuleren de toepassing van **biobased grondstoffen** zoals hout en vezels, voor hoogwaardige toepassingen in onder meer de bouw en de chemie. We zijn tegen het verbranden van biomassa om energie op te wekken. We willen daarom geen subsidie voor BECCS of houtige biomassa.
- 30.** Voor de transitie van de industrie, de energiesector, de maritieme sector en de luchtvaart is het **Europese emissiehandelssysteem (ETS)** het beste systeem, waardoor de uitstoot van CO2 een oplopende prijs krijgt. Vanaf 2026 zullen veel vrije rechten vervallen en zal de uitstoot door de industrie snel duurder worden. Hiermee worden ook de belastingkortingen op fossiele brandstoffen deels afgebouwd. Met de opbrengsten kunnen private investeringen in energiebesparing en hernieuwbare energie in eigen land gestimuleerd worden. We willen verdragen heronderhandelen die nu maken dat de vervuilende uitstoot door de luchtvaart en scheepvaart deels is uitgezonderd van belastingen. En we zien erop toe dat deze sectoren de komende jaren volledig onder ETS vallen.
- 31.** Het **afvangen en opslaan** van CO2 (CCS) is een tijdelijke oplossing. Deze mag niet afleiden van de noodzaak om het gebruik van fossiele grondstoffen af te bouwen. We accepteren dat CCS de komende jaren wel onderdeel is van de maatregelen die nodig kunnen zijn om de klimaatdoelen te halen.
- 32.** We beperken de nationale 'koppen' op de Europese aanpak als het gaat om reductiedoelen, tempo, subsidies en belastingen. We willen ervoor waken dat het effect van een maatregel is dat de CO2 emissies zich naar een ander land verplaatsen. De nationale **fossiele subsidies** die grote bedrijven ontvangen in de vorm van vrijstellingen en degressieve tarieven in de energiebelasting willen we in Europees verband afbouwen.
- 33.** De energietransitie moet voor huishoudens en bedrijven **uitvoerbaar en betaalbaar** zijn. Financiële steun kan nodig zijn als private investeringen een te lange terugverdientijd hebben of niet van de grond komen, zoals bij huurwoningen, publieke gebouwen, de energie-intensieve industrie en het mkb.
- 34.** De beste manier om de uitstoot te verminderen en energiekosten te laten dalen ligt voor de hand: minder energie verbruiken. Er moet een nationaal programma **energiebesparing** komen. Voor slecht geïsoleerde woningen moet een lagere huurprijs gaan gelden.
- 35.** De **warmtepomp** wordt bij het vervangen van cv-ketels de nieuwe norm, maar met oog voor uitvoerbaarheid (flats, appartementen) en betaalbaarheid.

BEREIKBAARHEID

Nederland groeit: onze bevolking neemt toe, er komen nieuwe woonlocaties en onze economie ontwikkelt zich door. Nederland moet zich daarom goed kunnen verplaatsen. Goede mobiliteit is essentieel voor een goed functionerende samenleving. Niet alleen voor de economie, maar ook voor de sociale binding tussen mensen.

- 36.** Goede mogelijkheden om de **fiets** te pakken dragen bij aan bereikbaarheid, gezondheid en duurzaamheid. Tussen en in de grote steden worden goede fietsroutes aangelegd zodat de fiets een realistisch alternatief wordt voor de auto en het openbaar vervoer. Drukke schoolroutes langs 80 en 50 kilometerwegen worden veiliger gemaakt. Rond OV-knooppunten breiden we fietsenstallingen uit en er komen ook meer OV-fietsen bij stations.

- 37.** De overlast van **fat bikes** moet hard worden aangepakt. Dat begint met goede handhaving en beter toezicht op invoer vanuit onder andere China. Er komt een aparte voertuigcategorie voor fat bikes. Bestuurders moeten minstens 14 jaar zijn en een helm dragen. Hiernaast komt er een keurmerk voor alle nieuwe e-bikes en nemen we maatregelen om een wildgroei aan nieuwe lichte elektrische voertuigen (LEV's) zoals veel verschillende e-steps, te voorkomen.
- 38.** Ticketprijzen in het regionale openbaar vervoer en bij de NS mogen niet harder stijgen dan de inflatie. Daarnaast zetten we ons in voor het behoud van de **NS-jongerendagkaart**, zodat ook jongeren betaalbaar kunnen blijven reizen.
- 39.** Investeringen in wegen en spoorlijnen moeten in balans zijn tussen de Randstad en de regio Nederland. We kiezen voor gerichte investeringen in verbindingen **buiten de Randstad** om de regio bereikbaar te houden/maken en groei te bevorderen. We willen dat **de auto betaalbaar** blijft, omdat er op het platteland vaak geen alternatief is.
- 40.** Binnen de beschikbare budgetten voor wegenbouw geven we prioriteit aan groot onderhoud en het verbeteren van **verkeersonveilige wegen**. We handhaven de afspraken met mede-overheden over het ontsluiten van nieuwe woonwijken. Met het oog op een goede doorstroming is het nodig om een aantal knelpunten gericht aan te pakken. We willen ruimte bieden voor een alternatief voor de verbreding van de A27 bij Amelisweerd, binnen de budgettaire en verkeerskundige randvoorwaarden. En we bezien hoe we alsnog aan de slag kunnen met projecten die zijn 'gepauzeerd'. Prioriteit hebben N50, N35, A1/A28 Hoevelaken en het doortrekken van de noord-zuidlijn naar Schiphol.
- 41.** We willen een landelijke aanpak om **woon-werkverkeer beter te spreiden** over de week. Door afspraken met bijvoorbeeld onderwijsinstellingen over flexibeler collegetijden kunnen we de spitsdruk verlagen en het (studenten)verkeer beter spreiden.
- 42.** De maximale snelheid moet gerespecteerd worden, zeker binnen de bebouwde kom. Er wordt streng opgetreden tegen **telefoongebruik** in de auto en tegen rijden onder invloed van alcohol en drugs.
- 43.** We willen investeren in **hoogfrequent openbaar vervoer** van en naar de grotere steden, waar mogelijk met snelheden van 160-200 km/uur zodat ten opzichte van de auto duidelijk sprake is van tijdwinst. We verkennen de invoering van een ticket voor onbeperkt reizen door het hele land in de daluren voor een vast bedrag per maand, naar Duits voorbeeld.
- 44.** Met aanleg van de **Lelylijn** versterken we de bereikbaarheid en het vestigingsklimaat van het noorden. Bij de definitieve keuze kijken we naast financiële aspecten ook naar effecten op de brede welvaart, en de mogelijkheden voor militaire doeleinden. De bereikbaarheid en de economie van het noordoosten van het land krijgen een impuls door de aanleg van de **Nedersaksenlijn**. De aanleg moet nog aankomende kabinetperiode beginnen, zodat voor 2040 de eerste treinen rijden.
- 45.** Het **hoofdrailnet** blijft in handen van de Nederlandse Spoorwegen (NS). De concessie loopt tot 2033, maar we willen bij de herbeoordeling in 2029 al onderzoeken of er meer aanbieders kunnen worden toegelaten. Bij regionale trein- en busdiensten krijgen provincies de mogelijkheid om de exploitatie te gunnen aan een publiek OV-bedrijf; de winsten vloeien nu weg naar OV-bedrijven die in buitenlandse staatshanden zijn.
- 46.** We zetten in op een betaalbaar en toegankelijk **Europees HSL-treinnetwerk**. Hierdoor ontstaat een betere verbinding met de grote steden in Europa en dringen we het aantal korte afstandsvluchten tot 750 km vanaf Schiphol terug. Vanaf Amsterdam/Schiphol lopen er lijnen naar het buitenland via Breda, Zwolle/Hengelo, Arnhem en Groningen. Maar ook grenssteden moeten beter worden aangesloten op het (Duits/Belgische) HSL-netwerk. Voor de Lelylijn zetten we in op Europese financiering. Het moet eenvoudiger en goedkoper worden om een internationale (nacht)treinreis te boeken.
- 47.** **Nederlandse havens** worden steeds belangrijker. Niet alleen voor de scheepvaart en de economie maar ook als uitvalsbasis voor het onderhoud van windparken op zee. Om die reden moet bijvoorbeeld de haven van Den Helder ook gezien worden als haven van nationaal belang.

48. Het vertrouwen van omwonenden van **Schiphol** moet hersteld worden. Daarom houden we vast aan het doel om geluidshinder met 20% terug te dringen, door te kijken naar het aantal vluchten en een vorm van nachtsluiting. Er moet weer evenwicht komen tussen het belang van Schiphol voor de Nederlandse economie en de overlast die omwonenden ervaren. Schiphol moet zich binnen strakke lokale normen voor geluid en luchtkwaliteit verder ontwikkelen tot een internationaal knooppunt voor trein- en luchtvaart.
49. We volgen de discussies rondom nieuwe **lage aanvliegroutes** richting onze luchthavens kritisch. Deze routes confronteren nieuwe groepen omwonenden met vliegtuigoverlast. **Lelystad Airport** gaat mede daarom niet open voor de commerciële burgerluchtvaart. De economische baten van dit vliegveld wegen ook niet op tegen de maatschappelijke kosten en investeringen die nog gedaan moeten worden.
50. De luchtvaartsector staat voor de uitdaging om **stiller en zuiniger** te vliegen. In internationaal verband pleiten we voor btw op vliegtickets, accijns op kerosine en een afstandsafhankelijke vliegbelasting voor intercontinentale vluchten. We spannen ons in voor een hogere Europese ambitie m.b.t. bijmenging van duurzame vliegtuigbrandstof (SAF) in 2030. We stimuleren innovaties op het gebied van elektrisch vliegen en waterstof.
51. In het kader van het beperken van **niet-noodzakelijk vliegverkeer** beschouwen we de extra's die werknemers bij zakelijke vluchten ontvangen op basis van frequent flyerprogramma's als belastbare inkomsten. De overheid geeft als werkgever het goede voorbeeld door met werknemers af te spreken dat credits die met zakelijke vluchten zijn gespaard niet voor privédoeleinden worden gebruikt.
52. We bevorderen het **goederenvervoer** met binnenvaart, short sea en spoor en versterken het landelijk netwerk van binnenhavens en overslagfaciliteiten. Het beheer en onderhoud van vaarwegen, bruggen en sluizen verdient meer prioriteit. Om binnenvaart aantrekkelijk te houden wordt ook gekeken naar de zaken die voor schippers belangrijk zijn, zoals goede ligplaatsen. Ook de binnenvaart zal een aandeel moeten leveren in het verminderen van de uitstoot van schadelijke stoffen; we stellen hiervoor samen met de sector een ambitieus maar realistisch transitiepad op.
53. Bij de aanleg van nieuwe wegenbouwprojecten kijken we kritisch naar de toepassing van nieuwe bouwmaterialen die gebaseerd zijn op industriële afvalstromen. Zoals bijvoorbeeld bij de toepassing van het omstreden **Beaumix bij de verbreding van de A2**. We willen dat stoffen bewezen veilig zijn, voordat ze worden toegepast in het milieu.
54. Vanwege de mogelijke toename van het vervoer van gevaarlijke stoffen door de energietransitie (ammoniak) wordt het vervoer door **buisleidingen** als volwaardig alternatief ontwikkeld.

WATER

De Nederlandse rivierdelta ligt voor een belangrijk deel beneden de zeespiegel. Klimaatverandering kan grote gevolgen hebben voor ons land doordat de zeespiegel stijgt, rivieraafvoeren sterker zullen fluctueren en het weer verandert.

55. Er is een nieuw **Deltaplan** nodig om het land te beschermen tegen overstromingen en om in te spelen op wateroverlast, bodemdaling én droogte. Zoet water moeten we vasthouden, we willen meer ruimte maken voor waterberging.
56. Primaire **waterkeringen beschermen ons land**. Nu wordt de sterkte daarvan elke 12 jaar getoetst, we willen dat vaker doen (om de 5 jaar). Veiligheid tegen overstroming heeft altijd prioriteit boven andere functie-eisen. Dijkversterking mag geen vertraging oplopen door stikstofregels of Natura 2000. Nieuwe bebouwing in beschermd de duinzones wordt vanwege de natuurlijke zandversterking van de duinen niet toegestaan.
57. In delen van ons land die kwetsbaar zijn voor overstroming vanuit zee en rivieren, concentreren we geen functies meer die vitaal zijn voor het land. We **spreiden** grootschalige nieuwbouwprojecten over het land.

58. We koesteren de **waterschappen**; zij waarborgen de bestuurlijke aandacht voor veiligheid tegen overstroming en waterbeheer.
59. Om de **waterkwaliteit** op orde te brengen moeten uitstoot en lozingen van industrieel en huishoudelijk afvalwater verder worden teruggedrongen. We zetten ons in om de lozingen van PFAS en scrubberwater te verbieden. Ook de uitspoeling van meststoffen en gewasbeschermingsmiddelen naar het oppervlakte- en grondwater moet worden verminderd. We willen strengere afspraken maken met buurlanden over de waterkwaliteit van de Rijn, de Maas en de Schelde.
60. De toegang tot schoon en betaalbaar **drinkwater** moet gegarandeerd zijn. Hiervoor is het niet alleen van belang om voldoende bronnen voor publieke drinkwaterwinning veilig te stellen. We moeten het watergebruik verminderen en met name nieuwe grootschalige winningen voor de industrie goed afwegen.

BESCHERMEN NATUUR- EN CULTUURLANDSCHAP

Ons land is door de eeuwen heen via landaanwinning/inpoldering gevormd; oorspronkelijke natuurwaarden hebben deels plaatsgemaakt voor cultuurgrond en landschappen. De kwaliteit van ons landschap dient voor huidige en toekomstige generaties te worden bewaard.

61. We beschermen natuur en biodiversiteit door de kwaliteit van water, bodem en lucht te verbeteren. We zetten ons in voor **robuste natuurgebieden** en het in stand houden van bedreigde dieren en planten. Hierbij koesteren we ook landschapselementen zoals houtwallen, hagen en kwelders.
62. We zetten ons in om de biodiversiteit in Nederland te behouden en te herstellen. Dit doen we zowel op land als op zee. Natuurversterkend bouwen wordt de nieuwe norm, zowel op bedrijventerreinen als bij nieuw te ontwikkelen woonwijken.
63. Het redden van een '**snippernatuur**' moet, mede in het licht van het veranderende klimaat en toenemende verdroging, ruimtelijk kunnen worden afgewogen tegen andere sociale en maatschappelijke opgaven. Een voorwaarde is dat de instandhoudingsdoelen worden gerespecteerd en dat als er snippernatuur plaats moet maken, dit in een ander gebied wordt gecompenseerd. Dit vraagt om meer flexibiliteit in Europese en nationale regelgeving.
64. Na 150 jaar is de **wolf** terug in Nederland. In een dichtbevolkt land kan dat problemen veroorzaken. Waar wolven een bedreiging vormen voor mens en dier, moet het worden toegestaan om ze te verjagen en de populatie actief te beheren. De verantwoordelijkheid voor deze afweging ligt bij provincies. Om te voorkomen dat wolven aan mensen wennen en zo hun schuwheid verliezen, moet het mogelijk zijn om wolven te verjagen.

12. ONZE DIGITALE OMGEVING



nsc

12. ONZE DIGITALE OMGEVING

Veel mensen maken zich terecht zorgen om de opkomst van kunstmatige intelligentie (AI) en de gevolgen die dat heeft voor onze banen, onze veiligheid en ons vertrouwen in de overheid. De samenleving 'veralgoritmiseert'. Overheid en samenleving moeten daar verstandig mee omgaan.

Digitalisering binnen de overheid is verworden tot een groot hoofdpijndossier. De overheid loopt digitaal vast, waardoor burgers in de knel raken. Uitvoeringsinstanties worstelen over onnavolgbaar complexe regels en verouderde ICT-systeem. Oplossingen zijn niet eenvoudig, maar vergen visie, daadkracht, coördinatie en creativiteit. Uitgangspunt moet altijd zijn dat digitale oplossingen bijdragen aan een overheid die toegankelijk is voor en dienstbaar is aan mensen.

Daarnaast moet er een gezondere balans komen tussen online en offline leven. De schermijdepandemie raakt jong en oud. Het maakt dat mensen eenzamer worden, vermindert onderling contact en maakt mensen prikkelbaar. Sociale media zijn geen vervanging voor echt contact, zeker niet voor jongeren. Ouders en scholen dragen hierin verantwoordelijkheid, maar ook de overheid moet zorgen voor duidelijke regels om jongeren online te beschermen.

HOOFDPUNTEN:

1. Duidelijke spelregels in wetgeving voor het verzamelen, opslaan, gebruiken en delen van onze data en het beschermen van de privacy.
2. Geen surveillancestaat.
3. Een goede beveiliging van digitale infrastructuur voor vitale overheidsdiensten.
4. Aandacht voor digitale geletterdheid bij burgers.
5. Weerbaarheid bij het verstrekken en delen van persoonsgegevens.
6. Meer oog voor elkaar en minder voor de smartphone.

ONZE DIGITALE OVERHEID

De digitalisering van de overheid gaat voor veel mensen te snel, waardoor de overheid steeds afstandelijker en minder toegankelijk wordt. Het toeslagenschandaal heeft pijnlijk duidelijk gemaakt hoe het verzamelen van gegevens kan ontsporen: mensen kwamen ontucht op zwarte lijsten, zonder enige vorm van hoor en wederhoor. Data gingen een eigen leven leiden, en onschuldige mensen werden behandeld als verdachten – met grote persoonlijke gevolgen.

1. De digitale overheid moet richting de burger meer als één overheid functioneren. Dit vereist meer holistische aansturing, minder verkokering en minder bureaucratie. We pleiten daarom voor een **Ministerie van Digitale Zaken en Staatsmodernisering** naar Duits voorbeeld.
2. Om de wirwar van digitale overheidsdienstverlening overzichtelijker en toegankelijker te maken, moeten burgers de overheid kunnen benaderen via **één online overheidsportaal**, naar het Deens model. Ook **fysieke contactmogelijkheden** op gemeentehuizen en informatiepunten in openbare bibliotheken moeten beschikbaar zijn en blijven. We moeten voorkomen dat de overheid zich achter een digitale muur verschuilt en niet langer zichtbaar en benaderbaar is.
3. Als het gaat om gegevensuitwisseling binnen de overheid, moet er meer vanuit het belang van de burger gedacht worden. Dat betekent dat **proactieve gegevensdeling** mogelijk moet zijn als het mensen helpt of de samenleving aantoonbaar veilig houdt. Uiteraard moeten we zeer terughoudend zijn als het gaat om het volgen of profileren van individuen. Bij gevoelige data behoort zoveel mogelijk gebruik te worden gemaakt van **privacybevorderende technologie**.
4. Het gebruik van algoritmen en automatische beoordelingen kan leiden tot ernstige en onherstelbare fouten. We komen met een verplichte **wetenschappelijke standaard voor het gebruik van modellen, rekeninstrumenten en algoritmen** door de overheid. Deze standaard moet openbaar en navolgbaar zijn. Daarbij moet duidelijk zijn wat het toepassingsbereik is, of het instrument correct binnen dat bereik wordt gebruikt en of voldoende wordt gelet op de statistische en methodologische beperkingen. Algoritmische risicoprofilering moet periodiek onderworpen worden aan een kwalitatieve en kwantitatieve toets om te voorkomen dat mensen gediscrimineerd worden of ten onrechte als fraudeur worden aangemerkt. Vastlegging in het algoritmeregister wordt verplicht.
5. De vele onderliggende ICT-problemen binnen de overheid moeten integraal en met grote urgentie worden opgepakt. Om de systemen van overheidsinstellingen meer op elkaar aan te laten sluiten, moet er (verplicht) meer gebruik gemaakt worden van **generieke digitale infrastructuur en open standaarden**.
6. De overheid moet zorgvuldiger met privacygevoelige gegevens van burgers omgaan. Het uitgangspunt wordt dat deze slechts eenmaal worden opgeslagen (**het 'once only'-principe**) naar Ests voorbeeld. Wanneer een persoon/bedrijf/instantie deze gegevens wil opvragen, wordt de zoekvraag geregistreerd en gemeld bij de burger. Burgers kunnen dan zien wie hun data gebruikt en er eventueel een klacht over indienen.
7. We hanteren het principe dat de burger zo veel mogelijk zeggenschap moet krijgen over de data die over hem of haar worden verzameld en verwerkt. Daarom willen we verkennen of er bij digitale dienstverlening gebruikgemaakt kan worden van een **persoonlijke digitale kluis** die de burger zelf beheert. Dit levert mogelijk zowel een betere waarborg van de privacy als een betere informatie uitwisseling tussen burger en dienstverlener op.
8. Om onze overheidsgegevens beter te beschermen, moet de overheid weten waar de digitale infrastructuur staat, wie **de eigenaar** is en hoe data worden beveiligd – en hierop ook toezicht houden. Gevoelige overheidsdata worden zo veel mogelijk lokaal opgeslagen. Voor het delen en verhandelen van deze data tussen verschillende overheidsorganisaties moeten strenge regels gelden.
9. Onze overheid moet niet vanuit het buitenland met één decreet digitaal kunnen worden platgelegd. De risicovolle afhankelijkheid van de Nederlandse overheid van de Amerikaanse cloud moet daarom met spoed worden afgebouwd. In ICT-aanbestedingen moet **onze digitale autonomie** zwaarder meewegen. Er moet meer gebruik worden gemaakt van lokale en Europese (cloud)oplossingen, in lijn met de voorstellen uit onze initiatiefnota 'Wolken aan de horizon'.
10. De uitvoering is steeds meer gedigitaliseerd en het is ingewikkeld om de technologische doorwerking van wetgeving en beleid te overzien. Daarom wordt binnen de Tweede Kamer een **Bureau voor Technologie** opgericht ter ondersteuning van de wetgevende en controlerende taak.

11. We moeten voorkomen dat de overheid data van onze burgers voedt aan de tech-reuzen omdat zij hun AI-modellen daarop trainen. De overheid moet wanneer het nuttig is zeker gebruik maken van AI-toepassingen, maar hierbij omwille van de veiligheid en privacy bij voorkeur kiezen voor soevereine of lokaal draaiende AI-modellen.

SAMENLEVING BESCHERMEM TEGEN DIGITALISERING

De macht van de grote technologiebedrijven wordt steeds groter, ten koste van de rechten van mensen.

Digitalisering biedt kansen, maar we moeten onze samenleving beschermen tegen de keerzijden hiervan, zoals cybercrime, deepfakes en privacyschendingen.

12. Burgers staan nog te vaak machteloos tegen AI-toepassingen die een grote impact hebben op hun persoonlijke levenssfeer. Er moet strengere handhaving zijn op de bestaande regels. Zo mogen er geen camera's met gezichtsherkenning in de openbare ruimte of in supermarkten hangen. Dit vereist voldoende financiering van toezichthouders zoals de Autoriteit Persoonsgegevens.
13. Burgers en bedrijven worden steeds vaker geconfronteerd met ingrijpende vormen van cybercrime, zoals oplichting via QR-codes of Whatsapp en ransomware-aanvallen. We maken daarom werk van betere digitale opsporing en zetten daarnaast actiever en creatiever in op het versturen van het verdienmodel en het afpakken van crimineel vermogen.
14. Steeds meer mensen hebben er last van dat hun gelijkenis door middel van AI wordt misbruikt voor deepfake-porno, om desinformatie te verspreiden en om anderen online op te lichten. Dit probleem moet effectief worden aangepakt. Het maken en verspreiden van deepfakes wordt strafbaar gesteld via het auteursrecht, met een verplichte snelle verwijdering van dit materiaal.
15. We pleiten voor een verplichting op Europees niveau voor ontwikkelaars van kunstmatige intelligentie om zichtbare en onzichtbare watermerken toe te voegen wanneer hun software wordt gebruikt om bestaande mensen na te bootsen.
16. Grootchalige privacyschendingen van groepen burgers door tech-reuzen en de online advertentie industrie zijn een grove en bewuste schending van de grondrechten. We vinden dat er een wettelijke basis moet komen om deze bedrijven via het strafrecht aan te pakken.
17. We steunen de vereenvoudiging van digitale wetgeving in de EU, zoals de AI-verordening, om bureaucratie te schrappen en het Europees verdienvermogen te versterken. Dit mag geen afbreuk doen aan de bescherming van privacy en menselijke waardigheid van burgers.
18. Malafide webhosters (en zogeheten resellers) die als verdienmodel hebben om illegale en criminele inhoud in de lucht te houden, worden aangepakt en geweerd van Nederlandse datacentra.
19. Burgers moeten onderling vertrouwelijk kunnen communiceren zonder vrees voor massasurveillance vanuit de overheid. De overheid mag geen chatcontrole invoeren waarbij achterdeurtjes in communicatiediensten ingebouwd worden om end-to-end-encryptie te omzeilen.
20. Vanwege de digitalisering zijn werk en privé de afgelopen jaren voor veel mensen steeds moeilijker te scheiden. Een werknemer krijgt (uitzonderingen daargelaten) het recht om buiten werktijd niet door zijn werkgever gestoord te worden.
21. We voorzien dat de doorontwikkeling van kunstmatige intelligentie (AI) grote en onzekere effecten zal hebben op de arbeidsmarkt, zowel in positieve als in negatieve zin. Bedrijven moeten gestimuleerd worden om hun personeel bij te scholen zodat zij wendbaar met deze veranderingen om kunnen gaan.
22. We moeten de digitale markt versterken in Nederland en in Europa, zeker wat betreft de onderdelen waar we een zwakkere positie hebben, zoals cloudtechnologie. We ondersteunen het EuroStack initiatief om meer Europese digitale technologie te ontwikkelen.
23. We dragen zorg voor de aanleg en het onderhoud van onze digitale infrastructuur. Datacentra moeten passen in het landschap en er moet slim omgegaan worden met energietoevoer en restwarmte. Onze zeekabels moeten beschermd worden tegen de reële sabotagedreiging.

24. Er wordt een **Nederlandse AI-faciliteit** in Groningen gebouwd. Dit moet leiden tot een ecosysteem waarop bedrijfsleven, wetenschap en overheid zo zijn aangesloten dat het bijdraagt aan de brede welvaart van de regio. We ondersteunen daarnaast de ontwikkeling van GPT-NL als **Nederlands taalmodel**.
25. Nederlandse ondernemers moeten ondersteund worden in het bevorderen van hun digitale weerbaarheid. Dit vereist dat er binnen de overheid **één centrale cyberautoriteit** als coördinator en aanspreekpunt fungert, in plaats van de versnipperde verantwoordelijkheid nu.
26. Hoewel **digitaal stemmen** tijdens verkiezingen makkelijk lijkt, is het niet voldoende te beveiligen zonder het stemgeheim aan te tasten. Ook kan buiten het stemhokje druk worden uitgeoefend om een bepaalde stemkeuze te maken. Daarom blijven we in Nederland fysiek stemmen.

JONGEREN ONLINE BESCHERMEN

De invloed van sociale media op jongeren is groot en schadelijk. Te lang hebben we lijdzaam toegekeken en de controle uit handen gegeven aan techreuzen als Facebook en TikTok. De zorgwekkende toename van angststoornissen, aandachttekort en schermverslaving onder kinderen en tieners vereist overheidsingrijpen.

27. Nieuw Sociaal Contract is voorstander van een **minimumleeftijd** van 12 jaar voor smartphones en van 15 jaar voor **sociale media**, zodat kinderen stabiel en gezond op kunnen groeien.
28. Er wordt een privacy-vriendelijke en betrouwbare online **leeftijdsverificatie** ingevoerd om minderjarigen te beschermen tegen online gokken, alcoholverkoop en pornografie. Deze wordt niet gekoppeld aan een aparte digitale (Europese) identiteitskaart.
29. We willen dat jongeren op hun 18e vanuit de overheid de mogelijkheid krijgen om kosteloos al hun online sporen te wissen, als uitwerking van het **wettelijk recht op vergetelheid**. Deze en andere aanbevelingen uit de initiatiefnota 'De rode knop' worden opgevolgd.
30. De eenzaamheid onder jongeren is een groot samenlevingsprobleem. We stimuleren gemeentes om te investeren in fysieke ontmoetingsplekken als alternatief voor online omgevingen.
31. Al vanaf de basisschool moet er aandacht zijn voor **digitale vaardigheden**. Ook voor volwassenen en bedrijven moet educatie beschikbaar zijn, onder meer via openbare bibliotheken, om de digitale vaardigheden te vergroten.
32. We steunen Europese initiatieven om wettelijk het verslavende ontwerp van sociale mediaplatforms aan banden te leggen. We maken het reguleren van aanbevelingsalgoritmes op zeer grote sociale mediaplatforms tot een Europese prioriteit. Deze algoritmes moeten transparant zijn en geoptimaliseerd worden met het oog op mentale gezondheid van gebruikers, in plaats van maximale schermtijd.

13. VEILIGHEID

EN LEEFBAARHEID



nsc

13. VEILIGHEID EN LEEFBAARHEID

Een veilig Nederland is een voorwaarde voor een goed functionerende samenleving. Mensen moeten zich veilig kunnen voelen in hun buurt, op school, op het werk en online. Maar ons rechtssysteem staat onder druk. Cellentekorten en overbelasting bij de rechtspraak tasten het rechtsgevoel van burgers aan. Door hoge werkdruk en lange wachttijden blijven zaken te lang liggen in de strafrechtketen of worden zelfs helemaal niet behandeld.

Dat betekent dat we slimmer om moeten gaan met straffen. Lichte vergrijpen zoals winkeldiefstal zijn de meest voorkomende vorm van criminaliteit. 80% van de gevangenen zit voor lichte vergrijpen een korte straf uit terwijl onderzoek aantoont dat dit zelden helpt; korte celstraffen leiden tot detentieschade en vergroten de kans op herhaling. Alternatieven, zoals elektronische thuisdetentie, halveren die kans. Daarom willen we dat rechters hier vaker gebruik van kunnen maken.

HOOFDPUNTEN:

1. Investeren in strafrechtketen om de samenleving veiliger te maken. Doel: verkorting van de doorlooptijd.
2. Elektronische thuisdetentie om cellentekort aan te pakken.
3. Meer capaciteit en middelen voor onze veiligheidsdiensten.
4. Een harde aanpak van ondermijning en georganiseerde criminaliteit.
5. Bij lichtere vormen van criminaliteit is naast vergelding ook preventie van belang, zo voorkomen we herhaling en draaideurcriminaliteit.
6. Normen en waarden handhaven lukt alleen als we deze ook hoog houden in de opvoeding, het onderwijs en ons dagelijks leven.

EEN GOED FUNCTIONERENDE STRAFRECHTKETEN

Criminelen ontlopen te vaak hun straf door de vastgelopen strafrechtketen. De samenleving draait op voor de kosten. Dat tast het rechtsgevoel van burgers aan. Dat moet anders. Met creatieve oplossingen, die verder kijken dan alleen de klassieke strafrechtelijke opsporing.

1. We zien dat politiek en de strafrechtketen veel naar elkaar wijzen als het gaat om het oplossen van de verstopping van de keten. Dat brengt het land niet verder. We organiseren daarom een **strafrechtop** met zowel de politiek als alle ketenpartners. Samen maken we afspraken hoe de belasting van de strafrechtketen structureel omlaag kan.
2. Er moet worden geïnvesteerd in meer **capaciteit** in de gehele keten. Daarbij moeten de politie, het Openbaar Ministerie, de rechtspraak en de Reklassering kunnen rekenen op een meerjarige financiële zekerheid, zodat niet hoeft te worden bezuinigd op personeel. We stappen af van een uitkomst gedreven financiering in de keten. In plaats daarvan kiezen we voor een model dat de prestaties van de strafrechtketen als geheel versterkt. Rechters moeten meer tijd kunnen nemen voor zaken als dat helpt om onderliggende problemen bij de dader aan te pakken zodat herhaling wordt voorkomen.
3. De overbelasting van de strafrechtketen komt mede door de hoge recidive. Daders moeten niet opnieuw de fout ingaan. Daarom zetten we in op **slimmer straffen**, met een betere balans tussen vergelding en het voorkomen van herhaling. We werken aan een wetsvoorstel dat de strafrechter meer mogelijkheden tot maatwerk biedt, zoals hogere taakstraffen en de mogelijkheid tot elektronische thuisdetentie in plaats van gevangenisstraf.
4. Omdat de strafrechter de vrijheid moet hebben maatwerk te leveren en de straf op te leggen die de juiste balans biedt tussen vergelding en resocialisatie, willen we **geen wettelijke taakstrafverboden**.
5. De toepassing en toegankelijkheid van **mediation** in strafzaken en **herstelbemiddeling** moet veel meer worden gestimuleerd. Dit draagt bij aan de verwerking, waardoor betrokkenen de gebeurtenissen beter achter zich kunnen laten. Professionele mediators krijgen een formele plaats in de justitiële keten.
6. We stimuleren de afhandeling van geschillen en conflicten en het behandelen van veel voorkomende criminaliteit via **wijkrechtspraak** om maximaal maatschappelijk effect te sorteren.
7. Bij een goed functionerende strafrechtketen hoort een goed functionerend **gevangeniswezen**. We willen hierin investeren zodat huidige gevangenissen kunnen worden uitgebreid, gesloten gevangenissen kunnen worden heropend en meer personeel kan worden geworven.
8. In een democratische rechtsstaat bepaalt in beginsel alleen de rechter welke straf passend is en het beste effect heeft op de dader en de samenleving. We zijn daarom zeer kritisch op de praktijk waarbij het Openbaar Ministerie zaken afdoet via **strafbeschikkingen** (en een straf wordt opgelegd buiten de rechter om). Toegankelijkheid van het recht is een cruciale voorwaarde voor een rechtsstaat. Het is onaanvaardbaar dat burgers die een strafbeschikking afwijzen lang moeten wachten op behandeling door de rechter. Dit moet sneller worden behandeld. De inzet van strafbeschikkingen mag niet worden uitgebreid en moet juist worden teruggedrongen.
9. De praktijk waarbij de officier van justitie en de verdachte **procesafspraken** maken kan een waardevolle toegang zijn, maar heeft een wettelijke basis nodig. Ook moet worden afgebakend voor welke strafbare feiten procesafspraken kunnen worden gemaakt.
10. De overheid is **neutraal** en straalt dat uit in woord en gedrag. We zijn voor het verbod op zichtbare uitingen van geloofs- of levensovertuiging bij het dragen van een uniform.
11. Het tegengaan van **discriminatie, uitsluiting en onveiligheid** op de werkvloer is een belangrijk thema, ook bij de politie en justitiële diensten. De overheid moet als werkgever zelf laten zien dat zij de kernwaarden van de rechtsstaat serieus neemt.
12. Onze aanpak is mensgericht. Dit betekent ook: aandacht voor **slachtoffers**. Zij willen gehoord worden en verwachten een snelle behandeling van hun zaak. In de praktijk worden de rechten van slachtoffers nog onvoldoende serieus genomen. We versterken het toezicht hierop.
13. Gemeenten moeten meer ruimte krijgen om **buitengewoon opsporingsambtenaren** (BOA's) in te zetten tegen overlast en kleine verkeersovertredingen. Daarvoor moeten BOA's goed zijn opgeleid, voldoende uitgerust en veilig kunnen werken. De taakverdeling met de politie moet helder zijn.
14. Soms wordt **buiten het strafrecht** meer opgelost. Bij online fraude kan sterker worden ingezet op het verstoren van criminale infrastructuur, zoals het uit de lucht halen van websites. Ook bij cybercrime

zijn digitale tegenmaatregelen, zoals hackbacks en uitbreiding van cybercapaciteit, vaak effectiever dan klassieke opsporing. Daarnaast moet schade sneller worden vergoed, ook buiten het strafrecht om, zoals dat nu al gebeurt bij winkeldiefstal. Dit kan breder worden toegepast, zodat schade sneller wordt hersteld of voorkomen, nog vóórdat de straf volgt.

SNOEIHARD AANPAKKEN VAN GEORGANISEERDE CRIMINALITEIT

De georganiseerde misdaad maakt een ongekende inbraak op de rechtsorde en ondermijnt de rechtsstaat. Het verstoren en bestrijden van de georganiseerde misdaad vraagt om een intensieve samenwerking tussen alle partijen in en rondom de strafrechtketen.

15. We willen de **slagkracht van politie en justitie** vergroten zodat zij in staat worden gesteld om de zware georganiseerde criminaliteit grondig aan te pakken, zowel lokaal, nationaal als internationaal. We willen dat de recherche versterkt wordt en dat wordt ingezet op het werven van meer rechercheurs.
16. Het doorbreken van het criminale verdienmodel en het afpakken van crimineel geld moet een speerpunt zijn van het beleid. Er moet beter onderzoek worden gedaan naar de geldstromen en nauwe samenwerking zijn tussen instanties. Geld is de belangrijkste drijfveer én een machtsmiddel voor criminelen.
17. Het voortzetten van **criminaliteit vanuit de gevangenis** is volstrekt onacceptabel en moet leiden tot hoge straffen en het strafrechtelijk aanpakken van de mensen die dit mogelijk maken. Het wordt mogelijk om kopstukken van criminale organisaties in de gevangenis tijdelijk zeer vergaande beperkingen op te leggen bij het contact met de buitenwereld. Uiteraard verliezen we de grondrechten van mensen hierbij niet uit het oog.
18. We zijn voorstander van het **maatschappelijk herbestemmen** van afgepakt crimineel vermogen. Geld, goederen of vastgoed van criminale activiteiten moet worden afgepakt en de opbrengst moet zichtbaar worden geïnvesteerd in de samenleving – liefst in kwetsbare wijken, die veel te lijden hebben van criminaliteit. Het Openbaar Ministerie moet de optie krijgen afgepakte criminale goederen in eigendom van de staat te houden om er zo een mooie maatschappelijke bestemming aan te geven.
19. **Corruptie** doet afbreuk aan het vertrouwen van burgers en leidt tot maatschappelijke verontwaardiging. Het bestrijden van corruptie moet veel hoger op de agenda. Bij sommige beroepen lopen overheidsfunctionarissen verhoogd risico om betrokken te raken bij criminale netwerken. Verhoogde bewustwording, verplichte training en continue VOG-screening zijn nodig, onder meer bij de Douane.
20. Criminelen stoppen niet bij landsgrenzen. Door internationaal te opereren zorgen criminelen ervoor dat opsporing, vervolging en berechting moeilijker worden. Daarom willen we inzetten op slimmere en intensievere, creatieve **internationale samenwerking**, zoals internationale hit-teams voor snelle onderschepping van transport of arrestaties van criminelen.
21. De criminaliteit verschuift van de echte wereld naar de digitale wereld. Steeds vaker worden strafbare feiten gepleegd via internet, zoals phishingmails, diefstal van klantgegevens en dreigen met het publiceren van illegaal verkregen foto's. We willen dat er meer wordt geïnvesteerd in de aanpak van **digitale criminaliteit** en strafbare feiten via internet en e-mail. Politie en justitie moeten ruimere mogelijkheden krijgen om criminaliteit te kunnen aanpakken en de schade daarvan te beperken. Ook moet meer worden ingezet op slachtofferpreventie en moeten de huidige (privacy gerelateerde) belemmeringen voor het vroegtijdig waarschuwen van slachtoffers zo veel mogelijk worden weggenomen.
22. Om meer **drugslabs** te kunnen oprollen, onder andere op het platteland, moet de zwijgcultuur die hier omheen hangt, worden doorbroken. Er moet meer worden geëxperimenteerd met vertrouwenspersonen in gebieden waar naar verwachting veel drugslabs zijn. Het opruimen van drugsafval moet niet door de maatschappij worden betaald, maar door de criminelen die die troep achterlaten.

23. **Radicalisering** en de dreiging van **terorisme** vragen om permanente alertheid, inclusief de (gewelds) dreiging tegen Joodse personen en objecten door het oplaaierend **antisemitisme**. Het verheerlijken van terrorisme wordt strafbaar. Online echokamers moeten worden doorbroken. Het stelsel voor het bewaken en beveiligen van personen en objecten moet worden versterkt. We steunen de Strategie Bestrijding Antisemitisme.
24. Het blijft verboden om **drugs** te bezitten, verkopen of te produceren. We handhaven het huidige softdrugsbeleid.
25. De minimumleeftijd voor **prostitutie** wordt verhoogd naar 21 jaar. We intensiveren de bestrijding van mensensmokkel en dwang en voeren een pooierverbod in. Exploitanten en klanten van bordelen hebben een zware verantwoordelijkheid om misstanden te signaleren en voorkomen.
26. We willen dat bij de aanvraag voor een **wapenvergunning** alle relevante medische en andere informatie over de aanvrager beschikbaar is voor de politie. Dit geldt ook voor houders van al afgegeven wapenvergunningen.

VEELVOORKOMENDE CRIMINALITEIT ANDERS AANPAKKEN

Een andere aanpak is nodig bij veelvoorkomende criminaliteit. Deze aanpak moet meer gericht zijn op preventie en het voorkomen van herhaling door gerichter te straffen en te werken aan terugkeer in de maatschappij.

27. We stimuleren **elektronische thuisdetentie** bij lichte, veelvoorkomende criminaliteit. Korte gevangenisstraffen werken namelijk niet, omdat deze het gedrag niet veranderen, maar wel schade aanrichten: verlies van werk, woning en sociale structuur, en meer kans op verkeerde contacten. Bij elektronische thuisdetentie zitten daders gecontroleerd thuis met een enkelband en mogen ze alleen het huis uit voor vooraf bepaalde resocialisatiedoelen, zoals werk of behandeling. Deze strafvorm bestaat al in andere Europese landen, en met succes; het verlaagt het aantal mensen dat opnieuw de fout ingaat met maar liefst 50%, is goedkoper en verlicht het cellentekort.
28. Burgemeesters blijven de spil in het handhaven van de openbare orde. Zij moeten beschikken over voldoende **wijkagenten** die zich inzetten voor de leefbaarheid en veiligheid van wijken en dorpen. Wijkagenten zijn nu veel tijd kwijt aan personen met verward gedrag, aan voetbalwedstrijden en demonstraties. We willen dat zij weer minimaal 80% van hun tijd daadwerkelijk aan hun wijk kunnen besteden. Zij spelen immers een belangrijke rol bij het voorkomen en signaleren van criminaliteit.
29. We bevorderen een eerlijke **spreiding van de politiecapaciteit** over het land; de politie moet in alle steden en dorpen in voldoende mate aanwezig, zichtbaar en benaderbaar zijn.
30. Jongeren komen steeds vaker en jonger in aanraking met criminelen. Ze zwichten voor de verleiding van snel geld en plegen daardoor strafbare feiten. Er is een persoonsgerichte, preventieve aanpak nodig met aandacht voor de rol van het hele netwerk rondom de jongere: ouders, scholen, sportverenigingen, politie en bv jongerenwerkers. Het betrekken van ervaringsdeskundigen (zoals ex gedetineerden) moet worden ingezet voor preventie. Jongeren die wel in de criminaliteit zijn beland, moeten we **toekomstperspectief** bieden om snel weer op het rechte pad te komen.
31. De **Verklaring Omtrent het Gedrag (VOG)** biedt te vaak schijnzekerheid. Het aantal functies waarvoor een VOG vereist is, moet worden beperkt tot gevallen waarin strafbare feiten aantoonbaar relevant zijn voor het werk. Daarbij moet niet alleen naar strafbladgegevens worden gekeken, maar ook naar CJIB-informatie, zoals bij taxichauffeurs met herhaalde verkeersovertredingen.
32. Agressie **tegen hulpverleners** van ambulance, brandweer en de politie wordt niet getolereerd. Strafbare feiten die worden gepleegd tegen werknemers met een publieke taak moeten streng en snel bestraft worden.

- 33.** **Demonstreren** is een grondrecht, maar we zien steeds vaker dat demonstranten strafbare feiten plegen en schade veroorzaken. Om het gezag te herstellen, moet het Openbaar Ministerie prioriteit geven aan het vervolgen van deze feiten. De schade moet op daders kunnen worden verhaald. Er komt een verbod op gezichtsbedekkende kleding, met uitzonderingen om veiligheidsredenen, zoals voor Iraanse dissidenten die demonstreren bij de Iraanse ambassade.
- 34.** Om relschoppers te herkennen en te pakken, moet er een landelijk verbod komen op gezichtsbedekkende kleding in **voetbalstadions**, met strikte handhaving. Daarnaast moet worden onderzocht of dit verbod ook rondom stadions kan gelden. We steunen een digitale meldplicht bij stadionverboden.
- 35.** Personen met **verward gedrag** horen meestal niet thuis in het strafrecht, maar hebben zorg nodig. Betere samenwerking tussen politie, zorg en andere betrokkenen is noodzakelijk om hen de juiste hulp te bieden. In elke veiligheidsregio moet structurele opvang voor deze groep beschikbaar zijn. Ook medewerkers van woningcorporaties moeten eenvoudiger meldingen kunnen doen voor vroegsignalering.
- 36.** Door te ruimhartig overheidsbeleid is online gokken geëxplodeerd, wat heeft geleid tot meer gokverslaving, schulden en criminaliteit. Dankzij Nieuw Sociaal Contract wordt de minimumleeftijd voor risicovolle gokspelen verhoogd van 18 naar 21 jaar. Om mensen nog beter te beschermen, willen we **online gokken verbieden**. Tot het verbod geldt, zetten we in op overkoepelende speellimieten, aansprakelijkheid van gokbedrijven bij falen van zorgplicht, en betere voorlichting. De regels voor gokken in casino's, loterijen en sportweddenschappen blijven strikt en worden strikt gehandhaafd, gokreclames worden aan banden gelegd.

GEWELD IN HUIS EN OP STRAAT

We kiezen voor een onvoorwaardelijke bescherming van de slachtoffers van zowel fysiek als mentaal huiselijk geweld. Femicide is geen incident, maar een structureel maatschappelijk probleem dat zichtbaar moet worden gemaakt en moet worden aangepakt.

- 37.** Als een vrouw wordt vermoord is de dader vaak iemand uit haar huiselijke kring. De signalen in aanloop naar zo'n vreselijke gebeurtenis worden nog te weinig en te laat onderkend door hulpverleners. Er komt daarom een aparte strafbaarstelling voor het plegen van **psychisch geweld**, zodat handelingen voorafgaand aan femicide, maar ook ander psychisch geweld als homo-conversiehandelingen, effectief aangepakt kunnen worden.
- 38.** Huiselijk **geweld** pakken we bij de kern aan. Meldpunten moeten worden versterkt, waarbij meldingen die binnenkomen afdoende worden opgevolgd. Daarnaast komt er een landelijke coördinator Huiselijk Geweld voor toezicht op onder meer de naleving van de meldcode. Nieuw Sociaal Contract pleit voor het inzetten van de methode 'Veilig in een Onveilige Wereld', ook binnen de hulpverlening en jeugdzorg. Deze methode biedt handvatten om op systemisch niveau te kijken naar relationeel geweld, manipulatie en controle die vaak de opmaat vormen voor femicide.
- 39.** **Kindermishandeling** laat levenslange sporen na. Nog veel te vaak worden signalen niet tijdig gezien en komt hulp te laat. Signalering van kindermishandeling moet een verplichte module worden in alle pedagogische, medische en justitiële opleidingen. Buurtgerichte teams zetten in op vroegsignalering en gezinsbegeleiding. Daarnaast ontwikkelen we hersteltrajecten om kinderen en ouders te helpen trauma's te verwerken en hechting te herstellen.
- 40.** Het tegengaan van **stalken** vraagt om snel, sensitief en adequaat handelen van veel verschillende partijen. Goede samenwerking is essentieel, maar ook het contact met slachtoffers. We willen dat ieder slachtoffer na een melding of aangifte van stalken een vast aanspreekpunt krijgt en dat betrokken partijen investeren in onderlinge samenwerking en informatiedeling.

14. OVERHEIDSFINANCIËN OP ORDE



nsc

14. OVERHEIDSFINANCIËN OP ORDE

We staan voor een degelijk, transparant en realistisch financieel beleid. Het huishoudboekje van Nederland moet op orde zijn. We moeten investeren in maatschappelijke opgaven. De kosten spreiden we eerlijk omdat iedereen baat heeft bij een weerbaar Nederland. We grijpen de mogelijkheid aan om de begroting van de overheid te moderniseren door kritisch te kijken naar verouderde regelingen.

HOOFPUNTEN:

1. We handhaven de spelregels voor een gezond begrotingsbeleid en schuiven geen rekeningen door.
2. We investeren in bestaanszekerheid en in een weerbare samenleving.
3. De kosten van de investeringen spreiden we eerlijk omdat iedereen baat heeft bij een weerbaar Nederland: (1) we remmen de oplopende uitgaven bij de overheid af, (2) we schrappen en versoberen ondoelmatige fiscale regelingen en (3) we benutten verantwoord de ruimte binnen de begroting.
4. We hervormen het stelsel van belastingen en toeslagen zodat het eenvoudiger en eerlijker wordt en (meer) werken loont.
5. We verbeteren het begrotingssysteem, omdat begrotingen te vaak onbetrouwbaar zijn.

WE INVESTEREN IN BESTAANZEKERHEID EN WEERBARE SAMENLEVING, MODERNISEREN BEGROTING

We investeren in bestaanszekerheid en weerbare samenleving. Binnen de extra uitgaven voor defensie, investeren we de komende jaren € 1 miljard voor weerbare samenleving. Een sterke en weerbare samenleving is een randvoorwaarde voor effectieve defensie. Daarnaast versterken we de bestaansgrond van mensen: meer betaalbare woningen, een hoger minimumloon van € 18, een lagere energierekening en een toegankelijke gezondheidszorg. De kosten spreiden we eerlijk over de samenleving, omdat iedereen baat heeft bij een weerbare samenleving. Daarbij grijpen we dit moment aan om de overheidsbegroting te moderniseren: slechte regelingen gaan op de schop en verspilling wordt aangepakt.

1. **Slechte financiële regels gaan op de schop.** Nederland kent nog te veel (fiscale) regelingen die niet doelmatig zijn maar wel veel geld kosten. We maken keuzes op basis van de uitgevoerde doorlichtingen van fiscale regelingen, waarbij we scherp kijken naar effectiviteit en doelmatigheid (rapporten 'Aanpak Fiscale Regelingen' en 'Kansen voor lagere tarieven en beter beleid'). Zo schrappen we de btw uitzondering voor de sierteelt, mede vanwege het aanzuigende effect op arbeidsmigratie.
2. Verder belasten we **ongezonde suikerhoudende dranken** zwaarder en voeren we een nationale accijns op e-sigaretten in.
3. Aan de uitgavenkant kijken we in de eerste plaats naar de **uitdijende Rijksoverheid** zelf. Het aantal ambtenaren bij departementen wordt verminderd. Ook het aantal voorlichters en woordvoerders

gaat verder omlaag. Hierbij worden uitvoerende organisaties en inspecties zoveel mogelijk ontzien. De taakstelling voor departementen wordt zoveel mogelijk gekoppeld aan het terugdringen van regels en administratieve lasten. We willen minder externe inhuur. Deze overschrijdt jaarlijks de norm van 10% van de totale personeelskosten; in 2024 was dat ruim 15,4% (circa € 3 miljard).

- 4.** We nemen diverse financiële maatregelen om migratie te beperken. Zo voeren we naar Engels voorbeeld een werkgeversheffing in voor sectoren met veel arbeidsmigranten; de opbrengsten worden benut om meer startbanen te creëren en voor het gebruik van arbeidsbesparende technologie. Ook versoberen we fiscale regelingen die arbeidsmigratie in de hand werken, zoals de expatregeling.
- 5.** Ook binnen de sociale zekerheid en zorg kijken we hoe we de stijgende kosten in de hand kunnen houden. Maar we accepteren geen bezuinigingen die de toegankelijkheid en solidariteit van het stelsel uithollen en ten koste gaan van de bestaanszekerheid van kwetsbare mensen.
- 6.** We hervormen het stelsel van belastingen en toeslagen. Het minimumloon en de daaraan gekoppelde uitkeringen gaan omhoog. Tegelijk bouwen we toeslagen af, te beginnen bij de zorgtoeslag en de kinderopvangtoeslag. Ook hervormen we fiscale regelingen zoals de arbeidskorting, de algemene heffingskorting en aftrekposten. Hierdoor wordt het stelsel eenvoudiger, eerlijker (de sterkste schouders dragen de zwaarste lasten) en merken mensen dat ze meer geld overhouden als ze (meer) gaan werken.
- 7.** We hervormen het eigen risico. Elke behandeling kost ongeveer € 50 met een maximum van in totaal € 385. Dat betekent dat mensen die één keer naar het ziekenhuis gaan niet direct hun hele eigen risico moeten betalen. De zorgpremie verlagen we. De bezuiniging op de tegemoetkoming voor chronisch zieken en gehandicapten maken we ongedaan en we beperken de stapeling van zorgkosten.
- 8.** Het begrotingssaldo moet op de lange termijn structureel in evenwicht zijn. Op korte termijn geven we prioriteit aan hoognodige investeringen, zonder dat dit ten koste gaat van de sociale zekerheid of gezondheidszorg in ons land. We geven daarom minder prioriteit aan het terugdringen van het begrotingstekort en accepteren dat het tekort in 2030 ongeveer -2,8% van de economie bedraagt. Hiermee blijven we binnen de Europese kaders en houden we ook de overheidsschuld binnen de perken.
- 9.** In box 3 gaan we daadwerkelijke inkomsten en winsten (in plaats van fictief rendement) uit vermogen eerlijk belasten. We houden hierbij rekening met de problematiek rondom de nog niet verzilverde papieren winsten van zogeheten 'incourante vermogensbestanddelen', zoals grond en panden. We beperken de mogelijkheden om deze heffing te ontwijken, zowel in binnen- als in buitenland.

BETROUWABE BEGROTINGEN

Gezonode overheidsfinanciën gaan niet alleen over cijfers, maar ook over hoe het systeem is ingericht. Nieuw Sociaal Contract heeft eerder aangetoond dat het huidige begrotingssysteem structurele tekortkomingen kent. Te vaak bleken begrotingen achteraf niet betrouwbaar, met als gevolg dat belangrijke investeringen onnodig werden uitgesteld. Daarom nemen we maatregelen voor meer transparantie, betrouwbaarheid en slagkracht in de overheidsfinanciën.

- 10.** Sinds 2020 is de stand van de uiteindelijke overheidsfinanciën jaarlijks € 25 miljard gunstiger dan eerder geraamd. Tekortschietende ramingen hollen het budgetrecht van de Kamer uit. We voeren daarom de aanbevelingen uit onze initiatiefnota Realistisch Ramen en van de Expertgroep Realistisch Ramen uit. Met name de ramingen van de venootschapsbelasting kloppen meestal niet. We willen daarom dat er tussentijdse rapportages komen die een beter beeld geven van de inkomstenkant.
- 11.** We constateren met de Algemene Rekenkamer nog steeds dat een goed inzicht in een zinnige en zorgvuldige besteding van de vele miljarden aan belastinggeld ontbreekt. Op basis van de aangenomen motie van Nieuw Sociaal Contract heeft de Tweede Kamer eerste stappen gezet voor een stelselmatige

doorlichting van de begroting. Zo krijgen we beter inzicht in hoe doelmatig bestaande en nieuwe uitgaven zijn.

12. **We versterken de positie van de Algemene Rekenkamer** (ARK) door de ARK de controle op de financiële verslaglegging te laten overnemen van de Auditdienst Rijk. De ARK moet volledig onafhankelijk kunnen opereren ten opzichte van het ministerie van Financiën, vergelijkbaar met accountants in de private sector.
13. Maatschappelijke problemen worden soms ‘aangepakt’ door grote potten geld (**‘begrotingsfondsen’**) te reserveren met soms vaag omschreven doelen. Dit komt de transparantie over de relatie tussendoelen, maatregelen en middelen niet ten goede. We bezien kritisch waar begrotingsfondsen een toegevoegde waarde hebben. Hierbij stellen we ook de vraag of doelen niet beter bereikt kunnen worden door in te zetten op normeren en beprisen in plaats van subsidiëren.

DE FINANCIËLE SECTOR

We staan voor een financiële sector die de klant (*huishoudens, ondernemers, maatschappelijke instellingen*) centraal stelt en die dienstbaar is aan de reële economie. Hoewel de financiële stabiliteit van het stelsel na de financiële crisis is vergroot, merken we nog te weinig van een omslag in de cultuur van banken.

14. We willen de **maatschappelijke verankering** van banken versterken. Niet de aandeelhouderswaarde moet leidend zijn, maar de betekenis van de bank voor economie en samenleving. Banken hebben een zorgplicht voor hun klanten en het waarborgen van het betalingsverkeer is een nutsfunctie. Daarbij past geen terugkeer naar een bonuscultuur. In Europees verband streven we naar een scheiding van nuts- en zakelijke activiteiten van banken en voldoende kapitalisatie om schokken aan te kunnen.
15. Er zijn situaties waarin de staat **tijdelijk ingrijpt** in private bedrijven, met het oog op het nationaal belang of strategische betekenis van een bedrijf of cluster voor onze economie. Denk aan de steun voor Damen, Volksbank, IHC of ABN-AMRO. In alle gevallen moeten dan ook de zeggenschap en het financiële belang van de staat geborgd zijn via aandelen, converteerbare obligaties of golden shares. Situaties waarbij een bedrijf profiteert van Nederlandse steun en kort daarna vertrekt naar het buitenland, moeten worden voorkomen.
16. Mensen zijn onschuldig tot hun schuld is bewezen. Dat rechtsprincipe geldt ook als het gaat om verdenking van **witwassen**. Commerciële banken gebruiken verregaande vormen van digitale transactiemonitoring en geautomatiseerde verwerking daarvan. Dat is een veel te grote inbreuk op de privacy van onschuldige burgers. Bovendien valt te betwijfelen hoe effectief dit is. Het verwerven van financiële inlichtingen hoort een rol van de overheid te zijn, niet van instanties met een winstoogmerk. Daarom willen we een grondige herziening van de wet die uitgaat van een normale balans tussen burger, bank en staat en meer risico-gestuurd is.
17. Een **digitale euro** moet duidelijke toegevoegde waarde bieden aan bedrijven en consumenten, door betaalbare, toegankelijke en transparante betaalopties door heel Europa mogelijk te maken. Het is mogelijk een tegenwicht tegen de dominantie van creditcardmaatschappijen en niet-Europese partijen in het digitale geldverkeer, die nog vaak gebruik maken van niet-transparante en onnodig hoge tarieven aan het mkb. Digitaal geld moet, net als contant geld, de optie tot anonieme besteding hebben. De introductie van de digitale euro moet samengaan met de wettelijke verankering van contant geld als geaccepteerd betaalmiddel.
18. **Contant geld** moet altijd beschikbaar blijven. Recente internet- en stroomstoringen laten zien hoe belangrijk het is dat we kunnen terugvallen op contant geld. Nieuw Sociaal Contract steunt daarom het wetsvoorstel chartaal geld. Ook in de regio moeten voldoende geldautomaten beschikbaar blijven. Het opnemen en storten van contant geld moet gratis blijven.

VERANTWOORDING

HARTELJK BEDANKT VOOR ALLE SUGGESTIES EN IDEEËN!

In juni van dit jaar is gestart met de voorbereiding van dit ontwerpverkiezingsprogramma van Nieuw Sociaal Contract. Een verkiezingsprogramma waarin echte en concrete oplossingen staan voor de problemen van gewone mensen. Waarin we laten zien hoe Nieuw Sociaal Contract heeft bijgedragen en hoe we dat willen voortzetten. Voor een samenleving waarin mensen hun leven op orde hebben, omkijken naar elkaar en zich weer verantwoordelijk voelen voor het grote geheel.

Het partijbestuur heeft ervoor gekozen het verkiezingsprogramma van 2023 "Tijd voor herstel" hiervoor, als inhoudelijk vertrekpunt te nemen. Allereerst zijn leden en regio's van harte uitgenodigd om suggesties en ideeën aan te leveren, en dat deden ze met veel betrokkenheid en enthousiasme. In juli zijn deze suggesties besproken tijdens een bijeenkomst in Amersfoort en de schrijvers hebben deze suggesties met dank meegenomen in hun werk.

Verder hebben we inspiratie geput uit de vele initiatiefnota's die de Kamerleden van Nieuw Sociaal Contract en hun medewerkers in de afgelopen periode hebben voorbereid en ingediend. Ook is er informatie gehaald uit voordrachten en publicaties van Pieter Omtzigt, en uit diverse NSC-visiedocumenten van Jong Sociaal Contract, NSC-ledengroepen en het Wetenschappelijk Bureau. Daarnaast zijn waardevolle bijdragen geleverd door deskundigen binnen de partij, onder meer partijleden, het wetenschappelijk bureau, de regio's van Nieuw Sociaal Contract, leden van de Tweede Kamerfractie, bestuurders, bewindspersonen en medewerkers.

In een woud aan documenten, standpunten en cijfers kan het menselijke makkelijk ondergesneeuwd raken. We zijn grote dank verschuldigd aan de mensen (leden en niet-leden) die de moed hadden hun persoonlijke ervaringen met (overheids)instanties zoals de Belastingdienst, UWV, gemeenten, of zorgverzekeraars met ons te delen. Zij inspireerden ons met hun ervaringsdeskundigheid om in dit programma met praktische en uitvoerbare oplossingen te komen. De persoonlijke verhalen in dit ontwerpprogramma zijn gebaseerd op hun ervaringen, met aanpassingen. Dank daarvoor!

We danken verder allen die hun kennis en ervaring hebben gedeeld al dan niet via het voorbereiden en indienen van amendementen. Dit verkiezingsprogramma is in opdracht van het partijbestuur opgesteld door Paul Doop en Matthijs de Wit. De tekstdirectie is verzorgd door Frederike Krommendijk en de vormgeving door Yaela Perk. Op 6 september 2025 heeft het ledencongres van NSC het programma vastgesteld.

VERKIEZINGSPROGRAMMA 2025

